

H i s t o r i c k á d e m o g r a f i e

Démographie historique

3

Z historicko - demografických studií

v roce 1969

Praha 1969

Komise pro historickou demografii při Historickém ústavu ČSAV

Praha 1 , Jiřská 3

Jako v předcházejících dvou letech připravila i letoš Komise pro historickou demografii při Historickém ústavu ČSAV sborníček přinášející výsledky historicko-demografického výzkumu na pracovištích, která se v ČSSR touto problematikou zabývají. Badatelské zprávy zde uveřejněné vznikly ve spolupráci s Komisí pro historickou demografii při Historickém ústavu ČSAV, se skupinou historické demografie při katedře československých dějin na Filosofické fakultě Karlovy university v Praze a s katedrami historie Filosofické fakulty University J.E. Purkyně v Brně a Pedagogické fakulty v Ostravě.

Le présent volume contient les rapports des chercheurs de différents centres des recherches de démographie historique de la Bohême et de la Moravie. M. Eduard M a u r de l'Université Charles a Prague s'occupe dans son rapport de l'origine et du développement des registres paroissiaux en Europe et dans les Pays tchèques. Il démontre que les premiers registres paroissiaux apparaissent au Nord - Ouest de la Bohême a partir de l'année 1531, c'est à dire dans les provinces de la Bohême où a cette époque la on trouve une influence considérable du protestantisme de Luther. Dans la 2ème moitié du 16ème siècle les registres paroissiaux apparaissent aussi dans les communes utraquistes et catholiques dans le centre de la Bohême, Mais, ce n'est qu'à partir de la première moitié du 17ème siècle que les registres paroissiaux en Bohême et en Moravie sont tenus régulièrement.

M. Jaroslav H o n c des Archives Centrales d'État à Prague essaie dans son rapport d'utiliser pour la démographie historique une étude généalogique sur six générations de la noblesse la plus importante tchèque dans les années 1502 - 1794. M. Zdeněk H á z a , dans son diplôme soutenu à l'Université J.E. Purkyně à Brno, s'occupe de la question du nombre des habitants d'un domaine seigneurial au centre de la Bohême au 17ème et 18ème siècle. Ce domaine étant gravement endommagé par les événements de la Guerre de trente ans est rapidement repeuplé par les colons provenant des provinces relativement moins dévastées et la structure par âges de la population est dans la génération suivante marquée assez considérablement par un grand mouvement migratoire.

Mme Věra C i b u l k o v á - S e k o t o v á des Archives d'État de Zámek démontre aussi dans son rapport sur les conditions économiques et démographiques d'un domaine seigneurial au Nord - Est de la Bohême que le mouvement migratoire des paysans même à l'époque avant l'abolition du servage était assez fort. Il faut dire qu'il s'agissait d'un domaine situé dans un pays montagneux.

Mme Eva R o z s í y a l o v á , de l'Institut d'Histoire de la Médecine à Prague décrit dans son rapport l'épidémie de la peste de 1713 d'après les registres paroissiaux et d'autres documents provenant de Prague. Elle montre de grandes lacunes dans les registres à l'époque de la peste. Heureusement on trouve à Prague en 1713 des statistiques de la commission sanitaire. M. Bořivoj L ů ž e k des Archives de Louny décrit les épidémies de la peste dans la ville de Louny au 16ème siècle. Il montre par exemple que pendant l'épidémie de la peste de 1598 à Louny, c'étaient avant tout les enfants jusqu'à 10 ans, qui sont morts.

Mlles Ludmila Č e r m á k o v á et Marta K a l v a r o v á , étudiantes de la faculté pédagogique à Ostrava décrivent dans leurs rapport le développement démographique de deux communes rurales voisines d'un grand centre industriel d'Ostrava en Moravie du Nord au 19ème siècle. Elles expliquent les conditions dans lesquelles l'une des communes est devenue un centre d'immigration et l'autre par contre un territoire d'émigration.

Eduard M a u r

O počátcích a vývoji církevních matrik
se zvláštním zřetelem k českým poměrům

Když před 450 lety Alessandro Vellutello, připravující k vydání Petrarkovy spisy, pátral po potřebných osobních datech získal od faráře provençalské obce Cabrieres matriku začínající rokem 1305, z níž se mu podařilo zjistit, že Petrarkova Laura byla pokřtěna 4. června 1314.¹⁾ O století později se objevili badatelé, jimž byly individuální osudy slavných lidí lhostejné. O matriky se zajímali proto, že v nich viděli znamenitý pramen pro studium četnosti nejrůznějších jevů masového charakteru, zvláště jevů demografických. Prvenství zde náleželo anglickým politickým aritmetikům. Postupem doby se metody exploatace matrik pro demografické studium zdokonalovaly, až nabyly nejpreciznější formy v pracích současných francouzských historických demografů. Jejich pracovní postupy se s větším či menším úspěchem pokoušejí aplikovat na studium populačního vývoje i historikové a demografové jiných zemí, zvláště britští, belgičtí, nizozemští, polští, maďarští a v poslední době i českoslovenští.

Použití francouzských metod však naráží na skutečnost, že vývoj matrik v jednotlivých zemích neprobíhal stejně, at již jde o formu matričních záznamů, úplnost matrik nebo dobu, kdy se vedení matrik v jednotlivých zemích prosadilo. Aby bylo možno při zpracování matrik dosáhnout optimálních výsledků, je zapotřebí vytvořit zvláštní pracovní postupy, odpovídající specifice vývoje matrik v jednotlivých zemích. Předpokladem pro to je postihu obecných rysů vývoje matrik v Evropě i těch znaků, jimiž se matriky v různých částech Evropy odlišovaly. Příspěvkem k tomu má být i náš informativní článek, v němž se pokoušíme shrnout poznatky o počátcích matrik v jednotlivých státech, ve stručnosti nastínit jejich další vývoj a srovnat jej s vývojem v našich zemích, především v Čechách.

Problém počátků matrik v Evropě zůstává stále otevřený, zejména pokud jde o vztah mezi církevními předpisy a zaváděním matrik v praxi.²⁾ Křty, snatky a úmrtí svých členů evidovala křesťanská církev již v období římského impéria. Nejlépe jsme zpraveni o registraci křtů, zavedené na počátku třetího století. Církevní předpisy by nasvědčovaly tomu, že vedení matrik přetrvalo i pád říše římské. Zápis křtěnců a kmotrů formálně upraveno v 6. století Sacramentarium Gelasianum a v 7. století Ordo romanus. Od 9. století přecházel předpis o vedení matrik

do dalších liturgických knih. Nutnost písemné evidence všech sakrálních úkonů požadoval na synodě v Soissonu r. 853 biskup Hinkmar z Remese, o soupisech osob, jimž byly uděleny svátosti, se zmiňovala i usnesení lateránského koncilu z r. 1139. V praxi však evidence věřících asi zanikla beze zbytku, neboť nejstarší dochované matriky pocházejí teprve z období pozdního středověku. Je však zajímavé, že se s nimi setkáváme vesměs v zemích románských, což by nasvědčovalo starší tradici.

Prvenství v zakládání matrik patří Francii. Zmíněná již matrika z Cabrieres se sice ztratila, zachovala se však matrika ze severofrancouzské farnosti Givry, jen o málo mladší (z let 1334-1357). Francouzským historikům posloužila jako cenný pramen pro poznání důsledků "černé smrti". Někteří autoři jí však odmítají přiznat charakter matriky a označují ji za farní účet, evidující kněžské příjmy ze snatků a pohřbů.³⁾ Vlastní účel matrik byl jiný. Měly především evidovat udílení svátostí, zejména však vznik příbuzenských svazků včetně "duchovního" příbuzenství kmotrů, jež byly církví považovány za překážku bránící uzavření snatku. Tímto důvodem také byla výslovně motivována četná církevní nařízení o vedení matrik, jež se náhle objevují v 15. století v řadě evropských zemí.

Ve Francii vydal první předpis tohoto druhu roku 1406 nantský biskup Henri le Barbu.⁴⁾ Brzy poté vyšla podobná nařízení i v jiných francouzských diecézích, jsouce někde doplněna i o příkaz k vedení matrik úmrtních. V té době se také objevují první matriky ve vlastním slova smyslu, jejichž nejstarší série se dochovaly v Bretani (od r. 1451). Když bylo vedení matrik ve Francii nařízeno r. 1539 královskou ordonancí willers-cotteretskou, mělo je již 30 z nynějších 90 departementů.⁵⁾ Tempo jejich zavádění však bylo stále velmi pomalé, a to až do tridentského koncilu a do královské ordonance z Bloi (1579).

Jen s malým zpožděním došlo k zavádění matrik ve valonské části dnešní Belgie. Nejstarší předpis o jejich vedení pochází z r. 1481 z diecéze Tournai. Jen o rok mladší je první zachovaná belgická matrika, matrika oddaných z farnosti Sainte-Gedule v Bruselu. Další belgické matriky však pocházejí až ze 16. století, většinou teprve z doby po Tridentinu, matriky zemědělských dokonce začínají teprve r. 1604. Je ovšem pravděpodobné, že řada matrik vzala za své v době nizozemské revoluce.⁶⁾

Přijmeme-li tezi, že vlastní matriky začínají ve Francii teprve v 15. století, pak musíme prvenství v jejich zavádění přiznat Itálii, kde se zachovaly matriky již ze století předcházejícího. Za nejstarší italskou matriku je považována křesťanská matrika z furlandského městečka Gemona, z níž se zachoval zlomek z let 1379-1404. Po Gemoně následuje řada dalších měst, mj. Treviso (1398), Lucca (1444) a Florencie (zlomek 1428-35, další od r. 1450).

Cena florentských matrik, vedených italsky, je zvyšována tím, že florentské baptisterium mělo výhradní právo křtu pro celé město. Pro odhad počtu obyvatel jich užil již K.J. Beloch. 7) Z Florencie pochází i první italské nařízení o zakládání matrik. Byla vydána r. 1517 a výslovně opět uvádí jako důvod evidenci kmotrů. Z dalších obdobných nařízení měla význam zejména konstituce veronského biskupa G. Ghibertiho z r. 1542, v níž bylo vedle založení matrik farářům uloženo i vedení abecedního seznamu farníků (tzv. status animarum). Tím byl dán podnět ke vzniku dalšího významného pramene církevní provenience, postupně se objevujícího i v jiných italských diecézích a později i v zemích zaalpských. 8)

Ve Španělsku pochází nejstarší dochovaná matrika z roku 1437 (křestní, Alcalá de Henares, diecéze madridská), další dvě jsou z let čtyřicátých, jedna z r. 1451 a pět z konce 15. století. Všeobecné vedení křestních matrik a zároveň také dalšího důležitého pramene, velikonočních zpovědních seznamů, nařídil v toledské diecézi kardinál Ximenez r. 1498 a brzy nato přikázal vedení křestních matrik i provinční kongres v Seville. Bylo přitom výslovně uvedeno, že matriky se zakládají ze tří důvodů: 1) aby u sirotků nebylo pochyb o jejich původu a křtu (mysleno tu asi na Židy a Morisky), 2) aby bylo známo stáří snoubenců a kandidátů kněžského svěcení, 3) aby bylo evidováno příbuzenství křtěnce, rodičů a kmotrů. 9)

V sousedním Portugalsku bylo nařízeno vedení matrik již roku 1352, nikoliv však církevními autoritami, nýbrž králem Alfonsem IV. V praxi se však toto nařízení asi neujalo, neboť nejstarší dochovaná matrika (křestní) pochází teprve z r. 1529. Všeobecné vedení křestních a úmrtních matrik nařídila lisabonská synoda r. 1536. Brzy nato byla podobná nařízení vydána i v jiných diecézích. K zobecnění matrik došlo na Iberském poloostrově podobně jako ve Francii a v Itálii - teprve po koncilu tridentském, kdy se matriky také rozšířily i do jihoamerických kolonií. 10)

V nerománských zemích většinou souvisejí počátky matrik s evropskou reformací. V Anglii bylo nařízeno vedení matrik pokřtěných, oddaných a zemřelých r. 1538, a to - podobně jako ve Francii o rok později - nikoliv církevními úřady, nýbrž státem. Iniciátorem byl lord kancléř Jindřicha VIII. Thomas Cromwell. Některé anglické farnosti však vedly matriky již dříve, nejstarší pochází z r. 1513. Roku 1551 byly matriky zavedeny i ve Skotsku. 11)

První matrikou vzniklou na německém jazykovém území je matrika křtů kostela sv. Theodora v Basileji, uložená dnes v londýnském British Museum. Vedl ji v letech 1490-1497 Johan Ulrich Surgant, žák Sorbonny, čtyřnásobný rektor basilejské university a reformátor církevní organizace. 12) Jeho čin, podněcený pravděpodobně francouzským příkladem, však nenašel následovníků. V Německu zůstala bez ohlasu i řada církevních nařízení o evidenci křtů, jež se objevila v 15. století. Nejstarší z nich vydal r. 1435 biskup kostnický. 13)

Teprve v třetím desetiletí 16. století začali Němci rychle dohánět románské sousedy. Zásahu o to měla reformační města. Roku 1526 požádal Zwingli spolu s oběma dalšími reformními faráři v Curychu městskou radu, aby nařídila založení křestních matrik, zřejmě jako jeden z prostředků boje proti anabaptismu. Téhož roku začínají matriky curyšského domu, zatímco fara Hyenwil vlastní matriky ještě o rok starší. V Luterových pokynech pro saské kněžské vizitace bychom hledali jakékoliv zmínky o matrikách marně. Byl to opět vliv Zwingliho, jenž vedl k začlenění požadavku na vedení křestních a oddacích matrik do kostnického cechovního řádu z r. 1531. V témž roce nařizovalo vedení všech tří druhů matrik i "kastenordnung" ve Frankfurtu n.M. Braniborsko-norimberským církevním porádkem z r. 1533 pak začíná dlouhá řada církevních nařízení o vedení matrik, objevující se postupně v různých částech protestantského Německa (knížectví lehnické 1535, Würtemberg 1536, Braniborsko 1540, Merseburg 1544 ad.). Generální artikule kuřfírsta Augusta Saského z r. 1557 předpisují vedení křestních a oddacích matrik i na vesnici, lze se tedy domnívat, že v saských městech bylo v té době již běžné.

Všechna zmíněná nařízení platila jen pro jedno město nebo nevelké teritorium. Úzké spojení protestantismu se světskou mocí přispělo k tomu, že jich bylo dbáno mnohem více než biskupských příkazů z 15. století. V některých městech však matriky existovaly již dříve, než bylo jejich vedení úředně nařízeno, např. v Norimberku r. 1524, ve Strasburku 1525, ve Zwickau dokonce již roku 1522. Je zajímavé, že ve všech těchto případech byly jako první vedeny matriky oddaných, nikoliv křtěnců. Zdá se, že tu nad zájem církve převládá zájem měšťanstva, žádajícího od duchovních přesnou evidenci manželského původu, jenž byl důležitou podmínkou vykonávání řemesla i přístupu k městským a jiným funkcím. Iniciativa měšťanského elementu se ostatně silně projevila i při zakládání první známé matriky v Evropě, křestní matriky gemonské z r. 1379.

V katolickém Německu na sebe daly církevní předpisy o vedení matrik dlouho čekat. Teprve diecézní synoda v Hildesheimu r. 1539 předepsala registraci křtěnců a kmotrů. Zato augustýnská synoda r. 1548 nařídila hned vedení čtyř register, pokřtěných, oddaných, zemřelých a břimovaných. Založením matrik měl "pastýř získat lepší přehled o svém stáde", souviselo tedy nařízení o registraci věřících patrně se šířící se reformací. Další synody se však matrikami nezabývaly, a tak až do Tridentina byly katolické matriky v Německu mnohem méně početné než matriky protestantské. 14)

Jednou ze zásadních otázek, jež tridentský koncil řešil, bylo utužení církevních předpisů ve věcech manželských. Po dlouhé debatě se koncil usnesl, že tzv. tajné snatky jsou neplatné, a uznal jen taková manželství, jež byla uzavřena před farářem a 2-3 svědky. V souvislosti s tím bylo nařízeno, aby každý farář

quo
měl a pečlivě střežil knihu, "in Conjugum et testium nomina, diemque et locum constructi matrimonii describat". Aby nevznikaly složité příbuzenské svazky, byl koncilium omezen počet kmotřů na dvě osoby, jejichž jména měl farář také zapisovat do zvláštní knihy, iniciátory obou článků byli hlavně preláti z Francie, Španělska a Portugalska, kde měly matriky již starší tradici. Tam, kde dosud neexistovaly, dalo Tridentinum popud k jejich založení, a v zemích, kde se již sporadicky vyskytovaly, přispělo k jejich masovému rozšíření.¹⁵⁾

Diecézní synody prosazovaly tridentinská usnesení postupně v jednotlivých zemích a mnohdy je ještě dále rozváděly. Po vzoru Verony nařídil Karel Boromejský farářům milánské diecéze r. 1576 vést vedle matrik další registra - soupis duší.¹⁶⁾ Podobně tomu bylo i v Německu. Kostnická synoda r. 1567 předepsala nejen registraci křtů a oddavků, ale i církevních pohřbů, confirmací a velikonočních zpovědí. Salzburšská synoda z r. 1569 šla ještě dále: předepsala nejen registraci křtů, confirmací, oddavků a úmrtí, nařizovala však také, aby faráři vedli soupisy farníků s vyznačením jejich stáří a stavu a registrovali ty, kteří se přistěhovali nebo odstěhovali. Stimulem Salzburšského nařízení asi byl opět protireformační zápas. Knihy pokřtěných, biřmovaných, oddaných a zemřelých, seznamy farníků podle rodin a zpovědní seznamy se do konce 16. století rozšířily po celém jižním Německu. Jinde se církevní evidence zpravidla omezila jen na matriky křestní a oddací, dosti často se vyskytly i matriky biřmovaných, případně i status animarum, s určitým zpožděním se všeobecně rozšířily i matriky úmrtní. Jen velmi zřídka byly vedeny zpovědní seznamy.¹⁷⁾ O dochování těchto pramenů si prozatím nelze učinit přesnou představu.

Ve Slezsku po málo určitých předpisech z let 1579 a 1583 nařídil jeden z hlavních koryfejí tridentenské reformy, vratislavský biskup Ondřej Jerin, aby faráři před velikonočními obořili všechny domy, sepsali věřící povinné dostavit se ke zpovědi a a kontrolovali splnění této povinnosti. V Polsku přikázal vedení velikonočních zpovědních seznamů již wloclavský synod r. 1568 a pro celou zemi bylo toto nařízení zobecněno r. 1601. Již v 16. století byly vedeny v Polsku vedle zpovědních seznamů i knihy "status animarum".¹⁸⁾

Posledním impulsem k všeobecnému zavedení matrik v katolických zemích bylo vydání římského rituálu roku 1614. Tak jako již předtím řada diecézních synod i římský rituál roznožoval závažným způsobem proti usnesení tridentského koncilu počet register, jež měli vést faráři ve svých obvodech. K matrikám křestním a oddacím přibýly i matriky úmrtní a soupisy duší. Tam, kde se jejich vedení prosadilo, má historická demografie výborný pramen pro poznání struktury populace jednotlivých farností.¹⁹⁾ Římský rituál také předepsal přesnou formuli matričních zápisů, její zavedení v praxi však nebylo důsledné.²⁰⁾

V Uhrách se usnesla na vedení křestních matrik již roku 1515 synoda ve Veszprému (jako důvod byla i zde uvedena evidence duchovní příbuznosti a dat narození), avšak, jak se zdá, bez jakékoliv odezvy. Po Tridentinu opakovaly příkaz k vedení matrik katolické synody v Trnavě r. 1564 a v Gyóru r. 1579, jakož i kalvínská synoda v Hercegszölösi r. 1576.²¹⁾ Prvé matriky zachované na území dnešního Maďarska pocházejí sice teprve ze 17. století, na Slovensku však matriky existovaly již ve století šestnáctém. Zpravidla patřily německým luteránům (Bardějov 1592, Banská Štiavnica 1594), někdy registrovaly věřící obou církví (Bratislava 1601). Brzy se objevily na Slovensku i matriky katolické a za protireformace změnila řada luteránských matrik svého majitele (např. r. 1673 matrika krupinská, zal. r. 1614).²²⁾

Také v Polsku byly matriky zaváděny již před polovinou 16. století, nejdříve ve městech. Krakov má např. matriky od r. 1548. Většího rozšíření nabyly teprve ve století sedmnáctém. Jejich přesná evidence dosud chybí, neboť zůstávají uloženy na farách.²³⁾ V dnešním Rakousku se dochovaly předtridentinské matriky jen ve dvou městech. Prvenství tu patří oddací matrice svatoštěpánského domu ve Vídni z roku 1542. Po roce 1563 v alpejských zemích matrik rychle přibývalo a zároveň byla církevní evidence, jak již bylo uvedeno, prohloubena zavedením dalších typů farních register.²⁴⁾ Na území Jugoslávie se zachovaly nejstarší matriky - ze 16. století - v Dalmácii, Přímoří a Istrii. Od poloviny 17. stol. se k těmto oblastem přidružuje Hrvatsko Zagorje, v 18. stol. Slavonie. Z těchto oblastí pocházejí i nejstarší matriky pravoslavné církve.²⁵⁾

Složitým způsobem se vyvíjely poměry v dnešním Rumunsku. Matriky zde byly zavedeny nejdříve katolíky v 16. stol., pak luterány počátkem 17. stol., kalvíny v jeho polovině a uniáty na jeho konci, kdežto pravoslavní začali vést matriky až od konce století osmnáctého. Uvedná data se týkají hlavně Sedmihradska. Ve Valašsku a Moldavsku se stala evidence křtů, snatků a úmrtí obligatorní teprve po vydání organického statutu z let 1831-32, o když církevní evidence existovala již dříve, např. u luteránské církve v Bukurešti od r. 1751. Odrazem spletených náboženských a politických poměrů je i jazyková pestrost matrik.²⁶⁾

Na druhém konci Evropy, ve Skandinávii, se zavedení matrik o něco opozdilo za zeměmi střední a západní Evropy. Došlo k němu teprve v 17. století. Na území dnešního Dánska jsou sice zachovány i matriky starší (z r. 1573), avšak na teritoriu šlesvickém, zatímco nejstarší matrika ve vlastním Dáněm království pochází teprve z r. 1611, v Norsku z r. 1623. V prvé polovině 17. století bylo vedení matrik v království dánsko-norském předmětem řady lokálních nařízení, všeobecně bylo přikázáno v letech 1645-46.²⁷⁾

Také ve Švédsku spadají počátky matrik do prvých desetiletí 17. století. Obecně tu byly zavedeny teprve církevními nařízeními z r. 1686, v provinciích patřících tehdy Dánsku ovšem již dříve. Farní klerus byl povinen podle nařízení z r. 1686 vést nejen registra křtěných, oddaných a zemřelých, ale i seznamy farníků a seznamy migrantů. Seznamy migrantů se ve větší míře zachovaly teprve od počátku 19. století, seznamy farníků jsou běžné již ve století osmáctém. Nejstarší pochází z r. 1622. 28)

Obdobně se vyvíjela matriční agenda i u finských luteránů. Prvá finská matrika pochází z roku 1648. Cenné jsou seznamy farníků, zavedené v biskupství Turku r. 1665. Z let 1667-9 existují pro 16 obcí, z let 1680-1699 pro 43 obcí. Zprvu se do nich zapisovalo jen přijímání, od 18. stol. též datum a místo narození, den úmrtí a změny bydliště, od 19. stol. i tělesné a duševní vady a různé delikty. V 18. století se ve Finsku objevují i prvé seznamy migrantů. Církevní evidence v severských luterských zemích se sice o něco opozdila, byla však velmi důkladná. Pravoslavná církev ve Finsku naproti tomu počala registrovat věřící teprve od druhé poloviny 18. století. 29)

Podobně tomu bylo i v Rusku, jež zavedlo roční evidenci zemřelých, křtěných a oddaných teprve roku 1764. V baltských provinciích Ruska začínají matriky ovšem již dříve, na konci století šestnáctého. 30)

Shrneme-li naše vědomosti o počátcích matrik v jednotlivých zemích, objeví se nám následující základní vývojová linie. Nejstarší matriky vznikají ve 14.-15. století v románských zemích z iniciativy církve. Na jejich vedení má eminentní zájem i měšťanstvo. V první polovině 16. století se rozšiřují v protestantském Německu a Anglii, kde je jejich zavádění spojeno se zásahy světské moci. Sporadicky se objevují v té době i v katolických částech Německa a v Polsku. Všeobecný podnět k vedení matrik dal v katolických zemích tridentský koncil. V 17. století zavádějí matriky luterské země skandinávského poloostrova a v 18. století se prosazuje evidence přirozené změny obyvatelstva i v zemích pravoslavných. Vedle matrik oddaných, pokřtěných a zemřelých, případně i biřmovaných se prosazuje vedení dalšího typu farních register - seznamů farníků (seznamy duší, zповědání, seznamy, seznamy migrantů), jež mělo přispět ke zkvalitnění duchovní péče. Již v 16. století se objevují v katolických zemích (Itálie, Německo, Polsko, Španělsko) a v následujícím století je zavádějí i země protestantské.

Matriky byly původně zakládány výlučně pro potřeby duchovní správy, brzy se však dostaly do středu zájmu státních úřadů. V Anglii, kde bylo vedení matrik nařízeno státem již roku 1538, se 17. století kontrola civilních úřadů nad matriční agendou výrazně zvýšila. Je však pozoruhodné, že jednotný formulář zde byl zaveden teprve roku 1812. 31)

Mnohem úspěšnější byla státní moc ve Francii. Evidence přirozené změny obyvatelstva zůstala sice i zde až do revoluce v rukou duchovních, královská nařízení z let 1539, 1579, 1667 a 1736 však jednotně upravila formu matričního zápisu, způsob vedení matrik i jeho kontrolu. Matriky, vedené původně v jednom exempláři, měly být každoročně zasílány provinčním úřadům. (Velmi často však zůstávaly na faře). Od roku 1667 a někde i dříve byly vedeny ve dvou sériích, z nichž jedna zůstávala v rukou kněze a druhá byla ukládána u provinčních úřadů. Díky státní iniciativě byly matriky ve Francii vedeny mnohem důkladněji než v jiných zemích. 32)

Francouzský klerus, pověřený vedením matrik, v podstatě suploval činnost státních úřadů. Úplnou sekularizaci občanské evidence provedla teprve francouzská buržoazní revoluce. Roku 1792 byly církevní matriky křtěných, oddaných a pohřbených změněny na matriky narozených, oddaných a zemřelých, vedené municipálními úřady. Brzy následovaly podobné zásahy i jinde, zpravidla v souvislosti s různými proticírkevními akcemi a náladami.

V Anglii byla zavedena civilní evidence obyvatelstva r. 1836, v Itálii r. 1861, v Rumunsku r. 1866, ve Španělsku r. 1870, v Německu r. 1875 (o rok dříve byla zavedena v Prusku), ve Švýcarsku 1876, v Uhrách 1.10.1895, v Portugalsku r. 1911. Během 19. století byla evidence přirozené změny převedena do rukou státu i v zemích latinskoamerických. V Předlitavsku sice došlo k zavedení civilní evidence r. 1870 (resp. 1868), avšak týkala se jen osob, jež nepatřily k žádné z církví státem uznávaných, případně katolických občanů, kteří chtěli uzavřít snatek před civilními úřady. Evidence přirozené změny převážně většiny obyvatelstva však zůstala v Předlitavsku až do rozpadu habsburské monarchie v rukou církve a ani vznik nástupnických států na tomto stavu nic nezměnil. V Rakousku byla zavedena civilní evidence teprve po anšlusu (r. 1939), v Polsku r. 1945, v Jugoslávii r. 1946 a v Československu teprve r. 1950 (již v letech 1939-1945 však existovala v tzv. Sudetech, vztahující se i na říšské občany v tzv. protektorátu).

České země se povážlivě opozdily v zavádění jednotné státní evidence přirozené změny obyvatelstva, avšak pokud jde o počátky církevních matrik, zaujímají mezi evropskými státy čestné místo. Nemohou se sice srovnávat se zeměmi románskými, kde se objevily prvé matriky již ve 14.-15. století, řadí se však po bok Německa, Anglie a Polska, kde se začalo s vedením matrik již několik desítek let před Tridentinem.

Nejstarší matriky v Čechách pocházejí vesměs ze severozápadního pohraničí, 33) z oblastí osídlených německým obyvatelstvem, mezi nímž se rychle šířilo od druhého desetiletí 16. století luterství. Vznik matrik v podkrušnohorské oblasti nepochybně souvisel s obdobným procesem v Sasku, s nímž udržovalo zdejší

obyvatelstvo těsné hospodářské i kulturní styky. Nejstarší matrikou ve zmíněné oblasti je matrika oddaných z Jáchymova, založená r. 1531. Po Jáchymovu následuje blízká Horní Blatná s matrikou oddaných a zemřelých z r. 1541 a matrikou křtů z r. 1542 a Abertamy s oddací matrikou z r. 1544 a křestní matrikou z r. 1545.

Další matriky již náležejí druhé polovině 16. století. Zčásti jde o matriky křestní, zčásti o matriky oddací, případně i úmrtní. Chronologicky seřazeny podle stáří dochovaných matrik následují jednotlivé západočeské fary za sebou takto: Krásno 1552, Horní Slavkov 1557, Kadan 1558, Ostrov n.O. 1560, Olomí 1560, Nejdeč 1562, Luby 1563, Cheb (sv. Mikuláš) 1565, Karlovy Vary 1569,³⁴ Dřevnice u Chebu 1572, Boč u Ostrova 1573, Podbořany 1580, Hranice 1581, Jindřichovice 1582 a Smrkovec u Kynžvartu 1583. Roku 1585 zavedl matriky Pernink, r. 1588 Stráž u Tachova, r. 1589 Valeč, r. 1591 Třebeň u Chebu, r. 1592 Luka u Bochova a Meclov u Horšovského Týna, r. 1594 Teplá a Libědice u Kadaně, r. 1597 Stanovice u Karlových Varů a r. 1599 Chotěšov.

nejdříve ve Varne-

Velmi brzy se objevily matriky i v severních Čechách, Orfa (1571), v Mostu (1575) a v Ústí n.L. (1579). Za nimi následovaly Benešov nad Ploučnicí a Březno u Chomutova (1580), Jeníkov u Duchcova (resp. Hrob 1583), Česká Lípa (1585), Bílina a Soběsuky (1591), Brniště u Jablonného v Podještědí (1592), Novosedlice u Teplic (1594), Děčín a sousední farnosti Rozbělesy a Krásný Studenec (1596).³⁵

Ve středních Čechách se zavádění matrik o něco epodilo. Nepočítáme-li zvláštní případ matriky berounské, nejstarší středočeské matriky se dochovaly ve Slaném (všechny tři druhy zápisů od r. 1556, česky),³⁶ teprve pak přicházejí na řadu pražské farnosti sv. Jindřich (1584), sv. Tomáš (1590) a sv. Jakub (1598), k nimž se počátkem 17. století druží další pražské kostely.³⁷ V jiných středočeských městech se dochovaly matriky teprve od počátku 17. století (Beroun a Budňany 1601, Kouřim 1608, Kolín 1610, Pšovka 1614, Ml. Boleslav 1616), víme však bezpečně, že někde existovaly již ve století šestnáctém (Beroun, Louny).³⁸

Také v jižních Čechách jsou matriky ze 16. století vzácnou výjimkou. Dochovaly se jen na dvou místech, ve Vyšším Brodě (1587) a v Hosíně u Hluboké (1599).³⁹ Ve východních Čechách matriky ze 16. století vůbec neexistují, nejstaršími prameny tohoto druhu jsou zde matriky z farností Sonov a Martínkovice u Broumova z r. 1605 a matrika z Vysokého Mýta, jejíž zápisy začínají rokem 1609.⁴⁰

Podobně se vyvíjely poměry i na Moravě a ve Slezsku (českém). Také zde patří nejstarší zachovaná matrika - z Razové u Bruntálu, založená 1571 - protestantům. Ještě v 16. století

však zde začali vést matriky i katolíci (např. sv. Jakub v Brně r. 1587, sv. Mořic v Olomouci r. 1599).⁴¹ Předtridentické matriky se na Moravě nedochovaly a pravděpodobně zde ani nebyly vedeny.

Z uvedeného přehledu vyplývá, že prvenství ve vedení matrik patřilo v českých zemích a zejména v Čechách německým luterským farám. Podobně jako v Německu i v severozápadních Čechách se nejdříve objevují matriky oddací, brzy však zevšeobecnují také matriky křestní a zčásti i úmrtní. Ještě v 16. století vedou vedle německých luteránů matriky i čeští utrakvisté (např. Praha, Slaný) i katolíci (Praha, Chotěšov). Již v 16. století se také objevují vedle městských matrik i matriky čistě venkovských farností. Jisté zpoždění etnicky českých oblastí za německým pohraničím zřejmě souviselo s převahou luterství v západních a severních Čechách. Není přitom vyloučeno, že menší počet zachovalých matrik v úrodných oblastech středních a východních Čech spadá zčásti na vrub i většímu zpusťování těchto krajů za třicetileté války, jak by tomu nasvědčovaly zprávy o starších, dnes nedochovalých matrikách z Berouna, Loun nebo Kostelce nad Labem.

Bylo by zajímavé zjistit, nakolik se o zakládání matrik zasazoval prvý pražský pohusitský arcibiskup Antonín Brus z Mohelnice (1561-1581), přímý účastník tridentského koncilu, neboť ve Vídni, odkud přišel od Prahy, byly vedeny matriky již roku 1542. Všeobecně bylo vedení matrik v českých zemích nařizováno teprve olomouckou synodou r. 1591 a pražskou synodou r. 1605. Pražská synoda se přitom nespokojila s tridentským usnesením o vedení křestních a oddacích matrik, ale nařizovala, podobně jako synody v jiných sousedních zemích, též vedení seznamů duší (status animarum), registraci udělených svátostí (břimování) a farářských úkonů (zvl. pohřbů).⁴² Do jaké míry bylo usnesení z r. 1605 realizováno v praxi, nevíme, neboť evidence materiálu uloženého ve farních archivech dosud zdaleka nebyla skončena. Lze také předpokládat, že ve vřavě třicetileté války a za protireformace utrpělo mnoho archivů vážné ztráty.⁴³

Zdá se, že k všeobecnému zdomácnění matrik v Čechách došlo teprve v souvislosti s úsilím kardinála Arnošta Harracha (1624-1667) o obnovu katolických řádů v zemi po porážce českého stavovského povstání. V době Harrachově měla souvislé matriční řady již většina českých farností. Některé se o nějaký rok opozdily, jinde podlehly matriky v novější době zkázám, zvláště při požárech far.⁴⁴

K další vlně zakládání matrik došlo v době josefínské. Tehdy však již nebyly doplňovány dosud existující mezery. Nové matriky vznikaly v souvislosti s dělením rozsáhlých farních obvodů, vzniklých pro nedostatek kněžstva po Bílé Hoře, na ob-

vody podstatně menší. Křty, sňatky a úmrtí, k nimž došlo v době předjosefínské, tedy musíme hledat v matrikách "mateřských" farností.

Prosadilo-li se vedení matrik v Čechách poměrně rychle, nelze totéž říci o formě zápisu, jak ji předepisoval římský rituál z roku 1614. Matriky zakládané v době Harrachovské se obvykle spokojují se zápisem co nejprostším. Lze dokonce říci, že převzetí protestantské fary katolickým duchovním mělo obvykle za následek podstatné zjednodušení zápisu.⁴⁵⁾ Zásadního obratu se podařilo dosáhnout církevními orgány teprve v průběhu první poloviny 18. století. Kolem roku 1750 byly již matriční záznamy dosti podrobné, stále však trvala nejednotnost obsahová i jazyková. Byla odstraněna teprve nařízením pražské konsistoře z r. 1760, kterým se zaváděla jednotná latinská formule zápisu, a to ve většině podobě.⁴⁶⁾

Roku 1770 byla z iniciativy státu nahrazena větná matriční formule zápisem do rubrik, dosud stále latinským.⁴⁷⁾ Tato změna byla doprovázena řadou dalších státních zásahů do vedení matrik, jež se v době osvicenského absolutismu změnily z pomůcky církevní evidence ve veřejné listiny, jejichž vedení bylo duchovním r. 1784 výslovně přikázáno panovníkem. Toho roku byl také zaveden nový formulář, používaný s menšími úpravami až do roku 1949. V době josefínské se také objevují v českých zemích znovu matriky nekatolické a jsou všeobecně zavedeny matriky židovské. Matriční agenda byla až na nepatrné výjimky stále v rukou duchovních, a předpisy, jež se jí týkaly, byly do nejnovější doby silně ovlivněny zájmy církve.

Teprve matričním zákonem ze 7. prosince 1949 (č. 268 Sb.), vydaným současně s novou úpravou rodinného práva, byl v celé republice zaveden od 1. ledna 1950 jednotný systém státních matrik, vedených matričními odděleními národních výborů. Všechny církevní matriky byly prohlášeny za majetek státu a přešly do správy národních výborů, odkud byly "neživé" matriky (do r. 1870) předány nyní již Státním archivům.

Soustředění matrik v odborně vedených archívech, jež navrhoval již r. 1918 A.L. Krejčík a po něm V. Vojtíšek,⁴⁸⁾ bylo nesporně pozitivním krokem, i když odloučilo matriky a jejich průvodní materiál od jiných písemností farních archívů, s nimiž organicky souvisely. Tam, kde církevní matriky zůstaly ve farních archívech, jako např. v Itálii, Německu nebo Anglii, ale i v Polsku, nebo kde byly soustředěny ve státních, případně i oblastních archívech jako v Švýcarsku, Belgii, je velmi ztížena jejich evidence. Soustředěním matrik do větších souborů a jejich svěřením do odborné archivní péče⁴⁹⁾ byly naopak vytvořeny dobré předpoklady pro důkladnou evidenci všech matrik, jejich stáří a úplnosti serií, jež je základní podmínkou systematického zpracování matrik statistickou metodou, zejména pro účely demografické. Naši

historikové by proto uvítali, kdyby takováto základní evidence - alespoň ve formě průvodců po archívech - byla v českých zemích urychleně dokončena.

Dalším úkolem, neméně závažným, bude systematický průzkum farních archívů, skýtajících řadu dalších důležitých pramenů pro demografické studium (zejména jsou to knihy "status animarum"), jež je možno se studiem matrik velmi dobře kombinovat. Totéž platí i o archívech městských, vrchnostenských i státních úřadů. Teprve použití všech vhodných typů pramenného materiálu umožní vytvořit všestranný obraz populačního vývoje našich zemí v minulosti, a to nejen reprodukce obyvatelstva, pro jejíž studium jsou matriky základním pramenem, nýbrž také vývoje lidnatosti, struktury obyvatelstva a migračních pohybů. Na tyto otázky nám samotné matriky odpovědět nemohou.

P o z n á m k y

- 1) E. Heydenreich, Handbuch der praktischen Genealogie, sv. II, Leipzig 1913, str. 29.
- 2) K tomu srovnaj zejména H. Börsting, Geschichte der Matriken von der Frühkirche bis zur Gegenwart, Freiburg i.Br. 1959. Starší literaturu eviduje u nás běžně dostupná příručka Heydenreichova, sv. II, str. 28 n. Český přehled V. Bartůnka Historický vývoj matrik, Časopis rodopisné společnosti v Praze, XII, 1940, str. 6-17 je zastaralý a místy nepřesný, obsahuje však bohatou bibliografii českých prací věnovaných matrikám. Užitečné informace o vývoji, současném uložení a evidenci matrik v jednotlivých zemích přináší sborník Archivum, roč. 8 (1958) a 9 (1959).
- 3) J. Levron, Les registres paroissiaux et d'état civil en France, Archivum 9, 1959, str. 55.
- 4) H. Jedin, Das Konzil von Trient und die Anfänge der Kirchenmatrikeln, Zeitschrift der Savigny-Stiftung für Rechtsgeschichte, Kanonistische Abteilung, XXII, 1943, str. 434.
- 5) J. Levron, c.d., str. 56.
- 6) E. Sabbe, Les registres paroissiaux et leur conservation en Belgique, Archivum 9, 1959, str. 4-5.
- 7) H. Jedin, c.d., str. 457-463.
- 8) Tamtéž, str. 451-455.
- 9) Miguel Bordonan y Mas, Los libros parroquiales y del registro civil en Espana, Archivum 9, 1959, str. 15 n. H. Jedin, c.d., str. 446-449.
- 10) E. Lodolini, Los libros parroquiales y de estado civil en America Latina, Archivum 8, 1958, str. 95 n. Týž, Les registres paroissiaux et d'état civil au Portugal, tamtéž, str. 89-94.
- 11) P. Walne, Parish registers and the registration of the births, marriages and deaths in England and Wales. Tamtéž, str. 79.
- 12) G. Vaucher, Registres paroissiaux et d'état civil dans la Confédération Suisse, tamtéž, str. 61. Nejstarší švýcarskou matrikou, avšak z francouzské části země, je křestní matrika z Porrentruy z r. 1481.
- 13) Vývoj matrik v katolické části Německa důkladně vylíčil J.B. Sigmüller, Entstehung und Entwicklung der Kirchenbücher im katholischen Deutschland. Theologische Quartalschrift, Linz, 81, 1899, str. 206-258. Zavedení matrik v protestantském Německu objasnili E. Jakobs v Realencyklopedie für protestantische Theologie und Kirche, Leipzig, X, s. 354-366, XIII, str. 44-51. Jejich vývoje doplnil H. Jedin ve studii citované výše.
- 14) H. Jedin, c.d., str. 475-477.

- 15) Tamtéž, str. 422-429.
- 16) Tamtéž, str. 455.
- 17) E. Heydenreich, c.d., str. 32.
- 18) B. Kumor, Ksiagi Status Animarum w diecezjach polskich. Przeszłość demograficzna Polski 1, 1967, str. 89 n. Týž, Przedzobiorowe wizytacje kościelne jako źródło demograficzne, tamtéž, roč. 2, 1908, str. 11-18.
- 19) Vedle Poláků jim věnují pozornost zejména demografové italští, jimž posloužily například k poznání populace Říma v 17. stol. Srv. H. Jedin, c.d., str. 455 a P. Bandettini, Note d'information sur les recherches de démographie en Italie. Actes du Colloque international de démographie historique, Liège, 18-20 avril 1963. Liège 1965, str. 99-103.
- 20) Český překlad latinské formule římského rituálu přináší K. Doskočil v článku Vývoj farních matrik v českých zemích ve světle právních předpisů, ČRS XII, 1940, str. 42-43.
- 21) F. Engrényi, Les registres paroissiaux et d'état civil en Hongrie, Archivum 8, 1958, str. 15-16.
- 22) Podrobnosti uvádějí průvodce po jednotlivých státních archivech na Slovensku.
- 23) I. Gieysztorowa, Badania demograficzne na podstawie metryk parafialnych. KHKM X, 1962, str. 106.
- 24) H. Jäger-Sunstenau, Die Pfarr- und standesamtliche Register in Österreich, Archivum 8, 1958, str. 5.
- 25) I. Karnan, Protection of old parish registres on the territory of Federative people republic Yugoslavia, Archivum 9, 1959, str. 115-116.
- 26) J. Comănescu - Gh. Ungureanu, Les registres paroissiaux et d'état civil de la République populaire romaine, Archivum 8, 1958, str. 23-31. S. Pascu, Les sources et les recherches démographiques en Roumanie (Période préstatistique), Actes du Colloque international de démographie historique, Liège 18-20 avril 1963. Liège 1965, str. 298.
- 27) H. Jorgensen, Les registres paroissiaux et d'état civil au Danemark, Archivum 8, 1958, str. 37 n. Fin Michalsen, Church registers in Norway, tamtéž, str. 43 n.
- 28) G. Utterström, Some notes on the present state of research in Swedish demographic history prior to 1750, Actes du Colloque..., str. 221-223.
- 29) Aulis Oja, Finlands Bevolkerungsregister, Archivum 8, 1958, str. 55-62.
- 30) E. Heydenreich, c.d., str. 33.
- 31) P. Walne, c.d., str. 79.

- 32) Již od r. 1667 byl např. vyžadován podpis svědků, údaj o věku snoubenců, jejich bydlišti, stavu a rodinných poměrech. M., Fleury - L. Henry, Nouveau Manuel de dépouillement et d'exploitation de l'état civil ancien, Paris 1965, str. 23-26.
- 33) Srovnej K. Enzmann, Die Anfangsjahre der Matriken in den deutschen und gemischtsprachigen Pfarreien der Prager Erzdiocese, MVGD 54, 1916, str. 383-388. V. Bartůněk, c.d., str. 9, srovnává Enzmannovy údaje s Catalogem Cleri z r. 1936 a upozorňuje na některé neshody. Nižeuvedená data se opírají o informace pracovníků Státního archivu v Plzni, pobočka Kadaň. Ostatní české státní archivy již vydaly své průvodce.
- 34) Srovnej K. Ludwig, Die ältesten Karlsbader Kirchenbücher, Jahrbuch des Vereins für Geschichte der Deutschen in Böhmen III, 1930-33, str. 123.150.
- 35) Státní archiv v Litoměřicích. Průvodce po archivních fondech I, zpracoval J. Macek a kol., Praha 1956, str. 154. Státní archiv v Jablonci nad Nisou. Průvodce po archivních fondech. Zpracoval V. Lukáš a kol., Praha 1956, str. 87. Viz též R. Zettl, Die kirchenmatriken in Weisskirchitz bei Teplitz, SF VII, 1934-35, s. 56-58 a Fr. Watzke, Die ältesten Kirchenbücher von Klostergrab, SF 11, 1938-39, s. 69-76.
- 36) Viz V. Bartůněk, Některé archivalie a staré tisky děkanství slánského. Časopis katolického duchovenstva 75, 1934, str. 104.
- 37) V Hlavsa a kol., Pražské matriky farní 1584-1870, Praha 1956, str. 12-18.
- 38) Státní archiv v Praze, Průvodce po archivních fondech I, zprac. I. Holl a kol., Praha 1958, str. 232 n. V Berouně byly vedeny již před r. 1601, avšak shořely při požáru města. StA Praha, M-2-1-1, str. 13. V Lounech připomíná matriky již v 80. letech 16. stol. kronikář Pavel Mikšovič. Srv. článek B. Lůžka v tomto sborníku.
- 39) Státní archiv v Třeboni, Průvodce po archivních fondech I, zpracoval B. Janoušek a kol., Praha 1957, str. 159 n.
- 40) Státní archiv v Zámrsku, Průvodce po archivních fondech. Zpracoval kolektiv StA Zámorsk. Praha 1965, str. 247.
- 41) Státní archiv v Janovicích u Rýmařova, průvodce po archivních fondech, zpracoval Fr. Spurný a J. Mezník, Praha 1957, str. 101. O soupisech moravských a slezských matrik viz tamtéž, str. 103.
- 42) A. Blaschka, Die Personenstandesregister im Protektorat Böhmen und Mähren, Praha 1940, str. XXIV.

- 43) Např. v matrice čelivské (StS Plzeň, matrika Čeliv 1, okr. Stříbro), r. 1623 poznamenal luterský pastor: Ist das vorige, wunderbar gebundene Eheregister samt anderen meinen Buchern von den Pfarrrauber weggenommen worden. Podobně v nejstarší matrice z Kostelce nad Labem, založené r. 1631 (StA Praha, M-3-5-1, str. 127), se mluví o starších registrech, jež se nedochovala.
- 44) Např. r. 1740 zničil oheň matriky v Nepomuku, r. 1761 shořely matriky fary Starý Kolín, vedené od r. 1681.
- 45) StA Plzeň, matrika Čeliv 1, okr. Stříbro: Luterský pastor uváděl úmrtní věk, katolický farář, dosazený r. 1625, jej přestal evidovat. Podobně zestručněny r. 1625 i zápisy v matrice meclovské (StA Plzeň, m. Meclov 1, okr. Domazlice), stejně tak jako r. 1619 ve Stráži u Tachova (StA Plzeň, m. Stráž č. 1, okr. Tachov). Všechny tyto změny souvisely s nástupem katolických farářů.
- 46) Uvádí ji např. matrika z Rožmitálu p. Tř., StA Plzeň, m. Rožmitál p. Tř. 4, okr. Blatná, str. 472.
- 47) H. Jäger-Sunstenau, c.d., str. 4.
- 48) V. Vojtíšek, O hlavních problémech čsl. archivnictví, Časopis archivní školy XI, 1933.
- 49) Vedle Československa je např. provedlo Norsko, Jugoslávie, Portugalsko.

Jaroslav H o n c

Populační vývoj šesti generací 125 českých panských
rodů v letech 1502-1794

1. Cíle šlechtické geneologie.

Geneologům šlechtických rodů bylo demografické a populacionistické pojetí rodu zcela vzdálené, cizí a téměř znesvěcující. V pojetí Václava Hájka, Jiřího Paprockého, Václava Březana, geneologů úřadů desk zemských, Bohuslava Balbína, šlechtických rodinných archivářů 19. století, J.B. Miltnera, Martina Koláře, Augusta Doerra, J.V. Dobřenského, Augusta Sedláčka, Zdenka Kolovrata-Krakovského a jiných geneologů byl šlechtický rod pouze souborem významných a pozoruhodných jedinců. Jejich úkol proto spočíval jednak v získání pokud možno nejstaršího předka rodu, v oslavě předních členů rodu jako účastníků na vládě a dějinných událostech a ve stanovení příbuzenských a švagrovských vztahů k jiným ještě významnějším rodům a jedincům. Daleko méně pozornosti bylo přitom věnováno dalšímu vývoji rodu od 17. století a jeho majetkové základně a zcela řidce se vyskytoval požadavek stejnoměrnosti zájmu a úplnosti rodového katastru až do vymření rodu či současné doby.

Česká šlechtická geneologie má přesto v monografiích Martina Koláře a Augusta Sedláčka v našich obou naučných slovnících solidní informativní faktografický základ, který sice nedosahuje úrovně podrobných monografií o Lichtenštejnech, Harrasích, Zapských a jiných rodech, zato však předstihuje velké, ale nedůsledné dílo Josefa Pilnáčka o moravských a slezských rodech. Především jsou obdivuhodné výsledky české geneologie dosažené do konce 19. století ve srovnání s velkým množstvím šlechtických rodů a s velkou pramennou základnou k jejich dějinám. V období před r. 1918 a tím spíše po něm byla šlechtická geneologie zcela zatlačena do pozadí občanskou geneologií a v posledních dvou desetiletích s úplnou negací osobnosti v historickém studiu zanikla geneologie zcela. Stagnace české šlechtické geneologie připadla do období, kdy se rozvinula a pronikla statistická metoda i jako pracovní technika do řady oborů společenských věd, geneologie však tímto statistickým proudem vůbec nebyla dotčena a zůstala nejkonzervativnější pomocnou historickou vědou s přínosem skutečně nejmenším. Tento stav české geneologie je tím zarážející a tristnější, čím větší

předpoklady rozvoje a moderního statistického pojetí geneologie měla: i předběžné faktografické práce starších geneologů i velká pramenná základna, umožňující kompletaci a vytváření velkých šetřených celků. Úplná evidence členů rodu a jejich dat narození a úmrtí, majetku a počtu dětí, běžně prováděná v gothajských šlechtických almanaších a v panovnických geneologiích je v českých poměrech možná též pro 18., 19. a 20. století, zato dosti obtížná pro dvě století předchozí a téměř neproveditelná pro období starší. Přesto by si mohla česká šlechtická geneologie vytknouti splnitelný cíl úplné evidence a statistického zpracování šlechtických rodin a rodů. Bylo by ovšem třeba proto zpracovat populační vývoj jednotlivých šlechtických rodů od 16. století systematicky, vyloučit subjektivní nestejný přístup ke studiu šlechtických rodů a rozšířením heuristické základny o novou literaturu a archivní prameny zajistit největší možnou úplnost. Jen tato koncepce by oprávněla systematickou šlechtickou geneologii k jejímu návratu mezi pomocné historické vědní disciplíny.

2. Vymírání šlechtických rodů před r. 1618.

Nejzřetelněji se nepřipravenost šlechtické geneologie projevila při řešení otázky českých dějin, zda došlo okolo r. 1600 ke kumulaci vymírání šlechtických rodů. Podvědomý sklon historiků ke dramtizaci jejich vlastních studovaných období a k prokazování jejich závažnosti a krizovosti je tím intenzivnější, čím delší je předchozí období klidové, postrádající mimořádných historických situací a střetnutí. V krizuprázdném mírovém období 16. století v našich dějinách jen s několika vládními proměnami a náboženskými spory byl proto v oblasti hospodářských dějin zdůrazněn cenový vývoj ústící do nové revoluce a v oblasti sociální vymírání starých šlechtických rodů v českých zemích okolo r. 1600. R. 1597 vymřeli Boskovicové, 1604 Hradcové a 1612 Rožmberkové, tedy vesměs rody, jejichž příslušníci se tradičně a účinně podíleli na veřejných a politických událostech předchozích staletí, takže politická situace v těsně předbělohorském období byl tím více zkomplikována a zdramatizována.

Zda skutečně došlo okolo r. 1600 k významnému úbytku přední panské šlechty, nositelů tehdejší české politické aktivity, by zodpověděla snadno a konečně systematicky pracující šlechtická geneologie. Autoři, kteří nápadný zjev úmrtí řady předních zemských úředníků v letech 1598-1600 a vymírání celých rodů v tomto období především postřehli, r. 1870 A.V. Sembera a naposledy Karel Stloukal, neměli oporu pro zjištění, zda k obdobnému zjevu docházelo dříve a běžně, či zda je ojedinělým výsledkem biologické krize šlechty a zda jej lze statisticky vyjádřit. Právě systematický přehled tehdejší šlechty by jistě snadno ukázal, že kromě Boskoviců, Hradců a Rožmberků právě v letech 1597-1603 vymřelo ještě devět dalších významných čes-

kých panských rodů (r. 1597 Šelnberkové, všerubští Gutnštejnové a Lobkovicové-Hasištsjní, r. 1600 Krajířové, Ujezdové-Kunicové, Lomnicové, Vejmlilové a březenští Vartenberkové a r. 1603 Čimburkové), ale že i při takto rozšířené kumulaci vymírání panských rodů nelze mluvit o mimořádné populacionistické situaci okolo r. 1600, protože depopulační trend české panské šlechty je již v té době trvalým zjevem a je nejprěsvědčivější ukázkou a dokladem pro nutnou spolupráci systematické šlechtické geneologie, historické demografie a české historie. Nesporná snadná nahraditelnost vymírajících českých i moravských panských rodů, ostatně zpravidla pokračujících v liniích po přeslici nebo v substitučních rodových liniích po přeslici (Slavatové, Svamberkové, Lichtenštejnové, Trčkové, Harantové, Gutnštejnové aj.), nezmenšuje nikterak váhu a důsledky vymírání a úbytku panských šlechtických rodů a rodin před r. 1618. Při doplňování vzniklých mezer v řadách české a moravské panské šlechty z rytířských rodů a z rakouských, polských a německých rodin před r. 1618 byla již vyhranována stanoviska opozičních, protihabsburských, promatyášovských a protestantských skupin, které předem vážily příští příslušnost přijímaného člena panského stavu. Depopulační trend české panské šlechty je proto závažnou otázkou českého 16. století. Její studium a řešení musí však být zbaveno sebemenší subjektivnosti a neúplnosti a musí vycházet z úplného statistického souboru, vytvořeného systematicky.

3. Úkoly systematické šlechtické geneologie.

Vedle historie byla řada otázek souvisejících s vývojem české šlechty vyslovena v posledních 20. letech i v oboru archivnictví a dějin správy. V době, kdy česká historiografie totiž musela řadu problémů stáhnout z programu a zaměřit se na novou novověkou problematiku, naopak archivnictví rostlo na svých vzniklých technických a metodických problémech, které s sebou přineslo převzetí velkých šlechtických rodinných a velkostatkových archivů. Bez pomoci šlechtické geneologie však problém územních změn šlechtických správních oblastí, panství a statků, problém šlechtických rodinných archivů a archivní péče, problém účasti majitele na správě velkostatku i jiné menší problémy nemohly být dořešeny.

V historické nomenklatuře je derivace a integrace velkostatkových správních oblastí zakódována jako arondace velkých panství na úkor drobných rytířů a jako komasace velkostatků v rukou cizích šlechticů po konfiskacích z r. 1621. Dosavadní studie upozornily na úlohu Rožmberků, Trčků a Švihovských při vykupování sousedících rytířských velkostatků. Zcela však přitom zůstalo nepověšimnuto vznikání nových rytířských velkostatků na troskách komplexů konfiskovaných městům r. 1547 a později rozprodaných a na troskách zcela rozprodaného pernštejnského komplexu a zčásti rozprodaného rožmberského komplexu velkostatků po r.

1550 a vznikání nových panských center a oblastí, charakterizovaný názvy Nový Hrad a Nové Zámky v 16. století. Pro organizaci správy vykonávané z center šlechtických velkostatků by bylo přílišnou simplifikací, kdyby bylo váženo jen řešení dosavadních samostatných center nebo budování nových center. Šlechtická systematická geneologie by jistě ukázala, že v řadě případů sehrály roli okolnosti zcela dosud opomíjené: nesvorost více dědiců a nemožnost udržet či úspěšně rozdělit otcovské dědictví, snaha o přestěhování do oblasti ekonomicky výhodnější či naopak s lacinějšími velkostatky, neochota k dalšímu hospodaření při možnosti dobrého umístění strženého kapitálu na 6 % úrok dostačující k rentierskému životu a potíže vznikající správou dvou či více malých územně vzdálených velkostatků v rukou jednotlivce nebo rodiny.

Účast majitele velkostatku a jeho manželky na správě a řízení jeho majetku či naopak parazitní způsob života šlechtického rentiera je stejně obtížnou a složitou otázkou z pomějí dějin správy velkostatku a dějin zemědělské výroby. Zatím autoři monografií českých a moravských šlechticů vyzdvihovali podle svého zaměření a pojetí politické, náboženské, vojenské a kulturní zájmy Ladislava Veleny Žerotína, Heřmana Černína, Adama Hradce, Rožmberků, Jiřího Lobkovic, Karla Žerotína a Arnošta Harracha. V řadě generací šlechtických rodin se vytvářel základní tradiční zájem o spoluúčast na řízení svého majetku, neopohléhající jen na neustálé utužování poddanských povinností a jen na zvyšování poddanské renty a naopak vyhledávající nové příjmové zdroje a snižující náklady na aparát vlastním dohledem na úředníky a písaře i čeled. Nejspíše však takový zájem zjistí podrobné a systematické studium rodin majitelů a jejich manželek.

Podíl majitelů velkostatků na veřejném životě a vytváření šlechtických frakcí, zvláště početných v období před r. 1618 a komplikovaných konfesijní příslušností šlechty se výrazně projevuje v péči a zachovanosti rodinných šlechtických archivů, takže je opět společnou otázkou českých dějin i archivnictví. Vzájemné příbuzenské vztahy členů vlády a šlechtických frakčních skupin i pořádací práce v rodinných archivech opět současně musí vycházet z poznatků systematické šlechtické geneologie, která usnadní mnohá vysvětlení i dílčí problémy osamostatnění jednotlivých rodinných archivů, ztrát a zachovanosti archivů.

Při studiu vymírání české šlechty, tvorbě šlechtických správních oblastí, účasti šlechty na správě velkostatků, veřejné činnosti šlechty, i při studiu majetkového rozvrstvení české šlechty, podílu nemajetné šlechty v masě ostatní šlechty a při dalších otázkách by tedy systematická šlechtická geneologie byla vítaným a někdy rozhodujícím pomocníkem. Zcela monopolní postavení by však měla, kdyby zpracovala ve spolupráci s historickou demografií metodou rekonstrukce rodin celý populační vývoj české šlechty.

4. Rekonstrukce šlechtických rodin.

Geneologové šlechtických rodin prováděli běžně a dobře rekonstrukci sledovaných šlechtických rodin a celých rodů tím, že evidovali jednotlivé z pramenů postižitelné syny a dcery všech členů rodu ve všech generacích a to ještě dávno předtím, než takovou rekonstrukci rodin, geneologický rozrod, uznala historická demografie a sociologie za nejlepší metodu pro studium populačního vývoje. Svody takto rekonstruovaných rodin, rodokmeny, obvykle sledované až do doby, kdy počet synů klesl na nulu, jsou ve skutečnosti několikatísířovým dobrým souborem demografického materiálu, který byl dosud podceňen a v historické demografii nevyužit. O 150 let dříve, než takovou rekonstrukci umožňují i pro městské a vesnické obyvatelstvo zavedené matriky, by bylo možno z nich sledovat populační vývoj vyhrané části tehdejšího českého národa, šlechty, v neobvyklé úplnosti, protože se práce geneologů vyrovnaly i s migrací příslušníků sledovaných rodin a rodů, tedy s problémem, který řeší matriční a jiné prameny i pro pozdější dobu jen s obtížemi.

Proti rekonstrukci rodin, jak je prováděna v historické demografii a sociologii pro určitá historická období podle přesných požadavků a pravidel, jsou geneologické rekonstrukce šlechtických rodin zvláště pro předmatriční období heuristicky i metodicky náročnější a obsahově odlišné. Zásady dědického práva české šlechty, především rovné právo všech dospělých synů na otcovské dědictví, umožňuje přesnou rekonstrukci rodiny k datu dělení pozůstalosti. Z pozůstalostního řízení nelze však zjistit počet dříve zemřelých dospělých i nezletilých synů a dcer a do pozůstalostního řízení není pojat syn dotovaný ještě za života dědickým podílem a pokládán v dědickém právu tedy za "vybytého" dědice. Z pozůstalostního řízení měšťanských a poddanských majitelů nemovitostí v předmatričním období lze rekonstruovat stejně neúplně měšťanskou a poddanskou rodinu a zcela chybí možnost doplnění pramenné základny průzkumem rodinných archivů, náhrobků a kronikářských záznamů, ve kterých jsou evidovány i úmrtí i nezletilých šlechtických dětí.

Rekonstrukce šlechtických rodin bez vlastního majetku je i při sebedrobnějším průzkumu správních a soudních archivů velmi obtížná. Ve většině případů lze přesně proto stanovit jen počet a posloupnost dospělých synů téhož manželského páru, která byla přísně dodržována. Data narození a úmrtí jsou v řadě případů výslovně uvedena nebo vyplývají z dat intabulace posledních vůlí, z dat převzetí majetku po dosažení plnoletosti i z jiných údajů. Poměrně spolehlivě takové údaje lze získat úsudkem a porovnáním s daty narození starších či mladších bratrů a z dat svateb. Ojediněle již od druhé polovice 15. století v rodině poděbradských Minstrberků, později u Valdštejnů, Kolovratů, Rožmberků i jiných rodů jsou zachovány záznamy o datech narození dětí, svatbách a úmrtích v rodinných pamětních knihách nebo kalendářích, protože takové záznamy pak sloužily jako podpůrný důkaz vedle matčina svědectví při šetření o plnoletosti mladého šlechtice a při rozhodování o skončení poručenského období u synů

a při vyžadování králova souhlasu s provdáním dcer. Avšak i bez těchto nejpřesnějších záznamů lze s nepřesností nepřesahující 5 let doplnit všechny chybějící údaje o narození a úmrtí dospělých synů v rekonstruovaných šlechtických rodinách.

Rodokmeny sestavené ze zrekonstruovaných šlechtických rodin by však byly technicky špatně použitelné pro statistická šetření. Jak výhodná je zestručněná forma při studiu šesti generací českých panských rodů, lze doložit na středně velkém rodu pánů Žampachů z Potštejna. Žampachové se udrželi 250 let do svého finančního krachu po r. 1574 na panství Žampašském v severovýchodních Čechách a dvěma liniemi se přestěhovali na Moravu, kam byli již dříve vázání příbuzenskými a majetkovými souvislostmi a kde dožili v rozporných podmínkách jednak jako bohatá hraběcí rodina věrná Habsburkům v Hodoníně a jednak jako chudá rodina na pomezí Slezska s převažující protestantskou a protihabsburskou minulostí a s dramatickým zakončením ve sporu o velkostatek Hodonín.

Jan Žampach 1465-1519 Žampach Zástržizlová 1				
Burjan 1490-1530 Hluk	Zdeněk 1495-1562 Žampach Valdštejnová 1	Václav 1500-1531 Němčičky	Hynek 1505-1547 Loutkov	
Jan Burjan 1535-1574 Mladkov Žerotínová 1	Vilém 1540-1595 Ceračice	Hynek 1545-1568	Karel 1550-1598 Přestavky 1	Čeněk 1555-1580 Němčič
Zdeněk 1570-1639 Hodonín Pálffyová 1			Adam Štastný 1580-1621 Německá Jesenice 1	Karel Zdeněk 1585-1640 Nový Hrádek
Jindřich Burjan 1600-1644 Hodonín 1			Jan Burjan 1610-1651 Hodonín	
Jan Jindřich 1625-1647 Hodonín				

Statistický přepis rodu Jana Žampacha by musel být volen tak, aby jej bylo možno převést do děrných štítků pro samočinné počítače a obsahoval by tedy jméno, příjmení, narození, úmrtí a velkostatek předka (5 sloupců) a pořadí generace (0, I až V), počet dospělých synů, jejich věk, velikost jejich rodin (od nuly do osmi dětí) a celkový počet dětí (13 sloupců). Pro celý rod Jana Žampacha, vymřelý v páté generaci r. 1651 by pak podkladový záznam pro děrný štítek obsahoval údaje:

			0	1	2	3	4	5	6	7		
28. Jan Žampach	I	4	180	3	0	0	0	0	1	0	0	5
1465-1519, Žampach	II	5	190	3	1	1	0	0	0	0	0	3
	III	3	165	1	2	0	0	0	0	0	0	2
	IV	2	85	1	1	0	0	0	0	0	0	1
	V	1	22	1	0	0	0	0	0	0	0	0
I-V			15	642	9	4	1	0	0	1	0	11

5. Výběr a rekonstrukce 125 českých panských rodin před r.1500.

První sonda rekonstruovaných šlechtických rodin musí být volena tak, aby soubor byl jednotný, ne příliš rozsáhlý, dostatečně reprezentativní a naprosto úplný. Takovým vhodným souborem, vhodným navíc i k ověření metodiky studia populačního vývoje šlechty v 16.-18. století a současně i jako příklad bezprostřední využitelnosti systematické šlechtické geneologie pro české dějiny by byly české panské rodiny před r. 1500.

Čeští páni představovali nejzávažnější politickou sílu tehdejšího státu a rozhodli o volbě nového českého krále r. 1526, ale o jejich počtu a majetkové základně nejsou jasné představy. Bylo by také zajímavé zjistit, do jaké míry existovala generační kontinuita mezi voliteli českého krále r. 1526, mezi panskými voliteli českého krále po vymření videnských Habsburků r. 1617 a při vymření rakouských Habsburků r. 1740 a do jaké míry česká panská šlechta početně vzrostla nebo poklesla, jaký byl její podíl na držbě velkostatků a jaký byl její podíl v obou předbělohorských táborech. Český panský stav byl v době Krále Vladislava a Ludvíka početně i právně zcela petrifikován a přísně odlišen od rytířského stavu. Čeští páni měli vlastní sněmy v celozemském měřítku, oddělené od rytířů svolovali, vybírali a spravovali berně a především si udrželi monopolní nebo alespon převládající postavení v obsazování předních zemských úřadů a většinu míst v královské radě a v zemském a v komorním soudu. Početní rozšíření panského stavu bylo možné jen se souhlasem panské obce a krále. Úplný jmenovitý seznam českých panských majitelů velkostatků se zachoval v berním rejstříku panského stavu z r. 1529. Seznam z r. 1529 ovšem neevduje ty žijící dospělé členy panského stavu, kteří vlastní

velkostatek vůbec neměli, kteří byli dosud od svých bratrů neodděleni a kteří dosud měli otce v plné držbě velkostatku. Kromě neúplnosti vadí u souboru z r. 1529 jeho nejednotnost, protože v něm jsou zastoupeny příslušníci tří generací, od 60 letého Zdenka Lva až po nedávno plnoleté dědice. Přesto na jeho základě lze vytvořit spolehlivý soubor všech příslušníků panského českého stavu náležející do generace narozené před r. 1500, kteří se stali nebo mohli stát voliteli nového českého krále r. 1526 a kteří jsou členy všech rekonstruovaných panských rodin. Proto na základě berního seznamu z r. 1529 byl sestaven seznam všech tehdejších českých panských rodů a v nich užším výběrem sestaven soubor 125 českých pánů, jejichž synové, narození před r. 1500 se dožili dospělého věku a založili rodiny, jejichž populační vývoj v šesti generacích má být sledován. Do souboru 123 českých panských rodů nebyli tedy pojeti jejich současníci i když zvučných jmen (Petr Rožmberk, Bohuslav Lobkovic-Hasištejnský), protože neměli dospělé syny. Úplnost souboru byla ověřena pomocí heraldiky tím, že všechny panské staré rody téhož znaku byly probrány a rodiny žijící okolo r. 1500 tak znovu potvrzeny. Do skupiny nejstarší panské šlechty předlucemburské ze 123 rodin náleží většina, 90 panských rodů. K erbů ostrve Hronoviců náleželo 14 rodin (5 Berků, 3 Míčanové, 2 Křínečtí, 2 Klinštejnové, Adršpach a Krušina), k erbů lvica či k dělenému štítu Markvarticů 10 rodin (3 Valdštejnové, 3 Vartenberkové, 3 Zvířetičtí a Zákupský), k erbů trojlístí 10 rodin (8 Říčanů, Ledecký a Kavka), k erbů lekna 8 rodin (2 Martinicové, 2 Rychnovští, Čermčický, Stoš, Talmbek a Újezdec-Kunic), k erbů orlice 8 rodin Kolovratů, k erbů svini hlavy 6 rodin (2 Medkové, Zajíc, Lev z Rožmitálu, Selnberk a Vranovský), k erbů růže Vítkoviců 5 rodin (Rožmberk, Hradec, Sezim z Ustí, Zub a Sviták), k erbů hvězdy 3 rodiny Šternberků, erbů vlnitého prahu 4 rodiny Planských a k erbů jeleních rohů 3 rodiny (2 Gutštejnové, Boreš) cimbuří (Cimburk-Tačovský a Cimburk), labutě (Švambergové), zavinuté střely (Mračtí), dvou pruhů napříč (Slatavové). Po jedné rodině byly zastoupeny erb trmene (Licek), Bibrštejnové, trojříčí (Žampach), poloutrojříčí (Svihovský), zubří hlavy (Pernštejn), dvou hořících kotoučů (Herštejnský z Vilhartáři), vrchních pruhů (Zajímač), hřebene (Boskovic) a poloutrojčáří (Sovinec) a černého jeleního rohu (Bibrštejnové). Z mladších panských rodin přijatých do stavu ve 14. a v 15. století náleží do souboru 125 rodů trvajících ještě před r. 1500 celkem 23 rodů (4 Slikové, 3 Lobkovicové, 2 Krajčirové, 2 Zmrzlikové, Dobrohost, Svojsé, Hardek, Tejřovský, Roupov, Smiřický, Špetla, Vejtmile, Rabštejn, Samuel, Tunkl, Firšic, Miletínek. Z ciziny přesídlilo do Čech v mladší době a bylo přijato mezi panské rody již jako hraběcí či knížecí rodiny 7 rodů s 10 rodinami k r. 1500 (3 Donínové, 2 Šumburkové, Šlejnic, Ilburk, Pflug, Leisink a Plavenský).

Při sestavování souboru bylo třeba vážit u panských rodů moravských, které rodiny usedlé v Čechách zahrnout do českého souboru 125 panských rodin, když jejich bratří či příbuzní byli

příslušníky moravské panské šlechty (Krajčír, Boskovicové, Sovinec) nebo slezské šlechty (Šlejnic) anebo do Čech převážou majetku náleželi (Tunkl, Pernštejn). Daleko největší nebezpečí neúplnosti bylo třeba odstranit u těch panských rodin a rodů, které vlastnily majetky na úrovni zemanských statků nebo žili rentierským způsobem v Praze a jiných městech, nebo jako úředníci (Řičanové, Rychnovští, Boreš, Cimburk, Míčan, Stoň, Planštl a Adršpach).

6. Výběr 1288 členů souboru a šesti generací.

Protože zásada úplnosti souboru je nejpřednostnější, byla největší péče věnována tomu, aby v první generaci souboru byli všichni dospělí synové 125 českých pánů, a aby jejich data narození nepřesáhla rok 1500. Nebylo proto rozhodující, do jakých ročníků podle narození náležejí jejich 125 otců a předků rodů a jejichž určení s několika výjimkami (Vok Rožmberk narozený 1459 apod.) bylo dosti obtížné a nepřesné, takže kolísá nejméně v rozmezí 5 let. Ze 125 českých pánů, jejichž synové a ostatní potomci tvoří sledovaný soubor, se většina narodila v letech 1441-60 (37 v období 1441-50 a 42 v období 1451-60) a rozptyl zbytku (6 do r. 1430 a 22 do 1440, 16 do r. 1470 a 2 do r. 1480) není příliš veliký. Nesnadné bylo někdy rozhodování, kterého z členů rodu zařadit do generace 125 otců a kterého do generace jejich synů, aby nebyla porušena zásada narození před r. 1500, když příliš pozdní otcův snatek vlastně způsobil ztrátu jedné generace. Do souboru by proto mezi I. generaci nemohl být zařazen Ludvík Jagellonský (nar. 1501) a nebyl zařazen Jindřich Plavenský (nar. 1510) pro přesah krajního data 1500 a v I. generaci se tak ocitli jejich otcové (Vladislav Jagellonský nar. 1456 a Jindřich Plavenský nar. 1449) a v generaci otců jejich dědové (Kazimír Jagellonský nar. 1427 a Jindřich Plavenský nar. 1425). Ani Adam Lev (nar. 1500) ze stejných důvodů proto nebyl vřazen do I. generace, ale až do generace II., protože by byla porušena zásada celistvosti rodiny a krajního data 1500, takže rod začíná jeho dědem Lvem z Rožmitálu (nar. 1445, zemř. 1485). Naštěstí proti tomto krajním problematickým hodnotám je většina ze 123 českých panských rodin příslušníky generace 1481-1500 podobného typu, jako rodina Voka Rožmberka (nar. 1459, zemř. 1505), jehož čtyři synové (nar. mezi 1484-96 a zemřeli mezi 1526-45) byli proto zařazeni do I. generace.

Volba počtu šesti generací pro dobu sledování populačního vývoje 125 českých panských rodů byla volena tak, aby při předpokládané generační sponě 25-33 let soubor šesti generací pokryl celé 16. a 17. století a část století 18. v období třetí volby českého krále r. 1740. Chronologické omezení je dáno krajními daty úmrtí příslušníků I. generace (Adam Cimburk-Tovačovský zemř. 1502) a VI. generace (František Arnošt Vrtba zemř. 1794).

Kromě zásady celistvosti rodiny a narození před r. 1500, platné pro zařazení do I. generace, byla pro zařazení do volených šesti generací dodržena zásada mužského pohledu, dospělého věku legálního původu a trvalé příslušnosti k českému panskému stavu.

Pojem dospělosti u synů panských rodů byl odlišný v pojetí právním a biologickým. Zemský soud měl zájem na co nejranějším prohlášení zletilosti sirotků, aby poručnická vláda nad nedospělými syny byla co nejkratší, protože plnoletý syn přejímal ihned od poručníků otcovskou pozůstalost. Soudně byla proto určena velmi nízká hranice pro plnoletost na 16. dovršený rok pro syny z panského stavu. Zásada byla skutečně podle řady dokladů přesně dodržována (r. 1509 Dobeš Boskovic, 1557 Václav Boskovic), i když na nebezpečí předčasného zplnoletění a na zlořády v poručnické správě bylo poukázováno. Do souboru musel být proto zařazen zplnoletělý Jan Vilém Gutnštejn (nar. 1568, zemř. 1584) a Maxmilián Pernštejn (nar. 1575, zemř. 1593), ve všech ostatních případech je minimální věk členů souboru 20 let.

Kromě všech dcer a kromě synů zemřelých před 16 nebo 18 a 20 letem věku byly ze souboru vyloučeny i ti dospělí synové, kteří se narodili mimo manželství nebo z morganatického manželství s poddanskou nebo měšťanskou ženou. Obdobně jako levobočkové španělských Habsburků (oba Juan d Austrliové nar. 1548 a 1629), syn Julius císaře Rudolfa (zemř. 1607) a děti českého místokrále Ferdinanda Tyrolského neměli vůči členům Habsburského rodu žádných práv, také mimomanželští synové Václava Rabštejna, Václava Újezdce-Kunice, Jiljího Berky a Jindřicha Plavenského neměli nárok na část otcova majetku a nebyli pokládáni za členy rodu. Početné případy snatků mezi příslušníky panského a rytířského stavu však byly pokládány za přípustné a jen v případě sirotčí nebo mateřské poručnické správy až do své zletilosti majetek dětí byli pokládáni za součást stavu rytířského, kam matka svým rodem náležela.

Vystěhování a prodej deskového velkostatku a trvalým pobytem v cizině nazrácel člen panského stavu své právní nároky, jeho inkolát a práva k účasti na sněmu zůstávaly v klidu, mohl se vrátit zpět a patří i po právní stránce do roku. Soudními rozsudky r. 1547 a patentem o relegaci protestantského náboženství z r. 1628 byli zbaveni práva nabyvat majetek a uplatňovat soudně svá práva početní členové panského stavu ale vždy jen pro svou osobu. I po 1628 řada členů protestantských panských rodin počítala s návratem nebo jejich synové přijali katolické náboženství, takže k trvalé emigraci a k pokračování rodu v cizině došlo jen u dětí Adama Berky a Jana Albrechta Křineckého, které se většinou ještě v Čechách narodily a jsou tedy ještě potencionálními členy rodu, do souboru se počítají, ale další generace (dětí Abrahama Berky, zemř. 1676 a Jana Albrechta II. Křineckého zemř. 1707) již do souboru zařazeny nebyly a rod tak končí jejich otcí r. 1676 a 1707.

7. Technika statistického zpracování souboru.

Z necelých asi 200 dospělých příslušníků českého panského stavu narozených okolo r. 1460 založilo jich 125 před r. 1500 vlastní rodiny s 1 až 7 dospělými syny, kteří tvoří I. generaci vytvářeného a studovaného souboru. S generací vnuků 125 českých pánů (II. generace), pravníků (III. generace), prapravnků (IV. generace), prapravnků (V. generace) a prapravnků (VI. generace) tvoří úplný soubor celkem 1288 dospělých mužských potomků 125 českých pánů, sestavených do rekonstruovaných rodin, po vyloučení před dospělostí zemřelých synů, synů narozených mimo manželství a synů narozených již z trvale emigrujících rodičů. Celý soubor 125 rodů je řazen tak, aby jeho statistické zpracování bylo technicky nejjednodušší, tedy ve skupinách sdružujících rody přibližně stejné vitality podle toho, zda rod se udržel dodnes (6 rodů), zda vymřel až v VII.-X. generaci (9. rodů) v VI. generaci (8 rodů), v V. generaci (8 rodů), v IV. generaci (18 rodů), v III. generaci (25 rodů), v II. generaci (18 rodů) a v I. generaci (33 rodů). Uvnitř těchto osmi skupin českých panských rodů byla pro pořadí rozhodující šíře rodu, počet dospělých členů ve sledovaných šesti generacích, takže rod Jana Lobkovice (59 členů) je předřazen rodu Jaroslava Šternberka (37 členů). Při rovnosti délky rodu měřené počtem generací a šířky rodu měřené počtem členů rodu je rozhodným pro řazení průměrný věk členů rodu, takže rod Voka Rožmberka je před rodem Oldřicha Bibrštejna s průměrným věkem 52 let proti 45 letům Bibrštejnu. Při rovnosti i počtu generací, i počtu členů, i průměrného věku rozhoduje o předřazení pozdější datum vymření rodu. Řazení ve skupinách má cíle jen logické a orientační, neopovídá vždy vitalitě rodu, takže rod Jiřího Vartenberka vymřelý v IV. generaci r. 1600 na Napajedlech a čítající jen 4 dospělé členy je předřazen rodu Mikuláše Lobkovice-Hasištejnského na Údlicích, který vymřel již v III. generaci, ale teprve r. 1625 a měl ve třech generacích celkem 19 dospělých členů.

Soupis 125 rekonstruovaných českých panských rodů a rodin především uvádí předka rodu či otce rodiny (sloupec 1) s příslušnými daty, jeho velikostatek, délku trvání jeho rodu v počtu generací a datum vymření rodu, případně datum úmrtí posledního člena - emigranta nebo údaj o tom, že rod trvá dodnes. V druhé části soupisu uvádí souhrnné údaje o počtu všech členů rodu v šesti generacích a o jejich celkovém součtu dosaženého věku (sloupec 2) a rozptýl velikostí rodin, založených všemi dospělými členy rodu (sloupec 3), případně rodin bezdětných. Třetí část soupisu 125 českých rekonstruovaných rodů uvádí obdobná data pro každou generaci I-VI zvlášť: pořadí generace, počet všech dospělých členů v generaci a součet jejich věků (sloupec 4) a rozptýl velikostí rodin, založených těmito dospělými členy v jedné generaci (sloupec 5) od rodin

bezdětných až po rodiny s 8 dětmi a součet všech dětí v těchto založených rodinách (sloupec 6).

Z úsporných místních i technických důvodů byly ze soupisu vyřazeny propočty průměrného věku pro rod a generace a soupis má proto sníženou přehlednost.

8. Soubor 1288 dospělých členů 125 českých panských rodů v šesti generacích.

Soupis 125 českých panských rodů sumarizuje 125 rekonstruovaných rodokmenů tak, aby bylo možno jeho výsledky manipulačně propojit s obdobnými šetřeními moravských panských rodů a rytířských rodů jednotlivých oblastí Čech a Moravy, případně i s jinými soubory a aby ještě před převeodem do děrných štítků bylo možné zpracování statisticky alespoň některých ukazatelů.

6 generací 125 českých panských rodů

Předek rodu	Velikost rodu					Velikost rodin v I.-VI. generaci						
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
1.jméno, data narození a úmrtí, velikostatek, celkem generací, rok vymření	2. dospělých členů rodu v 6 generacích a jejich věk,					4. pořadí generace, dospělých členů v generaci a jejich věk,						
	3. počet jejich rodin ve velikostní skupině bez dětí, 1-2, 3-4, 5-6 a 7-8 dětí					5. počet jejich rodin ve velikostní skupině bez dětí a 1-8 dětí,						
						6. počet dětí v rodinách generace						
Rody trvající dodnes	0	1	3	5	7							
		2	4	6	8							012345678
1. Jan Valdštejn 1430-1506, Štěpánice XV, dodnes	62. čl. 2889 let	31	13	4	2	0	I	3	159	001101000	10	
		8	3	0	1		II	13	582	522000001	10	
							III	14	581	651101000	15	
							IV	15	597	931110000	12	
							V	12	568	821010000	8	
							VI	8	402	312110000	12	

1	2	3					4	5	6
		0	1	3	5	7			
012345678									
2. Kašpar Šlik 1460-1510, Ostrov XIV, dodnes	44 čl. 23 2000 let	8 3 1 0	0 0 0 0	I	5	267	112100000	8	
				II	8	359	302201000	15	
				III	15	682	834000000	11	
				IV	11	430	830000000	3	
				V	3	98	201000000	2	
				VI	2	164	110000000	1	
3. Jan Lobkovic 1430-1470, Vysoký Chlumec, XIII, dodnes	59 čl. 32 2879 let	11 2 0 1	0 1 1	I	3	183	101000010	9	
				II	9	518	222110001	21	
				III	21	1031	125400000	13	
				IV	13	521	101101000	7	
				V	7	304	411100000	6	
				VI	6	322	320000100	8	
4. Jindřich-Albrecht Kolovrat-Krakovský, 1496 let 1460-1510, Krakovec, XIII, dodnes	27 čl. 15 1496 let	3 1 2 0	0 1 0	I	3	144	021000000	4	
				II	4	196	300000100	6	
				III	6	328	312000000	5	
				IV	5	240	301001000	7	
				V	7	452	601000000	2	
				VI	2	136	000101000	8	
5. Jindřich Hardek, 1460-1510, Helfen- burk, XIII, dodnes	29 čl. 17 1365 let	4 1 2 0	0 1 2 0	I	3	155	100001010	10	
				II	10	498	631000000	5	
				III	5	228	400001000	5	
				IV	5	232	310100000	4	
				V	4	158	301000000	2	
				VI	2	94	000001100	11	
6. Jaroslav Šternberk 1440-92, Zelená Hora, 1661 let XIII, dodnes	37 čl. 23 1661 let	5 0 0 1	0 0 0	I	4	186	211000000	3	
				II	3	124	200010000	4	
				III	4	176	110010010	12	
				IV	12	553	911010000	7	
				V	7	262	411010000	7	
				VI	7	360	511000000	3	
<u>Rody vymírající v VII.-X. generaci</u>									
7. Jan Kolovrat- Libštejnský, 1450-1485, Libštejn X, 1861	42 čl. 22 2213 let	5 4 3 0	0 0 0	I	1	45	000100000	3	
				II	3	148	100002000	10	
				III	10	579	432100000	10	
				IV	10	485	711001000	8	
				V	8	432	402200000	10	
				VI	10	524	613000000	7	
8. Albrecht Kolovrat- Novohradský, 1440-90, 1383 let Nový Hrad, IX, 1802	26 čl. 12 1383 let	6 2 0 0	0 0 0	I	4	261	103000000	6	
				II	6	278	221100000	7	
				III	17	330	511000000	3	
				IV	3	177	111000000	3	
				V	3	143	200100000	3	
				VI	3	194	120000000	2	
9. Jan Říčan 1450-1503, Pinova- ny, VIII, 1806	37 čl. 20 2123 let	8 3 0 1	0 0 0	I	3	159	020100000	5	
				II	5	300	300010010	11	
				III	11	669	623000000	8	
				IV	8	446	610100000	4	
				V	4	229	111100000	6	
				VI	6	320	420000000	2	

1	2	3					4	5	6
		0	1	3	5	7			
012345678									
10. Václav Talmberk 1445-1500, Jankov VIII, 1735	20 čl. 1025 let	8 4 3 0 0	0 0 0 0	I	2	100	011000000	3	
				II	3	125	101100000	5	
				III	5	238	311000000	3	
				IV	3	204	111000000	3	
				V	3	145	110100000	4	
				VI	4	213	201100000	5	
11. Vilém Martinic, 1450-97, Směčno VIII, 1789	18 čl. 972 let	10 3 3 1 0	0 0 0 0	I	4	192	220000000	2	
				II	2	127	100100000	3	
				III	3	111	210000000	1	
				IV	1	67	000001000	5	
				V	5	292	400100000	3	
				VI	3	183	101100000	5	
12. Burjan Gutštejn, 1445-83, Petrápurk VIII, 1747	18 čl. 841 let	8 6 0 0 0	0 0 0 0	I	5	234	212000000	5	
				II	5	210	320000000	2	
				III	2	74	011000000	3	
				IV	3	160	210000000	1	
				V	1	48	001000000	2	
				VI	2	115	110000000	1	
13. Lev z Rožmitálu, 1445-85, Blatná VIII, 1765	9 čl. 517 let	3 3 2 0 0	0 0 0 0	I	1	65	010000000	1	
				II	1	65	010000000	1	
				III	1	50	000100000	3	
				IV	3	180	210000000	1	
				V	1	55	001000000	2	
				VI	2	102	100100000	3	
14. Sezema Vrtba, 1460-1519, Prostí- boř, VII, 1830	26 čl. 13 1363 let	3 2 0 0 0	0 0 0 0	I	2	97	011000000	7	
				II	3	151	201000000	2	
				III	2	115	000110000	7	
				IV	7	338	402100000	7	
				V	7	375	412000000	5	
				VI	5	287	310010000	5	
15. N. Tejřovský, 1455-85, Týřov VII, 1770	12 čl. 612 let	5 5 1 0 0	0 0 0 0	I	1	76	000010000	4	
				II	4	223	220000000	2	
				III	2	126	110000000	1	
				IV	1	47	010000000	1	
				V	1	45	000100000	3	
				VI	3	95	210000000	1	
<u>Rody vymírající v VI. generaci</u>									
16. Jan Roupov, 1440-1493, Roupov VI, 1680	27 čl. 17 1359 let	3 3 0 0 0	0 0 0 0	I	3	142	110100000	4	
				II	4	199	101020000	10	
				III	10	498	710200000	7	
				IV	7	385	601000000	2	
				V	2	110	110000000	1	
				VI	1	25	100000000	0	
17. Jan Slavata, 1430-1500, Chlum VI, 1712	24 čl. 14 1284 let	5 1 0 0 0	0 0 0 0	I	2	115	110000000	1	
				II	1	60	000010000	4	
				III	4	225	021010000	8	
				IV	8	443	520100000	5	
				V	5	218	400010000	4	
				VI	4	223	400000000	0	

1	2	3					4	5	6
		0	1	2	3	4			
							012345678		
18. Půta Švihovský, 1455-1504, Švihov, VI, 1720	22 čl. 1057 let	12	5	1	0	0	I 4 258 II 5 261 III 5 227 IV 3 135 V 3 130 VI 2 46	1201000000 3100100000 3110000000 1110000000 2010000000 2000000000	5 5 3 3 2 0
19. Karel Říčan, 1450-1510, Pašíněves, VI, 1743	18 čl. 949 let	11	2	2	0	0	I 2 82 II 2 94 III 5 210 IV 2 135 V 4 300 VI 3 128	1010000000 0100100000 4010000000 0101000000 3001000000 3000000000	2 5 2 4 3 0
20. Hynek Valdštejn, 1430-83, Hradištko, VI, 1724	17 čl. 888 let	10	3	1	1	0	I 2 102 II 7 349 III 4 237 IV 1 45 V 2 68 VI 1 87	0010010000 5101000000 3100000000 0010000000 1100000000 1000000000	7 4 1 2 1 1
21. Bertart Stoš, 1460-1510, Staré Buky, VI, 1737	16 čl. 910 let	9	2	3	0	0	I 1 47 II 3 161 III 3 182 IV 7 392 V 1 61 VI 1 67	0001000000 2001000000 0021000000 6100000000 0100000000 1000000000	3 3 7 1 1 0
22. Viktorin Flancký, 1455-1500, Týnec, VI, 1741	15 čl. 757 let	8	3	1	0	0	I 1 71 II 1 41 III 2 85 IV 4 178 V 6 306 VI 1 76	0100000000 0010000000 0101000000 2010100000 5100000000 1000000000	1 2 4 6 1 1
23. Petr Šternberk-Holický, 1450-1514, Český Sternberk, VI, 1712	11 čl. 553 let	6	2	0	0	0	I 1 72 II 4 185 III 2 68 IV 1 29 V 1 66 VI 2 133	0000100000 3010000000 1100000000 0100000000 0010000000 2000000000	4 2 1 1 2 0

Rody vymírající v V. generaci

24. Jiří Berka, 1445-1500, Jablonný, V, 1706	33 čl. 1394 let	20	5	2	1	0	I 3 186 II 7 306 III 12 452 IV 7 283 V 4 167	1010010000 3101200000 8211000000 4210000000 4000000000	7 12 7 4 0
--	-----------------	----	---	---	---	---	--	--	------------------------

1	2	3					4	5	6
		0	1	2	3	4			
							012345678		
25. Hynek Švamberk, 1453-89, Bor, V, 1651	24 čl. 998 let	15	4	2	0	0	I 4 168 II 9 374 III 4 184 IV 5 191 V 2 81	2001001000 6210000000 2011000000 3200000000 2000000000	9 4 5 2 0
26. Jindřich Šlejnic, 1465-1518, Tolštejn, V, 1689	19 čl. 854 let	14	2	1	1	0	I 5 196 II 4 152 III 6 243 IV 3 198 V 1 65	4000100000 2100010000 5001000000 2100000000 1000000000	4 6 3 1 0
27. Matěj Bžbrštejn, 1470-1526, V, 1667	19 čl. 797 let	9	7	1	0	0	I 5 226 II 4 221 III 6 202 IV 2 79 V 2 69	1400000000 1111000000 4200000000 1010000000 2000000000	4 6 2 2 0
28. Jiří Berka, 1460-1522, Bžbrštejn, V, E, 1676	16 čl. 866 let	8	4	3	0	0	I 1 57 II 3 181 III 5 285 IV 4 201 V 3 142	0001000000 0201000000 2210000000 3001000000 3000000000	3 5 4 3 0
29. Viktorin Křinec, 1460-1510, Rožďalovice, V, E, 1707	16 čl. 859 let	9	3	2	0	0	I 3 171 II 6 334 III 3 125 IV 3 142 V 1 87	0111000000 4110000000 2001000000 2100000000 1000000000	6 3 3 1 0
30. Jan Žampach, 1465-1512, Žampach, V, 1651	15 čl. 642 let	9	4	0	1	0	I 4 180 II 5 190 III 3 165 IV 2 85 V 1 22	3000010000 3110000000 1200000000 1100000000 1000000000	5 3 2 1 0
31. Albrecht Rychnovský, 1455-1510, Obrabce, V, 1680	14 čl. 587 let	8	3	1	1	0	I 1 68 II 3 120 III 7 289 IV 1 35 V 2 75	0001000000 0200010000 6100000000 0010000000 2000000000	3 7 1 2 0

Rody vymírající v IV. generaci

32. Sezima z Ústí, 1440-87, Ústek, IV, 1640	24 čl. 1061 let	15	5	1	0	0	I 4 170 II 9 357 III 8 383 IV 4 151	2001001000 5210100000 5101000000 4000000000	9 8 4 0
33. Jindřich Smiřický, 1440-78, Houska, IV, 1631	20 čl. 861 let	12	3	3	0	0	I 4 186 II 5 284 III 7 278 IV 4 113	2011000000 1211000000 5101000000 4000000000	5 7 4 0

1	2	3					4	5	6	
		0	1	3	5	7				
		2	4	6	8	012345678				
34. Mikuláš Šlik 1450-1522, Falknov IV, 1666	18 čl. 820 let	12	2	2	0	0	I 4	199	211000000	3
			1	1	0	0	II 3	199	110100000	4
							III 4	226	200110000	7
							IV 7	196	700000000	0
35. Mikuláš Licek, 1450-1510, Borohrá- dek, IV, 1645	13 čl. 677 let	8	1	1	0	0	I 1	63	000100000	3
							II 3	162	110010000	5
							III 5	284	302000000	4
							IV 4	168	400000000	0
36. Adama Říčan, 1470-1510, bez, IV, E, 1665	13 čl. 662 let	10	1	1	0	0	I 3	151	200100000	3
			0	0	1	0	II 3	195	200000100	6
							III 6	261	510000000	1
							IV 1	55	400000000	0
37. Kryštof Var- tenberk, 1445-1490, Vartenberk, IV, 1635	13 čl. 559 let	7	4	0	0	0	I 3	147	120000000	2
			1	1	0	0	II 2	101	010010000	5
							III 5	196	311000000	3
							IV 3	115	300000000	0
38. Mikuláš Kavka 1470-1520, Štěken, IV, 1650	12 čl. 575 let	6	4	1	0	0	I 1	63	000010000	4
			0	1	0	0	II 4	197	210100000	4
							III 4	195	130000000	3
							IV 3	120	300000000	0
39. Jan Štetle, 1460-1522, Bezděz IV, 1640	11 čl. 464 let	7	1	2	0	0	I 2	99	001100000	5
			1	0	0	0	II 5	184	400100000	3
							III 3	121	210000000	1
							IV 1	60	100000000	0
40. Čeněk Mlýčan 1455-1523, Žerotín IV, 1620	10 čl. 446 let	5	3	1	0	0	I 2	122	100100000	3
			1	0	0	0	II 3	129	111000000	3
							III 3	145	120000000	2
							IV 2	50	200000000	0
41. Mikuláš Zajíc, 1460-96, Budyn IV, 1663	10 čl. 427 let	6	1	0	0	0	I 1	63	000010000	4
			2	1	0	0	II 4	185	211000000	3
							III 3	110	201000000	2
							IV 2	69	200000000	0
42. Heřman Říčan, 1470-1520, Červený Hrádek, IV, 1672	8 čl. 556 let	5	1	1	0	0	I 2	115	100100000	3
			1	0	0	0	II 3	221	201000000	2
							III 2	138	110000000	1
							IV 1	82	100000000	0
43. Zdeněk Švam- berk, 1450-1520, Přímá, IV, 1659	8 čl. 450 let	5	1	0	0	0	I 1	40	000010000	4
			1	1	0	0	II 4	238	301000000	2
							III 2	108	110000000	1
							IV 1	64	100000000	0
44. Vilém Pern- štejn, 1435-1521, Kunětická Hora, IV, 1631	8 čl. 325 let	5	1	1	0	0	I 2	112	100100000	3
			1	0	0	0	II 3	122	201000000	2
							III 2	54	110000000	1
							IV 1	37	100000000	0

1	2	3					4	5	6	
		0	1	3	5	7				
		2	4	6	8	012345678				
45. Beneš Vejtmile, 1435-1496, Chomutov, IV, 1600	8 čl. 294 let	4	2	0	0	0	I 2	99	011000000	3
			2	0	0	0	II 3	112	201000000	2
							III 2	58	110000000	1
							IV 1	25	100000000	0
46. Vilém Mracký, 1480-1525 Prčice, IV, 1645	5 čl. 215 let	2	3	0	0	0	I 2	75	110000000	1
			0	0	0	0	II 1	70	010000000	1
							III 1	35	010000000	1
							IV 1	35	100000000	0
47. Jindřich Hradec, 1460-1507, Jindřichův Hradec, IV, 1604	5 čl. 213 let	2	2	0	0	0	I 1	37	001000000	2
			1	0	0	0	II 2	101	110000000	1
							III 1	50	010000000	1
							IV 1	25	100000000	0
48. Burjan Gutštejn 1445-90, Všeruby, IV, 1597	5 čl. 194 let	2	2	0	0	0	I 1	35	010000000	1
			1	0	0	0	II 1	41	010000000	2
							III 2	102	110000000	1
							IV 1	16	100000000	0
49. Jiří Vartenberk, 1450-77, Velké Břez- no, IV, 1600	4 čl. 180 let	1	3	0	0	0	I 1	60	010000000	1
			0	0	0	0	II 1	50	010000000	1
							III 1	50	010000000	1
							IV 1	20	100000000	0
<u>Rody vymírající v III. generaci.</u>										
50. Mikuláš Lobkovic- Hasištejnský, 1450-99, Udlice, III, 1625	19 čl. 909 let	12	2	0	1	0	I 4	212	013000000	7
			4	0	0	0	II 7	322	411001000	8
							III 8	375	800000000	0
51. Ješek Donín 1460-87, Vildštejn, III, 1614	14 čl. 680 let	11	0	1	0	0	I 1	61	000100000	3
			0	1	1	0	II 3	168	100010100	10
							III 10	451	100000000	0
52. Jiří Křinecký 1455-1510, Křinec, III, 1612	12 čl. 652 let	9	1	1	0	0	I 4	238	200110000	7
			0	1	0	0	II 7	369	610000000	1
							III 1	45	100000000	0
53. Jan Újezdec-Ku- nic, 1460-1501, Újez- dec, III, 1600	12 čl. 593 let	8	2	2	0	0	I 4	230	110200000	7
			0	0	0	0	II 7	313	610000000	1
							III 1	50	100000000	0
54. Arnošt Černčický 1450-80, Nové Město n.M., III, 1587	11 čl. 467 let	7	1	3	0	0	I 1	68	000100000	3
			0	0	0	0	II 3	138	010200000	7
							III 7	261	700000000	0
55. Bořivoj Donín 1470-1500, Okoř, III, 1642	10 čl. 467 let	8	0	0	1	0	I 1	58	000001000	5
			0	1	0	0	II 5	214	400010000	4
							III 4	195	400000000	0

1	2	3					4	5					6		
		0	1	3	5	7		0	1	3	5	7			
		2	4	6	8	012345678									
56. Mikuláš Donín 1460-1512, Grabštejn, 490 let III, 1610	9 čl.	7	0	0	0	0	I 1 65 II 6 311 III 2 114	000000100 501000000 200000000	6 2 0						
57. Václav Kolovrat- Bezdrůžický, 1457- 1536, Košátky, III, 1642	9 čl. 444 let	5	2	0	0	0	I 3 186 II 3 130 III 3 128	111000000 111000000 300000000	3 3 0						
58. Hajman Krušina 1460-1525, Miletín III, 1594	9 čl. 428 let	7	0	0	0	0	I 5 224 II 2 119 III 2 85	401000000 101000000 200000000	2 2 0						
59. Jiří Krajčů 1460-1492, Land- štejn, III, 1600	9 čl. 427 let	6	2	0	1	0	I 2 92 II 5 258 III 2 77	100001000 320000000 200000000	5 2 0						
60. Zikmund Varten- berk, 1455-1518, Děčín III, 1617	8 čl. 388 let	6	0	1	0	0	I 3 121 II 3 177 III 2 90	200100000 201000000 200000000	3 2 0						
61. Jindřich Říčan, 1460-1510, Červený Hrádek, III, 1634	7 čl. 486 let	5	1	0	1	0	I 1 75 II 5 342 III 1 69	000001000 410000000 100000000	5 1 0						
62. Jan Kolovrat- Maštovský, 1450-1530, 461 let Maštov, III, 1630	7 čl.	4	2	0	0	0	I 3 200 II 2 141 III 2 120	120000000 101000000 200000000	2 2 0						
63. Frydrych st. Šum- burk, 1435-93, Vintí- řov, III, 1582	7 čl. 283 let	4	1	0	0	0	I 2 99 II 4 157 III 1 27	002000000 310000000 100000000	4 1 0						
64. Jan Lobkovic-Ha- sištejnský, 1445-1512, 271 let Hasištejn, III, 1597	5 čl.	3	0	0	0	0	I 1 54 II 2 125 III 2 92	001000000 101000000 200000000	2 2 0						
65. Václav Rabštejn 1445-78, Sychrov, III, 1578	5 čl. 229 let	3	0	0	0	0	I 1 69 II 2 97 III 2 63	001000000 101000000 200000000	2 2 0						
66. Jeronym Šlik 1455-91, Loket, III, 1598	5 čl. 221 let	3	2	0	0	0	I 3 150 II 1 35 III 1 36	210000000 010000000 100000000	1 1 0						
67. Mikuláš Sviták 1440-90, Tuchoraz, III, 1612	5 čl. 214 let	3	1	1	0	0	I 1 45 II 3 97 III 1 72	000100000 210000000 100000000	3 3 0						
68. Petr Berka 1455-1520, Sloup, III, 1607	5 čl. 212 let	3	1	0	0	0	I 2 105 II 2 80 III 1 27	101000000 110000000 100000000	2 1 0						
69. Štastný Valdštejn 1445-87, Malá Skála, 196 let III, 1570	5 čl.	3	0	0	0	0	I 1 62 II 2 79 III 2 55	001000000 101000000 200000000	2 2 0						

1	2	3					4	5					6		
		0	1	3	5	7		0	1	3	5	7			
		2	4	6	8	012345678									
70. Hynek Planský 1450-83, Planá, III, 1623	4 čl. 258 let	2	2	0	0	0	I 2 120 II 1 55 III 1 83	110000000 010000000 100000000	1 1 0						
71. Jindřich Plaven- ský, 1425-82, Toužim, III, 1572	4 čl. 187 let	2	1	0	0	0	I 2 72 II 1 44 III 2 41	010000000 001000000 200000000	1 2 0						
72. Jan Adršpach 1440-90, Adršpach III, 1590	4 čl. 185 let	2	1	0	0	0	I 1 60 II 2 80 III 1 45	001000000 110000000 100000000	2 1 0						
73. N. Vranovský 1455-90, Vranovice III, 1567	4 čl. 163 let	2	1	0	0	0	I 1 39 II 2 92 III 1 32	001000000 110000000 100000000	2 1 0						
74. Jan Cimburk 1450-1500, Chudý Hrádek, III, 1603	3 čl. 156 let	1	2	0	0	0	I 1 50 II 1 73 III 1 33	010000000 010000000 100000000	1 1 0						
<u>Rody vymírající v II. generaci.</u>															
75. Jan Šelnberk 1435-1508, Kost II, 1597	11 čl. 528 let	9	0	1	1	0	I 3 161 II 8 367	100101000 800000000	8 0						
76. Václav Říčan 1470-1524, Malotič- ce, III, 1580	8 čl. 313 let	6	1	1	0	0	I 4 163 II 4 150	210100000 400000000	4 0						
77. Vok Rožmberk 1459-1505, Třebon II, 1612	6 čl. 315 let	5	0	0	0	0	I 4 185 II 2 130	301000000 200000000	2 0						
78. Oldřich Bobrštejn 1450-1518, Frýdlant, II, 1551	6 čl. 270 let	5	1	0	0	0	I 5 241 II 1 29	410000000 100000000	1 0						
79. Hyncík Pflug 1450-1501, Bečov, II, 1585	5 čl. 243 let	4	1	0	0	0	I 4 168 II 1 75	310000000 100000000	1 0						
80. Kunrát Krajčů 1475-1542, Mladá Boleslav, II, 1588	5 čl. 242 let	4	1	0	0	0	I 1 55 II 4 187	000010000 400000000	4 0						
81. Bohuše Kostka 1440-1505, Litomyšl, II, 1557	5 čl. 192 let	4	0	0	0	0	I 1 45 II 4 147	000010000 400000000	4 0						
82. Václav Šlik 1445-1506, Herten- berk, II, 1550	4 čl. 210 let	3	1	0	0	0	I 3 165 II 1 45	210000000 100000000	1 0						

1	2	3					4	5	6
		0	1	2	3	4			
83. Vilém Zub 1460-1505, Chlumec n.C., II, 1560	4 čl. 163 let	2	0	0	0	0	I 2	93	020000000 2
84. Samuel z Hrádku 1435-88, Valečov, II, 1571	3 čl. 161 let	2	1	0	0	0	I 2	95	110000000 1
85. Jan st. Zajímač 1460-1520, Sázava, II, 1570	3 čl. 133 let	2	1	0	0	0	I 1	48	001000000 2
86. N. Leisink 1450-1500, Nepo- myšl, II, 1538	3 čl. 130 let	2	1	0	0	0	I 2	108	110000000 1
87. Petr Mracký 1470-1523, Mrač II, 1556	3 čl. 126 let	2	1	0	0	0	I 2	100	110000000 1
88. Jan Herštejnský 1460-1515, Herštejn, II, 1560	3 čl. 125 let	2	1	0	0	0	I 2	85	110000000 1
89. Jiří Tunkl 1440-95, Zábřeh, II, 1560	2 čl. 115 let	1	1	0	0	0	I 1	60	010000000 1
90. Zdeněk Zmrzlík 1465-96, Neprocho- vy, II, 1558	2 čl. 96 let	1	1	0	0	0	I 1	58	010000000 1
91. Jan Firšic 1470-1521, Hra- dištko n.C., II, 1552	2 čl. 87 let	1	1	0	0	0	I 1	57	010000000 1
92. Jetřich Kolovrat- Bezdrůžický, 1450-1508, Krašov, II, 1547	2 čl. 55 let	1	1	0	0	0	I 1	28	010000000 1
<u>Rody vymírající v I. generaci.</u>									
93. Frydrych ml. Šum- burk, 1440-1495, Trut- nov, I, 1538	5 čl. 200 let	5	0	0	0	0	I 5	200	500000000 0
94. Jan Říčan 1460-1500, Bez- tahov, I, 1545	3 čl. 160 let	3	0	0	0	0	I 3	160	300000000 0
95. Heřman Rychnov- ský, 1460-1520, Dubno I, 1535	3 čl. 120 let	3	0	0	0	0	I 3	120	300000000 0

1	2	3					4	5	6
		0	1	2	3	4			
96. N. Zákupský 1445-80, Smidary, I, 1560	2 čl. 120 let	2	0	0	0	0	I 2	120	200000000 0
97. Hašek Zvířetický 1470-1545, Smidary I, 1560	2 čl. 110 let	2	0	0	0	0	I 2	110	200000000 0
98. Jan Planský 1460-1510, Planá I, 1550	2 čl. 110 let	2	0	0	0	0	I 2	110	200000000 0
99. Jaroslav Berka 1445-90, Lipá I, 1553	2 čl. 108 let	2	0	0	0	0	I 2	108	200000000 0
100. Jindřich Berka 1445-90, Drahobuz I, 1535	2 čl. 95 let	2	0	0	0	0	I 2	95	200000000 0
101. Ješek Boskovic 1435-88, Svojanov, I, 1528	2 čl. 92 let	2	0	0	0	0	I 2	92	200000000 0
102. Zbynek Kolovrat 1445-1510, Kornhaus I, 1520	2 čl. 85 let	2	0	0	0	0	I 2	85	200000000 0
103. Bušek Planský 1445-99, Planá I, 1528	2 čl. 83 let	2	0	0	0	0	I 2	83	200000000 0
104. Jan Šternberk 1445-79, Konopiště I, 1529	2 čl. 80 let	2	0	0	0	0	I 2	80	200000000 0
105. Jan Míčan 1445-97, Pátek I, 1533	2 čl. 73 let	2	0	0	0	0	I 2	73	200000000 0
106. Jan Klínštejn 1465-1510, Škvorec I, 1530	2 čl. 73 let	2	0	0	0	0	I 2	73	200000000 0
107. Jaroslav Zmrzlík 1460-1500, Orlík I, 1568	1 čl. 78 let	1	0	0	0	0	I 1	78	100000000 0
108. Svojsje z Vilhar- tic, 1440-70, Letov I, 1533	1 čl. 68 let	1	0	0	0	0	I 1	68	100000000 0

1	2	3				4	5	6
		0	1	3	5			
		2	4	6	8		012345678	
109. Jan Ledecký 1440-90, Ledeč n.S. I, 1541	1 čl. 66 let	1	0	0	0	0	I 1 66	100000000 0
110. Slavata z Chlumu 1430-95, Chlum I, 1534	1 čl. 64 let	1	0	0	0	0	I 1 64	100000000 0
111. Jiří Miletínek 1460-1510, bez., I, 1560	1 čl. 60 let	1	0	0	0	0	I 1 60	100000000 0
112. Petr Říčan 1460-1515, bez., I, 1545	1 čl. 60 let	1	0	0	0	0	I 1 60	100000000 0
113. Zdeněk Dobrohost 1455-1520, Poběžovice I, 1545	1 čl. 60 let	1	0	0	0	0	I 1 60	100000000 0
114. Jan Zvířetický 1450-1500, Chocnovice, I, 1549	1 čl. 59 let	1	0	0	0	0	I 1 59	100000000 0
115. Vilém Ilburk 1440-89, Ronov I, 1538	1 čl. 58 let	1	0	0	0	0	I 1 58	100000000 0
116. Ales Sovinec 1470-1525, Albrechtice, I, 1570	1 čl. 55 let	1	0	0	0	0	I 1 55	100000000 0
117. Zdeněk Medek 1460-1502, Liten, I, 1555	1 čl. 55 let	1	0	0	0	0	I 1 55	100000000 0
118. N. Říčan, 1450-90, bez., I. 1530	1 čl. 55 let	1	0	0	0	0	I 1 55	100000000 0
119. Václav Medek 1465-1505, Brve I, 1549	1 čl. 54 let	1	0	0	0	0	I 1 54	100000000 0
120. Markvart Martinic 1445-85, Smečno, I, 1523	1 čl. 53 let	1	0	0	0	0	I 1 53	100000000 0
121. N. Boreš 1460-90, bez., I, 1536	1 čl. 51 let	1	0	0	0	0	I 1 51	100000000 0

1	2	3				4	5	6
		0	1	3	5			
		2	4	6	8		012345678	
122. Čeněk Klinštejn 1460-90, Skvorec, I, 1535	1 čl. 50 let	1	0	0	0	0	I 1 50	100000000 0
123. Jan Kolovrat- Zehrovský, 1440-80, bez, I, 1510	1 čl. 40 let	1	0	0	0	0	I 1 40	100000000 0
124. Petr Zvířetický 1465-1505, Nový Bydžov I, 1532	1 čl. 37 let	1	0	0	0	0	I 1 37	100000000 0
125. Jan Cimburk- Tovačovský, 1440-83 Mladá Boleslav, I, 1502	1 čl. 27 let	1	0	0	0	0	I 1 27	100000000 0

Statistický soubor 125 českých panských rodů, založených před r. 1500, obsahuje tedy v generaci I-VI celkem 1288 rodin s 1097 dětmi v generacích II-VII a lze z něho především zjistit průměrný věk 1288 dospělých členů 125 rodů ze souhrnu jejich celkového věku (62.602 let) a strukturu 1288 rodin (769 bez dospělých synů, 223 s jedním, 143 s dvěma, 80 se třemi, 38 se čtyřmi, 21 s pěti, 9 se šesti, 3 se sedmi a 2 s osmi dospělými syny). Soubor zcela uzavřený není, protože jeho hlavní měřítko úplnosti, soupis panských majitelů velkostatků r. 1529 v berním rejstříku panského stavu, obsahuje několik dosud neidentifikovaných osob, v seznamu příliš neurčitě označených ("pan z Valdštejna, který nedaleko od pana Zykunda Smiřického jest, páni Kolmanové, pan Aleš jako jest v Turnově apod."). Doplnění bude možné až po konečném rozboru berního rejstříku z r. 1529, který ostatně i z hlediska českého bernictví a cen českých velkostatků zasluhuje více pozornosti, než jakou mu dosud česká historiografie věnovala.

9. Depopulační trend české panské šlechty v 15.-20.století.

I z populačního vývoje šesti rekonstruovaných generací českých panských rodů je patrný depopulační trend. Pro jeho ještě větší názornost a potvrzení je třeba soubor šesti generací prodloužit o další generace obdobnou metodou až do r. 1944, kam sahají dostupné genealogické pomůcky. Poslední nejmladší úplná generace potomků šesti českých pánů, jejich rody dodnes trvají (Jan Valdštejn, zemř. 1506, Kašpar Slik, zemř. 1510, Jan Lobkovic, zemř. 1470, Jindřich-Albrecht Kolovrat-Krakovský, zemř. 1510, Jindřich Hardek, zemř. 1510 a Jaroslav Šternber, zemř. 1492), je v pořadí dvanáctá a má celkem 49 dospělých členů s více než 100 lety rozptylu dat jejich narození, protože do ní náleží i litomyšlský Jiří Valdštejn (nar. 1818, zemř. 1854) i žijící křimičtí, pražští a newyorští Lobkovicové (Ladislav, František, Eduard a Jiří, nar. 1925-28). Rozptyl členů téže generace vznikl tím, že ve 12 generacích lobkovicových je generační interval v průměru 42 let (maximum 66 let u Ladislava a Zdenka, 1502-1568), kdežto ve 14 generacích valdštejnských (Vilém Valdštejn nar. 1502, Bertold Valdštejn, nar. 1925) v průměru jen 33 let. Přesně lze tedy sledovat depopulační vývoj české panské šlechty jen ve 12 generacích. Mírou depopulace je poměr výsledného populačního stavu poslední 12. generace, narozené okolo r. 1880 (49 dospělých členů) k počtu všech dospělých synů 125 českých pánů v I. generaci (265 dospělých členů), který stanoví pokles sledovaného populačního souboru ze 100 na 18,4 za 400 let. Ještě nepříznivější míra depopulace by byla zjištěna, kdyby za konečný populační stav sledovaného souboru byli vzati všichni žijící příslušníci 6 zbylých panských rodů r. 1944 a narození v letech 1885-1931 bez ohledu na generace, ke kterým náleží (17 Lobkoviců generace XII, 1 Kolovrat, 3 Šternberkové a 6 Hardeků generace XIII a 8 Valdštejnů a 4 Slikové generace XIV), protože 39 těchto členů českých panských rodů je jen 14,7 % původního počtu.

Přehled o absolutním početním stavu jednotlivých generací české panské šlechty v 15.-20. století potvrzuje, že po počátečním populačním růstu prvních tří generací se od IV. generace v 17. století zrychluje depopulační trend, který se zastavil až v VIII. generaci v 19. století a ustálil se asi na šestině původního stavu. Současně v přehledu začíslené počty rodů, které v jednotlivých generacích vymřely, prokazují skutečný průběh vymírání českých panských rodů. O kumulaci vymírání před r. 1618 ve III. generaci nelze mluvit, protože naopak zcela zákonitě v každé generaci 125 českých panských rodů vymírala jedna čtvrtina rodů v průměru a v některé až celá třetina.

Populační vývoj 125 českých panských rodů

Pořadí generace	Počet rodů trvajících v generaci	Počet dospělých členů (rodin) v generaci	Počet rodů vymírajících v generaci	Podíl počtu vymřelých rodů ze všech rodů generace
I	125	265	33	26,0 %
II	92	321	18	19,5 %
III	74	311	25	33,7 %
IV	49	198	18	36,7 %
V	31	113	8	25,8 %
VI	23	80	8	34,7 %
		1288		
VII	15	74	2	13,3 %
VIII	13	40	5	38,4 %
IX	8	48	1	12,5 %
X	7	44	1	14,3 %
			119	
XI	6	45	0	0 %
XII	6	49	0	0 %
XIII	6	30, sch.	0	0 %
XIV	6	13, sch.	0	0 %
XV	6	5, sch.	0	0 %

Pro ověření postupného a plynulého vymírání 119 zaniklých českých panských rodů je možno data jejich vymření sestavit do chronologické řady podle čtvrtstoletí, ve kterém jednotlivé rody vymřely.

století	XVI.				XVII.				XVIII.				XIX.				XX.		
čtvrtina	1.	2.	3.	4.	1.	2.	3.	4.	1.	2.	3.	4.	1.	2.	3.	4.	1.	2.	3.
vymřelých rodů	5	25	19	16	12	12	8	4	6	5	2	1	2	1	1	0	0	0	0

Závěr depopulační křivky 125 českých panských rodů a křivky o vymírání českých panských rodů není úplný, protože k r. 1944 nebyly uzavřeny XIII., XIV. a XV. generace čtyř rodů ze šesti trvajících rodů a není známo, zda rody Kolovratů a Hardeků, zůstávající r. 1944 jen "o dvou očích" (Kryštof Kolovrat-Krakovský, nar. 1927 a Franz Hardegg-Glatz, nar. 1921), budou pokračovat. Není pochyb, že i v řadách šesti nejvitálnějších českých panských rodů dojde po ustálení v 19. století k dalšímu depopulačnímu vývoji. Přehled populačního vývoje těchto šesti českých panských rodů za 450 let jejich trvání do současnosti podle jednotlivých generací je sice vyjádřením značné stability této populacionistické sondy, ale současně

dokladem o tom, jak opatrně a objektivně je třeba vytvářet takové soubory a sondy. Soubor šesti panských rodů za 450 let vykazuje totiž přírůstek 700 % a soubor všech 125 českých panských rodů úbytek 85,3 % za tutéž dobu. I vývojové křivky obou souborů se od sebe zásadně liší, protože populační růst šestičlenného souboru nejvitálnějších rodů trval čtyři generace, kdy dosáhl růstu z indexu 100 na 318, zatímco celý soubor má vrchol své vývojové křivky v II. a III. generaci (index jen 121 %).

Populační vývoj 6 českých panských rodů

Předek rodu	Počty dospělých mužských členů rodů v jednotlivých generacích														
	1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	9.	10.	11.	12.	13.	14.	15.
J. Valdštejn	3	10	14	15	12	8	12	5	4	10	6	9	15	9	5 sch.
K. Šlik	5	8	15	11	3	2	1	1	1	1	1	2	2	4 sch.	
J. Lobkovice	3	9	21	13	7	6	8	2	9	11	14	17	3 sch.		
J. A. Kolovrat	3	4	6	5	7	2	8	8	10	14	11	8	1 sch.		
J. Hardek	3	10	5	5	4	2	11	4	14	2	7	8	6 sch.		
J. Sternberk	4	3	4	12	7	7	3	5	7	5	6	5	3 sch.		
šest rodů	21	44	65	61	40	27	43	25	45	43	45	49	sch.		
všech 125 rodů	265	321	311	198	113	80	74	40	48	44	45	49	sch.		

10. Průměrný věk dospělých členů 125 českých panských rodů

Jmenovitý soupis 125 českých panských rodů uvádí vedle počtu dospělých členů jednotlivých rodů i jejich souhrnný věk v každé generaci i pro celý rod a je proto možno snadno zjistit průměrný věk všech 1288 dospělých mužských členů českých panských rodů ve výši 48,6 let. Propočtení tohoto překvapivě nízkého věku české panské šlechty je založen z většiny částí na odhadech dat narození i úmrtí, zvláště u prvních dvou generací, a i když odhady byly prováděny zodpovědně, mají přesto předběžný charakter a nepochybně detailní monografické studie a další prameny průzkum řadu údajů v rozmezí plus minus 5 let upřesní nebo opraví. Nejnesnadnější bude možno získat přesnější data narození a úmrtí u nejjednotlivějších českých panských rodů, protože u jejich členů nepřicházely v úvahu ani deskové zápisy, ani uzavření poručenské správy při dosažení plnoletosti, věnní zápisy po svatbě, převzetí dědických podílů a závětí, podle nichž se data narození a úmrtí ve starší době nejspíše doplňovala. Spíše než propočty průměrných věků by bylo metodicky pevnější rozčlenění všech 1288 dospělých šlechticů do pěti věkových skupin podle

úmrtí v raném věku do 30 let, v mužném věku do 40 let, ve středním věku do 50 let, ve vyšším věku do 60 let a ve vysokém věku nad 60 let. Podstatnou změnu propočteného průměrného věku 48,6 let při značném podílu nesporně určených dosažených věků a při vyvážení pododhadů a nadodhadů očekávat nelze. Předběžné propočty průměrných věků jednotlivých generací a osmi vitalitních skupin ukazují závažné rozdíly. Průměrný věk členů prvních čtyř generací totiž trvale klesal z 51 let na 46 let patrně v přímé souvislosti s depopulačním trendem a vymíráním rodů, které často právě v poslední generaci mají řadu členů s nízkým dosaženým věkem. Stejně rozdílné jsou průměrné věky členů vitálnějších rodů, udržujících se buď dodnes nebo alespoň šest generací (49-53 let) a rodů vymírajících v I.-V. generaci (45-49 let).

Průměrný věk dospělých mužských členů českých panských rodů

Skupina rodů	Počet dospělých mužských členů rodů ve skupině	Souhrnný věk (všech dosp. muž. členů rodů ve skupině)	Průměrný věk (všech dosp. muž. členů ve skupině)
I. generace	125 rodů	265 členů	13 529 let
II.	92 rodů	321 členů	15 685 let
III.	74 rodů	311 členů	14 485 let
IV.	49 rodů	198 členů	9 034 let
V.	31 rodů	113 členů	5 573 let
VI.	23 rodů	80 členů	4 296 let
		1288 členů	62 602 let
6 rodů trvajících dodnes	258 členů	12 290 let	49 let
9 rodů vymír. v VII.-X. generaci	208 členů	11 049 let	53 let
8 VI. generaci	150 členů	7 757 let	51 let
8 V. generaci	156 členů	6 997 let	44 let
18 IV. generaci	195 členů	8 979 let	46 let
25 III. generaci	192 členů	9 467 let	49 let
16 II. generaci	77 členů	3 504 let	45 let
33 I. generaci	52 členů	2 559 let	49 let
		1288 členů	62 602 let

Výraznější a závaznější souvislosti průměrného věku dospělých členů s vitalitou rodů nebo s příslušností k určité generaci a k určitému časovému období se prokázaly ze souhrnných čísel nedají. I uvnitř jednotlivých skupin a generací jsou totiž příkré rozdíly mezi jednotlivými rody, ale i ty nelze dobře a jednoznačně charakterizovat. Jen rody Smiřických, Hradců, Pernštejnů i jiné lze již nyní označit za rody s velmi nízkým věkovým průměrem (Smiřičtí 43 let, Hradcové 42 let, Zajícové 42 let, Perštejnové 40 let).

11. Průměrná velikost 1288 rodin českých panských rodů.

Pro udržení českých panských rodů neznamenal snížování průměrného věku takového nebezpečí, jakým byl vzrůst počtu rodin bez dospělých synů a zmenšování počtu rodových linií, ze kterých by případně mohly být bráni substitutční dědicové téhož rodu. Právně se české panské rody zajišťovaly proti následkům vymření po meči již od 15. století spolky a erbanunky (Rožmberkové, Selmberkové) dávno před zavedením fideikomisů a určovaly jimi své dědice (Švamberkové, Trčkové). Běžnější zvláště u rozvětvených rodů byl však automatický vnitrorodový systém převodu majetku dědictvím na nejbližší linie, vyvinutý bez fideikomisního privilegia u Kolovratů, Šliků, Lichtenštejnů, Boskoviců a Kunštátů a mimořádně přesně několika vnitrorodovými úmluvami u Krajířů. Tuto běžnou praxi české panské šlechty od konce 16. století s panovníkovým souhlasem formulovali jako fideikomisní zřízení Smiřičtí, Berkové a později další rody. Většina českých panských rodů, zvláště rody s průměrným nebo menším majetkem, byla spokojena s privilegiem o dědických nárocích žen, kterým se král Vladislav Jagellonský vzdal svého odúmrtního práva při úmrtí šlechtice bez mužských potomků. Privilegium o odúmrtní i při vymření rodu umožnilo bez nesnáží dědické pozůstalosti řízení ve prospěch dcer či sester posledního člena rodu a kromě toho obecně udělována oprávnění k sestavení závětí usnadnila i složitější majetkové dispozice právě bezdětným šlechticům a šlechticům se složitými rodinnými poměry.

Není pochyby, že privilegium o odúmrtní i instituce mocných listů o posledních pořizáních souvisí s depopulačním vývojem panské šlechty. Po celé 16., 17. a 18. století totiž stoupá počet i poměrný podíl bezdětných členů 125 českých panských rodů a členů bez dospělých synů. Nejen v prvních třech generacích, kdy se snížil průměrný věk dospělých členů těchto generací, ale i v dalších dvou stoupal počet bezdětných členů panských českých rodů trvale až na dvě třetiny všech členů generace (70,2 % v generaci IV). Pochopitelně je podíl bezdětných členů větší u rodů vymírajících v II. až V. generaci (průměrně 62,5 %). V celém souboru 1288 dospělých členů zemřelo bez dospělých synů nebo bez dětí 59,7 % všech českých pánů, takže majetkoprávní sporné i nesporné řízení postihovalo více než polovinu rodin.

Členové českých panských rodů bez dospělých synů

Skupina rodů	Počet dospělých členů rodu ve skupině	Z toho bez synů členů	Podíl bez synů členů
I. generace 125 rodů	265 členů	125 členů	44,8 %
II.	92	184	57,3
III.	74	198	63,9
IV.	49	139	70,2
V.	31	75	66,3
VI.	23	48	60,0
	1288 členů	769 členů	59,7 %
6 rodů trvajících dodnes	258 členů	141 členů	54,7 %
9 rodů vymírajících v VII.-X. gen.	208	101	48,5
8 VI. gen.	150	87	58,0
8 V. gen.	156	92	58,9
18 IV. gen.	195	114	58,9
25 III. gen.	192	126	65,6
18 II. gen.	77	56	72,7
33 I. gen.	52	52	100,0
	1288 členů	769 členů	59,7 %

Zbylých 519 českých pánů založilo rodiny s jedním až s osmi dospělými syny a mělo celkem 1097 dospělých synů, takže průměrná panská česká rodina byla poměrně velká a průměrně 2,1 dospělými syny. Jen propočtem průměrné velikosti české panské rodiny ze všech 1288 dospělých členů všech panských rodů a tedy ze všech potencionálních hlav rodin (0,9 synů) svědčí o depopulačním trvalém charakteru celého populačního souboru. Rozdílly ve velikosti rodin nebo v zastoupení ve velikostních souborech malých (1-2 syny), středních (3-4 synů), větších (5-6 synů) a velkých (7-8 synů) rodinách nejsou v jednotlivých generacích nebo vitalitních skupinách podle délky trvání rodu nijak patrné.

Velikost rodin českých panských rodů

Skupina rodů	Celkem rodin	Celkem dětí	Počty dosp. synů v rodinách								Průměr. počet dosp. synů v rod.
			1	2	3	4	5	6	7	8	
I. generace	140	321	52	37	28	10	8	4	1	0	2,3
II.	137	311	57	36	16	15	6	3	1	2	2,3
III.	113	198	61	31	14	4	2	0	1	0	1,7
IV.	59	113	29	16	7	4	3	0	0	0	1,9
V.	38	80	11	15	9	3	0	0	0	0	2,1
VI.	32	74	13	8	5	2	2	2	0	0	2,3
	519	1097	223	143	80	38	21	9	3	2	2,1
trvající rody	117	280	44	37	11	10	7	4	2	2	2,3
vymír. VII.-X. gen.	107	216	43	35	20	4	5	0	1	2	2,0
vymírající v VI. g.	63	134	25	16	12	9	1	0	0	0	2,1
V.	64	130	32	12	12	3	4	1	0	0	2,0
IV.	81	158	40	18	14	7	0	2	0	0	1,9
III.	66	142	25	23	9	3	4	2	0	0	2,1
II.	21	37	14	2	2	2	1	0	0	0	1,7
I.	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
	519	1097	223	143	80	38	21	9	3	2	2,1

Na poklesu velikosti rodin v I., II. a III. generaci je dobře zřejmý depopulační trend českých panských rodů a jejich konsolidace v V. a VI. generaci. Zato není patrnějších rozdílů ve velikosti rodin v rodech, které se udržely déle a v rodech, které vymřely v III. a v IV. generaci.

12. Důsledky populačního vývoje české panské šlechty.

Demografická sonda 125 českých panských rodů a výsledky rekonstrukce jejich 1288 rodin v šesti generacích 16., 17. a 18. století měla především ověřit metodickou schůdnost tématu a ponechat tehy vlastní využití a zhodnocení zjištěných faktů až na dobu po skončení celého šetření. Přesto již nyní lze některé předběžné dedukce na základě tohoto dílčího šetření alespoň naznačit i za cenu toho, že další demografické sondy, především moravské panské rody, nové české a moravské panské rody a oblastní soubory rytířských rodin, tyto dedukce poopraví nebo změní.

Demografický soubor 125 rodů vykazuje výrazný početní růst v prvních čtyřech generacích z indexu 100 na 212,0 (I. generace), 256,8 (II. generace), 248,8 (III. generace) a 158,0 (IV. generace), a to přes zjištěný úbytek rodů, jejichž počet postupným vymíráním klesl v té době na 59,2 %. Protože počet panských velkostatků, které vlastnili příslušníci jednotlivých panských rodin byl před r. 1500 totožný s počtem českých panských rodin či spíše již menší, protože i v generaci předků 125 rodů byli již nemajetní čeští páni, vznikl nepochybně během prvních čtyřech generací velký tlak na získání vlastních velkostatků. Jeho realizace byla obtížná a obě řešení, dělení velkostatků v pozůstalostním řízení nebo výkup nových velkostatků od rytířských majitelů se proto celé 16. století stala vážným politicko-hospodářským problémem a poptávka po velkostatech a jejich cena proto nepochybně rostla. Není pochyby, že nerealizovatelná snaha po získání vlastního velkostatku vedla značnou část populačního přírůstku panské šlechty do vojenských služeb a do placených funkcí ve státním aparátu typu apelačního soudu, komory a panovníkova dvora v celém 16. a v části 17. století.

Demografický soubor zbylých panských rodů v V. a VI. generaci naopak je charakterizován velkým početním poklesem (113 a 80 členů) na 90,4 % a 64,0 %. Situace v oblasti poptávky po vlastních panských velkostatech se nepochybně změnila a naopak docházelo k případům slučování velkostatků v rukou přežívajících členů panských rodů.

Jednotlivé složky populačního vývoje demografického souboru 125 českých panských rodů, průměrný věk dospělých mužů (48,6 let) bezdětných rodin bez dospělých synů (59,7 %) a průměrné velikosti rodin (2,1 dospělých synů) tuto vzestupnou a sestupnou linii potvrzují.

I když depopulační trend veškeré šlechty a všeobecný příliv nové šlechty je nepochybný a dávno zjištěný, přece jen intenzita populačního úbytku či v nejlepším případě stagnace tak významných rodin v českém politickém životě je závažným činitelem v českých dějinách. Patrně i bez válečných a emigračních zásahů do počtu nejstarší české i jiné slovanské šlechty byla vždy její populační bilance **pasivní**, takže přistěhování cizích šlechtických rodů nebo neustálé doplňování z řad nižší šlechty nebo i jiného svobodného obyvatelstva bylo nutné a proto z celé slovanské vyšší šlechty se udrželi jen potomci Niklota Obodritského (zemř. 1160, knížata Meklenburských) a u nás jen rod Markvarticů (Valdštejnové) a Drslaviců (Šternberkové). Přes netypičnost demografického souboru vyšší české šlechty není možné nesrovnávat s ním velmi pomalý populační růst českého obyvatelstva v prvním tisíciletí po příchodu do Čech.

Zdeněk H á z a

**Počty obyvatel na panství Nový Kunstberg
v 17. a 18. stol.**

Tento příspěvek, zabývající se zkoumáním konkrétních demografických poměrů na přesně vymezeném teritoriálním celku, jehož hranice tvoří té době odpovídající organická jednotka - totiž panství, je separátní částí diplomové práce "Panství Nový Kunstberg", která vzešla ze studia původních pramenů a byla dokončena v roce 1969 na katedře Čsl. a obecných dějin filosofické fakulty University J.E. Purkyně v Brně pod vedením doc.dr. Josefa Války.

Při líčení demografických poměrů na dotčeném panství v 17. a 18. století jsem se záměrně soustředil na ten teritoriální celek, který byl v majetku panství od počátku 17. století, přesněji od roku 1594. Tento celek spoluvytvářelo 10 lokálí, totiž: městečko Křinec, od roku 1650 kulturně-správní centrum novokunstberské državy rodu hrabat z Morzina, vzdálené 12 km na sever od bývalého královského města Nymburka, a 9 vesnic, z nichž dvě náležely k panství jen dílem, a to Bošín, Sovenice, Podlužany, Seletice, Košík, Stará Hasina, Tuchom, díl Břístve a díl Zébrdovic.

Na takto vymezeném celku jsem se snažil nalézt odpověď na následující otázky:

1. Kolik bylo obyvatel na panství před třicetiletou válkou?
2. K jakým změnám v tomto ohledu došlo v průběhu pohnutých let třicetileté války?
3. Jak rychle, v jakém rozsahu a konečně jakým způsobem probíhal na tomto panství proces obnovy zhruba do konce 18.stol.

Vzhledem k předstatistickému charakteru použitých pramenů, které, výjimkou statistik z let 1737 a 1826, nám podávají materiál vyžadující kritického vyhodnocení jednotlivých údajů, provedl jsem ještě před započetím vlastního líčení stavu populace v tom kterém roce klasifikaci použitého materiálu, který jsem

- z hlediska obecného rázu rozdělil na
- a) materiál horizontálně - statické povahy ten, který nám poskytuje určitý staticky zjištěný počet, který se dále vztahuje k určitému roku, a v němž je uváděn jistý počet předstatistických jednotek, tj. osedlých, duší a obyvatel,
 - b) na materiál vertikálně dynamické povahy, který nám naopak po vyhodnocení poskytuje údaje o dynamice, popřípadě o změně kvality předstatistických jednotek,

z hlediska provenience můžeme prameny zhruba rozdělit do tří kategorií a to na prameny

- a) centrální světské provenience
- b) patrimoniální světské provenience
- c) církevní provenience

a konečně z hlediska účelu sepsání můžeme prameny demografického charakteru rozdělit na

- a) prameny evidující počet osedlých
- b) prameny evidující počet obyvatel (duší).

Vzhledem k specifickému charakteru pramenů předstatistického období, jejichž data s ohledem na jejich absolutní hodnotu musíme brát s rezervou a naopak musíme soudit spíše ze vzájemného srovnávání jednotlivých dat, zvolil jsem tři roviny, skrze které jsem se chtěl propracovat k pokud možná nejpřesnějšímu postihu stavu populace v 17. a 18. století.

1. Sledování počtu osedlých
2. Sledování počtu obyvatel
3. Sledování dynamiky populace.

Sama teritoriálně - geografická poloha zkoumaného panství svědčí o tom, že tento celek zvláště v 1. polovině 17. století sdílel trpký osud, neboť se nacházel v otevřené krajině, kde se navíc protínaly z vojenského hlediska důležité komunikace, kde tedy v pohnutých letech třicetileté války nejčastěji a zároveň nejdéle pobývala nepřátelská a domácí vojska. Není tedy divu, že i závěry, ke kterým jsem dospěl při zkoumání konkrétních demografických poměrů na panství Nový Kunstberg, se do jisté míry vymykají názorům v současné době přijímaným na výši ztrát, které v českých zemích přivodila třicetiletá válka. Z výsledků své práce samozřejmě nemohu soudit a opravovat dosavadní závěry, zvláště jde-li v našem případě o vyličení poměrů na teritoriu, které svým způsobem bylo výjimkou. Právě naopak mám dojem, že výpočty získané při studiu globálních poměrů zemských odpovídají tehdejšímu stavu a není třeba jejich oprav v obecném měřítku. Na druhé straně bych rád upozornil na dvě méně prozkoumané skutečnosti, které podle mého soudu hrají ve sporech o vyčíslení ztrát na konkrétním teritoriu po třicetileté válce důležitou roli. Podařilo se mi zjistit, že konkrétně na novokunstberském panství údaje berní ruly z roku 1654 zdaleka nevystihují skutečnou výši a rozsah škod, které zde napáchala třicetiletá válka. K tomuto poznatku jsem dospěl na základě srovnání údajů obsažených v seznamu obyvatel podle víry z roku 1651 a v berní ruce z roku 1654. Rovněž si všimnu otázky migrace, neboť tzv. druhá kolonizace, na tomto teritoriu vydatně podporovaná, troufám si dokonce tvrdit, že i organizovaná vrchností, během několika málo let změnila v podstatě spustošené panství v hospodářsky i populačně prosperující celek.

Jsem si vědom toho, že mé závěry bude možné zobecnit pouze v těch oblastech, které byly těsně po třicetileté válce vystaveny tzv. druhé kolonizaci, podobně jako tomu bylo na novokunstberském panství. Ale i v tomto případě považuji svoji práci za dílčí pří-

spěvek k znovuoživené problematice, která je spjata s otázkou vylíčení demografických poměrů v tzv. předstatistickém období.

Výsledky, ke kterým jsem dospěl při zkoumání demografických poměrů v rovině osedlých, jsem vzhledem k omezení rozsahu referátu shrnul v příložené tabulce "Stavu osedlých gruntů". V následujících řádcích se tyto údaje pokusím konkretizovat v rovině zkoumání počtu obyvatel, přičemž se pokusím objasnit některé konkrétní problémy, které se dotýkají otázek rozsahu, rychlosti a zdrojů populačního růstu, který můžeme sledovat na uvedeném panství v 2. polovině 17. století a v průběhu 18. století.

Problematika výpočtu obyvatel ve starší době

Při nejvěrnějších odhadech počtu obyvatel na určitém celku ve starší době jsme obvykle postaveni ještě před těžší problém, než s jakým jsme se doposud potýkali v souvislosti s výpočty rustikálních osedlých. Jednak máme k dispozici podstatně menší počet pramenů a tyto jsou navíc povahou od sebe velice vzdáleny, takže vyvstává problém jejich vzájemného srovnávání. Materiály této povahy tak vyžadují daleko pečlivějšího vyhodnocení a celý problém nad to komplikuje ta skutečnost, že nemáme přesnou metodu, popřípadě pramen, jehož pomocí bychom dovedli z přirozeného populačního růstu eliminovat míru migrace. Křinecký purkrabí Jan Kryštof Geldner se sice ve své relaci ¹⁾ z roku 1752 zmiňuje o tom, že odevzdal svému nástupci archiv, který mimo jiné spisy obsahoval 97 knížek tzv. "Mannschafsbücher", jež byly nepřetržitě vedeny od roku 1654 do roku 1752 a obsahovaly cenné údaje o jednotlivých poddaných. Zajisté šlo o spis, který by nám zodpověděl mnohé otázky, které se dotýkají počtu a původu nově přichozích kolonistů, popřípadě "obdankovaných" vojáků. Místo uložení, popřípadě osud tohoto cenného pramene, je mi neznám.

Jako základní prameny pro zkoumání celé problematiky můžeme použít následující spisy. Soupis obyvatel podle víry z roku 1651, duchovenskou priznávací tabulku z roku 1713 a matriku křinecké kolatury, která je nepřetržitě vedena od roku 1660 a dává nám k dispozici materiál, jehož vyhodnocení můžeme sledovat dynamiku populačního přírůstku na jižní části panství.

Abych se vyvaroval nepřesností, které plynou z roztržitěného charakteru použitých pramenů a jejich omezeného počtu, porušil jsem v následujícím textu dosavadní striktně chronologický sled a v následujícím výkladu zvolím postup od zjednoduššího k složitějšímu, tedy dedukci od jistého k hypotetickému.

Statistika v roce 1787

Podle statistiky z roku 1787 byl v osadách zkoumaného celku následující počet obyvatel:

	711 obyvatel	346 mužů	365 žen	119 domů tj.	5,9 %
Křinec	711	346	365	119	5,9
Bošín	348	182	166	40	8,7
Sovenice	260	128	132	44	5,9
Zábrdovice	100	48	52	28	3,5
Podlužany	150	64	86	27	5,5
Seletice	348	166	182	69	5,0
Košík	224	102	122	41	5,4
Tuchom	180	89	91	34	5,3
St.Hasina	56	29	27	9	6,2
Břístev	78	40	38	21	3,9
Celkem	2455	1194	1261	408	5,99

Popis panství z roku 1826

K novému popisu panství došlo o 39 let později, kdy byl společně popsán spojený alodní statek Křinec a Nový Ronov, od roku 1807 majetek Morice Viléma rytíře z Bethmannu. Vrchnostenská správa tehdy v osadách zkoumaného celku shledala následující počet obyvatel:

	1051 obyvatel	142 domů	7,4 přírůst.	340	tj. 47,9 %
Křinec	1051	142	7,4	340	47,9
Bošín	302	44	6,8	46	15,3
Sovenice	300	50	6,0	40	13,3
Podlužany	174	26	6,6	24	16
Zábrdovice	136	21	6,4	36	21
Seletice	507	88	4,5	159	31,3
Košík	327	46	7,1	103	45,9
Tuchom	231	36	6,4	51	28,3
St.Hasina	103	18	5,6	47	82
Břístev	103	18	5,7	25	29
Celkem	3234	489	6,6	779	32 %

Větší přírůstky než činí průměr jsme zaznamenali pouze v Křinci 47,9, v Košíku 45,9 %, ve Staré Hasině dokonce 82 %. Uvedenému průměru se přírůstkem blíží Seletice 31 %, Tuchom 28 % a Břístev 29%.

Docházíme tak k zajímavému úkazu, že na konci 18. století a počátkem 19. století přibývá nejvíce obyvatel v Křinci a severní, spíše řemeslné části panství, kdežto na jihu položené osady vykazují přírůstek dvakrát menší. Na této skutečnosti se podílí ten fakt, že tyto osady již v 18. století dosáhly maximálního počtu obyvatel, jak je mohla biologicky vyžít tamnější zemědělská půda. Řemeslo se v těchto osadách rozvíjet nemohlo, neboť na to měl monopol Křinec.

Ale ještě jedna skutečnost zapříčinila menší přírůstek obyvatel v těchto osadách za léta 1787-1826. Početní stav z roku 1787 je v těchto osadách do značné míry dán tím, že v roce 1779 tehdejší majitel panství hrabě František Xaver Morzin po vzoru císařského poděbradského panství zrušil na svém statku roboty a rozdělil úplně panské dvory v Bošíně a Sovenicích, částečně též v Křinci. Panská půda byla rozdělena na menší usedlosti, tzv. familie, ze kterých platili noví osadníci, tzv. familianti dědičný plat. Tak se také stalo, že již před rokem 1787, kdy bylo uskutečněno první statistické sčítání obyvatel, našlo mnoho lidí obživu v těchto vesnicích.

Mimo jiné se nám nabízí zajímavé srovnání s poměry, které na Kosti v demografickém ohledu zaznamenal Josef Pekař. Na Kosti bylo roku 1787 7201 osob, které obývaly 1183 domů, z čehož plyne, že na 1 dům tehdy připadalo 6,08 obyvatel, tedy přibližně stejný počet k jakému jsme dospěli na novokunstberském panství. Dále podle popisů panství z roku 1827 bylo na Kostecku 9743 obyvatel a 1478 domů, tedy asi 6,6 obyvatel připadalo na 1 dům. Opět stejný koeficient, jaký jsme zjistili na našem teritoriu.

Kolik bylo obyvatel na panství před třicetiletou válkou

Při výpočtech obyvatel ve starší době se v historické literatuře běžně používá koeficientů, kterými se násobí zjištěný počet rustikálních osedlých. Výše koeficientu se různí podle názorů jednotlivých historiků, podle oblastí, v nichž se ten který zkoumaný celek nachází, a konečně podle období, pro které jsou jednotlivé koeficienty určeny. Navíc mám dojem, že jen některé historické periody mají v demografickém ohledu unifikační ráz, tzn., že určitý koeficient zjištěný na určitém teritoriu v takové době můžeme bez obav aplikovat na poměry teritoriálních celků té samé oblasti. Nahoře jsem poukázal na to, jak se na konci 18. a počátkem 19. století vyrovnávají dotyčné koeficienty na Kosti a Novém Kunstberku. V roce 1787 na obou panstvích připadalo na 1 dům asi 6 osob, v letech 1826-1827 již připadá na 1 dům shodně na obou panstvích asi 6,6 osob. S podobnými koeficienty a jejich unifikací však nevystačíme v druhé polovině 17. století, zčásti též v 1. polovině 18. století. Třicetiletá válka porušila demografickou rovnováhu, která se podle mého názoru v tomto kraji ustálila na sklonku 16. a na počátku 17. století, tím spíše však můžeme unifikací metodou počet obyvatel na panství vypočítat pro to období, které těsně předchází třicetiletou válkou.

Názory na stanovení výše koeficientu se i pro toto období velice různí. Otto Flacht²⁾ se v citované studii kloní k závěru, že krátce před započatím třicetileté války připadalo ve městech na 1 dům 6 obyvatel, kdežto na venkově 9. Jeho závěry týkající se výše koeficientu pro venkovské oblasti v době předbělohorské byly podrobeny kritice a dnes se obecně má za to, že počet obyvatel připadajících na 1 osedlý grunt se pohyboval ve výši 6 - 8 osob. ³⁾ Pekař napačitoval na Kostecku před třicetiletou válkou 548 osedlých a z tohoto počtu soudil, že na panství nebylo více než 4000 obyvatel. Uvedený výsledek dostal tím způsobem, že počet osedlých násobil sedmi. Nahoře jsem poukázal na to, jak se poměry na Kosti v demografickém ohledu podobaly na přelomu 18. a 19. století poměrům zjištěným na našem panství, které se rozkládá asi o 20 - 30 km jižně od Kosti. Vzhledem k tomu, že jsme při výpočtu obyvatel na tomto panství před třicetiletou válkou výlučně odkázáni na obecně přijímané koeficienty, dovolil jsem si jednu demografickou analogii, která spočívá v tom, že stejně jako koncem 18. a počátkem 19. století připadal snad i před třicetiletou válkou na našem panství stejný počet osob na 1 grunt, jako tomu bylo na Kosti, kde Pekař používá koeficientu sedmi. Násobíme-li zjištěný počet 140ti osedlých koeficientem 7, potom dostaneme stav, který odpovídá počtu 980 obyvatel na panství před třicetiletou válkou. Z toho plyne, že na panství na počátku 17. století nebylo více než 1000 obyvatel.

Stav obyvatelstva

Název osady	nad 10let			
	1651	1713	1787	1826
městys Křinec	59	435	711	1051
ves Sovenice	28	139	260	300
ves Bošín	12	180 ^{x)}	348	302
ves Zábřdovice	9	128 ^{x)}	100	136
ves Podlužany	16	117	150	174
ves Seletice	12	127	348	507
ves Košík	16	121	224	327
ves Tuchom	27	80	180	231
ves St. Hasina	6	29	56	103
ves Břístev		47 ^{xx)}	78 ^{xx)}	103
Celkem	185	1403	2455	3234

x) s dílem dymokurským

xx) s dílem Kopidlnským

Počet obyvatel na panství roku 1638

V jedné z předchozích kapitol jsme dospěli k závěru, že válka z let 1631-1634 zapříčinila na panství ztráty, které vzhledem k počtu osedlých znamenaly úbytek 31 osedlých gruntů. Spolu s poklesem počtu osedlých klesá v této době i počet osob, které připadají na 1 osedlý grunt. Místo koeficientu 7 použijeme tedy pro výpočet obyvatel v tomto roce koeficientu 6,5. Násobíme-li zjištěný počet osedlých gruntů právě uvedeným koeficientem, potom můžeme soudit, že v roce 1638 bylo na panství asi 700 obyvatel. Počet osedlých gruntů klesl od počátku 17. století o 23 %, počet obyvatel za stejnou dobu o 27 % z původního stavu.

Počet obyvatel na panství v roce 1651

Základním pramenem pro poznání této skutečnosti, která nám bezprostředně odhalí v demografickém ohledu výši ztrát způsobených třicetiletou válkou, je soupis obyvatel podle věry, pořizovaný vrchností z podnětu královské dvorské kanceláře 20. dubna 1651 (viz v příloze IX.). Vrchnost nás v tomto prameni vešle údajů religiozní povahy seznamuje s fakty, které daleko překračují původní záměr, za kterým byl daný pramen sepsán. Ve spisu je věnována pozornost nejen stavu náboženského přesvědčení na panství, ale vrchnost charakterizuje jednotlivé osoby dále pomocí specifikačních sloupců podle stavu, místa bydli, popřípadě místa služby, zaměstnání, rodinného poměru a věku. Ze soupisu obyvatel plyne, že na zkoumaném teritoriu bylo k 20. dubnu 1651 185 obyvatel starších 10 let, tedy osob, které mohly projevit své náboženské přesvědčení tím, že přijali svátost oltářní. Na uvedeném počtu se participovaly tyto níže uvedené stratifikační kategorie:

Podle pohlaví bylo na panství	102 mužů 83 žen
Podle stavu	2 rytíři 10 svobodníků 173 poddaných
Podle místa služby popřípadě místa bydli	21 osob bylo zaměstnáno při osobě hraběte a jeho manželky 41 osob při vrchnostenském hospodářství
V Křinci	16 osob + šafář a šafářka
v Sovenicích	10 osob + šafář a šafářka
v Tuchomi	9 osob + šafář a šafářka

ze zbývajících	20 osob bydlelo v Křinci (s mlýnem)
16 "	" " v Sovenicích
12 "	" " v Bošíně
9 "	" " v Zábrdovicích
16 "	" " v Podlužanech
12 "	" " v Seleticích
16 "	" " v Košíku
16 "	" " v Tuchomi
6 "	" " v St. Hasině
- "	" " v Bříství

tj. celkem 185 osob

Dále jsem na panství při vyhodnocení dotčeného spisu napočítal 55 rodin, z nichž bylo

10 rodin v podruží
40 rodin osedlých na rustikálu
5 rodin osedlých na dominikálu (Jan Pánek z Dolců, Tobiáš Adloff- bednář, Jan Třeštil - vinař, Pavel Růžička - mlýnář, Jan Volek)

Na uvedených 55 rodin v soupisu připadá jen 16 dětí, jestliže počítáme pouze osoby, které jsou v prameni označeny jako "syn" nebo "dcera". Tento nízký počet je dán vlastně tou skutečností, že si pramen nevšímá dětí mladších 9 let, zdá se nejpočetnější věkové kategorie. Počet dětí této kategorie jsem se pokusil zjistit pomocí metody, kterou jsem beze zbytku akceptoval od Václava Filáčka,⁴⁾ který poprvé použil v roce 1926 při rozboru téže problematiky na litomyšlském panství. Rozdělil jsem si všechny uvedené obyvatele panství do pěti desetiletých věkových kategorií a z procentálního porovnání takto získaných výsledků jsem se pokusil soudit na počet dětí, které byly mladší 9 let.

Osob od 10 let do 19	bylo na panství	34, tj. 18,4 %
20	29	53, 28,5 %
30	39	56, 30,3 %
40	49	38, 20,6 %
od 50 let výše	4	2,2 %
To činí celkem		185, tj. 100 %

Nejmladší osobou na panství byl podle seznamu Jiřík Tkadlec, syn tuchomského hospodáře Mikuláše Tkadlece a Kateřiny, kterému bylo 10 let. Naopak nejstarší osobou evidovanou na panství byl Štěpán Kuník, 58ti letý hospodář ze Sovenic. Na první pohled nás zaujme vysoká absence osob starších 50 let. Nezaopatřený pozorovatel, který se blíže neseznámil se specifickými rysy zkoumaného panství a je postaven před řešením tohoto problému s vědomím, že soupis byl pořizován 3 léta po válce, namítne, že zjiště-

ná absence spadá na vrub útrapám, které byly spojeny se závěrečnou fází třicetileté války, přesněji řečeno, válku přežili na tomto panství jen mladší a spolu s tím i fyzicky odolnější ročníky.

Nízký počet osob starších 50ti let byl patrně jev hodně rozšířený, zvláště na panstvích nižinatých, která byla před třicetiletou válkou silně evangelická. S podobnou skutečností se při kritice podobného soupisu obyvatel setkal i J.V. Šimák, který tuto skutečnost vysvětluje zcela originálním, pravdě nepříliš vzdáleným způsobem.⁵⁾ Absence starších ročníků byla dána tím, že v roce 1627, zejména pak v třicátých letech a čtyřicátých letech odcházejí z těchto kdysi silně evangelických dominií osoby zatvrzele se bránící přijetí nové víry. Byli to vesměs lidé, kteří se narodili před rokem 1600, nejpozději před rokem 1610, a byli tedy vychováni v době před Bílou horou, přesněji řečeno, dostalo se jim větší péče ve výchování v evangelické víře, než ročníkům pozdějším, které podle mého názoru byly k víře následkem téměř dvacetiletého výpadku duchovní správy (katolické i evangelické) zcela laxní.

Šimákovy vysvětlení jsem plně akceptoval a navíc jsem na uvedeném panství našel vysvětlení dalšího problému, který je spjat s nízkým počtem generace 10-19 letých. Shledal jsem totiž vnitřní souvislost mezi oběma věkovými kategoriemi, tedy mezi generací obyvatel starších 50 let a generací 10-19 letých, souvislost, která spočívá dle mého názoru v úzce příbuzenském poměru těchto dvou generací. Jde totiž v případě generace starších 50 let o rodiče, v případě generace 10-19 letých o děti. Jestliže z panství odcházeli sedláci a chalupníci zatvrzelí ve staré víře, narození před rokem 1600, nejpozději před rokem 1610, brali s sebou i děti, které se narodily v letech 1630-1640.

Při procentuálním vyhodnocení počtu jednotlivých věkových kategorií si na druhé straně nemůžeme nevsimnout poměrně velkého počtu obyvatel, kteří spadají do generace 20-29 letých, 30-39 letých. O těchto osobách platí to, co jsem již poznamenal v předcházející pasáži, totiž, že jde nejen o ročníky fyzicky odolnější, ale zároveň následkem dlouholetého výpadku duchovní správy ve věcech víry více než laxní, z toho prostého důvodu přízpusobivější. Navíc je zbylý počet obyvatel těchto dvou generací znatelně upraven příchodem nových kolonistů, kteří na panství přicházeli vesměs v populačně produktivním věku. Jména některých osob evidovaných v roce 1651 a spolu s tím jejich nízký věk jsou toho dokladem. Kryštof Erben - 26 let, Tobiáš Vanko - 29 let, Jan Pánek z Dolců - 39 let, Václav Erben - 28 let, Ondřej Rejlandt - 39 let, Jiřík Bokway - 29 let, a takových osob, o nichž můžeme s jistotou dávkou přesnosti tvrdit, že panství kolonizovaly, jsem napočítal čtyřicet, přičemž je zajímavá ta skutečnost, že se kolonizace téměř výlučně soustředila na jižní část panství. Výjimku tvoří Tuchom, kde se na rustikální půdě začali usazovat v padesátých letech čeledíní tuchomského panského dvora - věichni vrchlabští Němci.

Vysoký počet těchto dvou generací vysloveně populačně produktivního věku se musel nutně projevit i odpovídajícím počtem dětí do 9 let. Filáček navrhuje, aby se v takových případech násobil zjištěný stav koeficientem 1,4. Aplikací tohoto koeficientu na naše výpočty bychom dostali celkem 259 obyvatel, což by znamenalo, že počet dětí do 9 let představoval částku ve výši 74 osob. Vzhledem k tomu, že tato doba je velice citlivá na jakékoliv zobecnění, tím i na používání koeficientů, které byly získány na jiných panstvích, provedl jsem následující kontrolu tohoto koeficientu na základě materiálu, který nám podává uvedený soupis.

Nahoře při sociálně-demografické stratifikaci uvedeného počtu 185 obyvatel jsem se zmínil o tom, že na panství bylo 55 rodin. Na tomto počtu se participovaly tyto kategorie:

10 rodin podruhá	z toho	9 v produktiv. věku (připadají v úvahu děti do 9 let)
40 " rustikálních osedlých	" "	30 v produktiv. věku
5 " dominikálních osedlých	" "	3 rodiny v produktivním věku,

přičemž za kritérium produktivního věku považuji na základě studia matrik především věk manželky, který nesmí přesahovat hranici 40 let.

Počítáme-li na rodinu podruha	1 dítě, potom	9 dětí
" " rustikál. osedlého	2 děti, pak	60 "
" " dominikál. osedlého	3 děti, pak	9 "

Potom musíme k zjištěným 185 osobám připočítat

78 dětí ;

dostaneme tak výslednou sumu asi 263 obyvatel, která napovídá, že ztráty na panství v demografickém ohledu dosáhly téměř 70 % původního stavu obyvatel. Z předválečných asi 980 obyvatel zbylo na panství v roce 1651 jen asi 263 obyvatel.

Připočteme-li k 78 dětem, které byly mladší 9 let počet 19 dětí z generace 10-19 letých, potom zjistíme, že na 1 rodinu po třicetileté válce připadají průměrem asi 2 děti. Podělíme-li počet dětí, tedy 97, počtem rodin (55), získáme koeficient 1,8, který však byl ve skutečnosti vyšší, neboť v soupisu nejsou evidovány starší děti, které v brzkém věku odcházely do panské služby.

Kolik bylo obyvatel na panství roku 1654

Pro tento rok se nám nedochoval žádný pramen, v němž by bylo bezprostředně uvedeno, kolik obyvatel, popřípadě duší, bylo na teritoriu zkoumaného celku. Tuto indispozici nám však pomáhají překonat jiné prameny, z nichž můžeme pomocí srovnávací metody mnoho cenného odvodit.

Na panství probíhal právě v těchto letech veliký proces rekatolizace a my jsme podle zpráv rekatolizačních komisařů informováni o tom, že v letech 1651-1654 bylo jen na novokunstberském panství obráceno na víru 219 nekatolíků. 6) V roce 1654 navštívila panství také bergí komise, která tu shledala 87 osedlých. V obou případech zjišťujeme dvojnásobný vzrůst. V roce 1651 bylo podle soupisu na panství 100 nekatolíků a 40 osedlých.

Z dvojnásobného počtu nekatolíků a rustikálních osedlých, který v roce 1654 na panství shledali rekatolizační a berní komisaři, však nemůžeme okamžitě soudit na dvojnásobný počet obyvatel. Důvody, které mne před soudem tohoto druhu varují, jsem shrnul v následujících bodech.

1. Především si nejsem jisti, zda rekatolizační komisaři mezi obrácené nezapočítávali i děti do 9 let. V takovém případě by počtu 219 nekatolíků zjištěných v roce 1654 odpovídalo v roce 1651 ne 100 nekatolíků, ale s dětmi do 9 let 140-150.
2. Některé grunty evidované v roce 1654 jako osedlé, obývali obyvatelé, kteří byli v roce 1651 evidováni mezi podruhy a čeledí zaměstnanou při vrchnostenském hospodářství. (Podruh Felix Smelhaus a pacholci tuchomského dvora Jan Re-taj a Tobiáš Kerner.) Z toho plyne, že ne všechny nově osedlé grunty byly dosídleny kolonisty z let 1651-1654.
3. V letech 1651-1654 je panství osidlováno kolonisty, kteří převážnou měrou přicházejí z evangelických oblastí vrch-labského panství, kde soupis obyvatel z roku 1651 zjistil více než 90 % nekatolíků, 7) a kde proces rekatolizace pro-běhl až na samém počátku 18. století. 8) Z toho nutně plyne, že z početního vzrůstu nekatolíků na panství v letech 1651-1654 nutně nevyplývá odpovídající vzrůst celkového počtu obyvatel, (tedy i katolíků).
4. Jestliže v roce 1651 připadalo na jeden skutečně osedlý rustikální grunt 6,23 obyvatel, potom to neznámá, že bychom mohli tento více než specifický koeficient použít při výpočtu obyvatel o 3 léta později. Výše koeficientu z roku 1651 a z toho plynoucí vysoká koncentrace obyvatel v jednom stavení, je podle mého soudu dána velikým počtem spálených a pustých gruntů, o nichž nemůžeme s přesností tvrdit, že by nebyly obydleny rodinami podruhů. S konsolidací poměrů tento zcela specifický koeficient musel nutně klesnout. V každém případě nepřipadalo v roce 1654 na 1 rustikální

grunt více než 5 obyvatel. Tato výše je podle mého sou-du mimo jiné dána celkem nízkým počtem starších osob - výměnkářů a podruhů na panství, které je v těchto letech dosidlováno vesměs mladšími ročníky a zároveň poskytuje možnost usadit se všem bezzeměm, tedy i podruhům.

Nahoře shrnuté důvody mne utvrzují v závěru, že na panství v roce 1654 bylo jen o málo více než 400 obyvatel.

Kdo byl ve skutečnosti evidován v příznávací duchovenské tabele z roku 1713.

V tomto roce byl vedle rustikálního a dominikálního ma-jetku evidován i majetek duchovenský a to skrze tzv. příznáva-cí duchovenské tabule, které při jednotlivých farách sepišovali faráři, popřípadě administrátoři každé kolatury. V Křinci tehdy administroval faru dominikán Joachim Nätter, který v tabele uvá-dí, že

v Křinci	bylo	435	duší,
v Sovenicích		139	
v Bošíně		180	
v Zábrdovicích			
(s dymokurským dílem)		128	

Příznávací tabele rozdalovické kolatury, jejíž obvod teritoriálně zasahoval východní a severní část panství, nás informuje o tom, že

v Podlužanech	bylo	117	duší
v Košíku		121	
v Tuchomi		80	
v Staré Hasině		29	
v Břístvi			
(s kopidlanským dílem)		47	

Konečně příznávací tabele farního kostela v Dětenicích a filiálního chrámu v Mcelích nám podává zprávu o tom, že

v Seleticích	bylo	127	duší
--------------	------	-----	------

Problém, který musíme v tomto případě vyřešit spočívá v tom, zda faráři jednotlivých kolatur evidovali při součtu duší nacházejí-cích se v jednotlivých osadách všechny obyvatele, nebo zda v těch-to součtech byli zahrnuti opět jen ti obyvatelé, kteří přijali svátost oltářní, tedy osoby starší 9 - 12 let, jak tvrdí kupřikla-du v jedné ze svých prací Antonín Haas. 9) Jeho názor se mi zdá být neudržitelný, neboť budeme-li i v tomto případě na zjištěný počet duší aplikovat koeficient 1,4, který, podobně jako tomu bylo v pří-padě soupisu obyvatel podle víry z r. 1651, navrhuje A. Haas k po-užití, potom bychom dostali počet asi 2000 obyvatel. Z tohoto vý-sledku by vyplývalo, že na něm panství činil přírůstek za léta 1651-1713, tedy za 62 let téměř 1750 osob, zatímco za zbývajících 74 let, které nás dělí od statistiky z roku 1787, by přírůstek či-

nil pouhých 450 obyvatel. Všimneme-li si navíc připojeného diagramu přirozeného populačního růstu centra křinecké kolatury, potom si nemůžeme nevšimnout té skutečnosti, že na teritoriu této oblasti, kterou spoluvytvářely 4 osady, totiž Křinec, Bošín, Sovenice a Zábrdovice (s dymokurským dílem), a jež se podílely na celkovém počtu obyvatel panství sumou, která odpovídala v r. 1713 63 %, a v r. 1787 59 % z celkového počtu obyvatel panství, přirozený populační přírůstek, který jsme získali odpočtem zemřelých od počtu narozených činil:

v letech 1713 - 1720	32 osob
1721 - 1730	122
1731 - 1740	165
1741 - 1744	91

410 osob

Za třicet let přirozený přírůstek v centru činil 410 osob, a za celé období které nás dělí od r. 1787 snad dosáhl 1000 osob. Některé osoby snad z panství odcházejí, zvláště po roce 1781. Odečteme-li sumu, která by připadla na negativní migraci, potom se opět dostaneme pod sumu 1000. Tento výsledek, jak bylo již nahoře naznačeno, představuje pouhých 59 - 63 % všeho obyvatelstva na panství. Srovnáme-li počet duší zjištěných na panství v roce 1713, s počtem obyvatel z roku 1787, zjistíme diferenci, která dosahuje rozpětí 1052 obyvatel, tedy sumy, která při jisté dávce fantazie odpovídá přírůstku z let 1713, až 1787, ovšem jen za toho předpokladu, budeme-li brát v tabulích z roku 1713 zjištěný počet duší jako počet obyvatel.

Spíše mne v tomto případě znepokojuje diametrálně rozdílná výše koeficientů, které pro jednotlivé vesnice dostaneme při podílu počtu obyvatel (duší) počtem osedlých, a které tedy v sobě odráží, kolik obyvatel v roce 1713 připadalo na jeden osedlý grunt.

v Křinci	bylo 711 obyvatel	50 gruntů tj. 8,70	
v Sovenicích	139	17	8,17
v Bošíně	180	22	8,18
v Podlužanech	117	18	6,50
v Seleticích	127	24	5,29
v Košíku	121	26	4,65
v Tuchomi	80	10	8,00
v St. Hasině	29	8	3,62
v Bříství	47	10	4,70

Ale i zde nalezneme vysvětlení. Osady, ve kterých byly vrchnostenské dvory vykazují koeficient vyšší než 8. V Křinci připadalo roku 1713 na 1 grunt rustikální 8,70, v Bošíně 8,18, v Sovenicích 8,17 a konečně v Tuchomi 8,00. To jsou koeficienty,

kteřé vesměs převyšují zemský průměr, který je na počátku 18. století určen koeficientem 7. K tomuto průměru se blíží 2 zbývající osady jižní části panství, Zábrdovice se 7,53 a Podlužany se 6,50, kde tato výše koeficientu je dána velikým počtem podruhů. Všimneme si jen toho, že v Zábrdovicích bylo z celkového počtu 12 gruntů 9 selských, v Podlužanech z 18 gruntů 8, což je procentuálně i v absolutním počtu nejvíce na celém panství. Naopak chalupnické a řemeslné osady severní části panství vykazují koeficienty podstatně nižší zemského průměru. V Seleticích připadalo na 1 rustikální grunt 5,29, v Bříství 4,70, v Košíku 4,65 a ve Statě Hasině dokonce pouhých 3,62.

Židé na Křinecku

Počty obyvatel na panství pro rok 1713 nebudou úplné, jestliže si bližší nevšimneme jedné kategorie obyvatel, která tehdy zůstávala mimo rámec zájmu církve. Jsou to židé. V roce 1713 byli jen v Křinci 2 ochranní židé. Řezník Hiršl, který měl v nájmu panskou vinopalnu a platil vrchnosti 500 zl. činže ročně, přičemž vydělával 900 zlatých. Kontribuce odváděl 19 zlatých, z masa 60 zlatých. Za to měl od vrchnosti 45 strychů pšenice a dříví. Jeho rodina žítala 9 osob. Jeho bratr, dolní Hiršl byl kramářem a platil vrchnosti 18 zl. z nájmu. 10)

V druhé redakci matriky farní osady křinecké jsem našel záznam o tom, jak v roce 1744 byl pokřtěn 27 letý žid Matěj, syn Mojžíše Hiršla a matky Salomeny a při křtu mu bylo dáno nové jméno - Josef Ignatius Václav.

S židy musíme na panství počítat patrně již od sedmdesátých let 17. století, neboť již v roce 1678 obsahuje matrika křinecké farní osady záznam o tom, že "byla pokřtěna židovka, která při křtu dostala jméno Dorota".

Chceme-li tedy získat přesnější údaj o počtu obyvatel na panství v roce 1713, musíme k doposud zjištěným 1403 obyvatelům přičíst nejméně 10 osob židovského původu, tzn. že na teritoriu zkoumaného celku bylo roku 1713 asi 1413 obyvatel.

Dynamika přirozeného populačního růstu.

Tuto skutečnost jsem sledoval ve 4 obcích zkoumané oblasti a to na základě údajů obsažených v matrice bošínské, později křinecké farní osady, která je nepřetržitě vedena ve dvou redakcích v letech 1660 - 1744. Na základě vyhodnocení natality

a mortality a spolu s tím přirozeného populačního růstu jsem sestavil diagram na kterém jsou zakresleny 3 křivky, a to

křivka natality (na diagramu plně vyznačena)
křivka mortality (na diagramu přerušovaná)
křivka přirozeného populačního růstu, která je vlastně výslednicí podílu natality a v uvedených obcích pro jednotlivá léta.

Na katastru Křince se v té době nacházely tyto lokality: městečko Křinec, křinecký zámek, letohrádek Kunstberk, špitál, vohrada, vobora, podchotuční a Nouzovský (u Sádek) mlýn, štepnice, vinice. Zbývající osady jsou v matrice uvedeny jednotně vždy jménem té které osady.

V letech 1660-1669 se ve 4 obcích narodilo 174 dětí a zemřelo 51 osob. Tento zajímavý stav může být zajisté způsoben jistým výpadkem zápisů o úmrtí v prvních letech této matricy. Zároveň se mi však zdá být pravděpodobnější, že tento stav velice věrně odráží tu skutečnost, že na panství v r. 1651 nebylo vcelku osob starších 50 let a také, že právě v této době je panství silně dosídlováno nově přichozími kolonisty, kteří přicházejí na panství vesměs v populačně produktivním věku. To má za následek na jedné straně nízkou mortalitu, (staří obyvatelé z roku 1651 převážnou měrou umírají až v sedmdesátých letech), a na straně druhé zvýšenou natalitu. Koeficient přirozeného populačního růstu za tato léta v průměru činí 3,41.

V letech 1670-1679 se ve 4 obcích narodilo celkem 222 dětí a za stejnou dobu tu zemřelo 146 osob. Koeficient přirozeného populačního růstu v průměru činí 1,52. Počet zemřelých proti předcházejícímu desetiletí vzrostl téměř trojnásobně, což je podle mého soudu dáno právě zvýšeným počtem úmrtí obyvatel z roku 1651 a kolonistů z padesátých let, kteří v tomto desetiletí přesáhli hranici 50-60 let. Počet narozených se zvýšil v tomto desetiletí jen o 48 dětí.

V letech 1680-1689 se na uvedeném celku narodilo 290 osob a zemřelo 187. Zároveň nám matriční zápisy specifikovat tento počet pro jednotlivé obce. Tak v Křinci dostaneme poměr 116 : 80, v Bošíně 60 : 39, v Zábrdovicích 60 - 36, v Sovenicích 54 : 32. Koeficient přirozeného populačního růstu za tato léta v průměru činí 1,55.

V letech 1690-1699 se ve 4 obcích narodilo již 410 dětí a za stejnou dobu tu zemřelo 226 osob. Koeficient přirozeného populačního růstu za tato léta v průměru činí 1,81, přičemž však pozorujeme, že v letech 1693-1698 křivka přirozeného populačního růstu pravidelně dosahuje k hodnotě odpo-

vídající koeficientu 2,5 i výše. I tuto skutečnost si dovedeme vysvětlit, neboť právě v těchto letech dospívá do populačně produktivního věku generace dětí kolonistů z padesátých až sedmdesátých let 17. století, což se nutně muselo odrazit ve vyšší dotčené koeficientu. Na uvedeném počtu narozených a zemřelých se participuje Křinec poměrem 176 : 79, Bošín 94 : 48, Zábrdovice 76 : 48, Sovenice paritou 64 a 51.

V letech 1700-1709 křivka přirozeného populačního růstu klesá opět na hodnotu odpovídající koeficientu 1,55; ve 4 obcích se za tuto dobu narodilo 470 dětí a zemřelo 302 osob. Na tomto počtu se participoval Křinec poměrem 208 : 137, Bošín 115 : 64, Zábrdovice 73 : 61, Sovenice 74 : 40.

V letech 1710-1719 se ve 4 obcích narodilo pouze 431, kdežto za stejnou dobu zde zemřelo 376 osob. Tato léta byla z hlediska populace na panství nejtěžší. Toto panství stejně jako celá země bylo několikrát postiženo morem. V letech 1713-1714 a opět v roce 1717 klesá křivka přirozeného populačního růstu pod hodnotu koeficientu 1, kterým je dána rovnováha přirozeného populačního růstu (100 narozených na 100 zemřelých). To znamená, že v těchto letech na dotčeném celku zemřelo více osob než se tu narodilo dětí. V morovém roce se kupříkladu v Křinci narodilo jen 12 dětí, zatímco tu zemřelo 27 osob. V Bošíně je tento stav příznivější a je dán poměrem 6 : 6. V Zábrdovicích 7 : 4, v Sovenicích 4 : 12. Na celkovém počtu narozených a zemřelých se participuje Křinec poměrem 186 : 189, Bošín 91 : 64, Zábrdovice 79:63, Sovenice 75 : 60. Průměrný koeficient přirozeného populačního růstu za tato léta činí pouze 1,14.

V letech 1720-1729 se zvedá koeficient přirozeného populačního růstu v průměru k hodnotě 1,30. Ve 4 obcích se za tuto dobu narodilo 527 dětí, zemřelo 405 osob. V těchto letech ještě jednou klesá křivka přirozeného populačního růstu pod hodnotu odpovídající koeficientu 1. Bylo to v roce 1720 kdy se na tomto teritoriu narodilo 55 dětí, však z nejasných příčin zemřelo na tomto celku 71 osob. Na celkovém počtu zemřelých a narozených se v tomto desetiletí participoval Křinec poměrem 255 : 208, Bošín 97 : 70, Zábrdovice 93 : 73, Sovenice 82 : 54.

V letech 1730-1739 koeficient přirozeného populačního růstu dosáhl stavu, který v průměru odpovídá hodnotě 1,43, což znamená, že se poměry na panství v populačním ohledu opět normalizovaly. Za toto období se tu narodilo 549 dětí, zemřelo 384 osob, to znamená o 21 osob méně než v letech 1720-1729. V Křinci se v letech 1730-1739 narodilo 249 dětí, zemřelo 183 osob. V Bošíně je populační stav dán poměrem 119 : 74, v Zábrdovicích 93 : 65, v Sovenicích 88 : 62.

Konečně v letech 1740-1744 se na tomto teritoriu narodilo 270 dětí, zemřelo 179 osob. Na uvedeném počtu se participuje Křinec poměrem 133 : 103, Bošín 52 : 30, Zábrdovice 43 : 16, Sovenice 42 : 30. Koeficient přirozeného populačního růstu za tato léta v průměru činí 1,50. Je zajímavé, že k znatelnému poklesu křivky přirozeného populačního růstu došlo ve válečných letech 1742-1743.

Kolik obyvatel bylo na panství v roce 1677

Při zkoumání demografických poměrů v rovině osedlých jsem dospěl k poznatku, že nejpozději roku 1677 dosáhl počet osedlých gruntů na panství předválečného stavu. Úkolem této kapitoly je, abych zjistil, zda vyrovnání počtu osedlých bylo vzhledem k předbělohorským počtům stejnou měrou doprovázeno vyrovnáním počtu obyvatel.

Tento nesnadný úkol jsem se nejprve pokoušel vyřešit prostým odpočtem sumy, která připadá na přirozený populační přírůstek v letech 1677-1712 ve 4 obcích, a to od celkového počtu obyvatel zjištěných v dotčených 4 obcích v roce 1713. Na základě tohoto experimentu jsem se snažil zjistit prostým odpočtem, kolik mohlo být v roce 1677 na panství obyvatel. Postup při tomto experimentu byl následující:

V Křinci, Bošíně, Zábrdovicích a Sovenicích činil přirozený populační přírůstek za léta	1677 - 1679	12 osob
	1680 - 1689	103 "
	1690 - 1699	184 "
	1700 - 1709	168 "
	1710 - 1712	37 "

Suma přirozeného populačního přírůstku za léta 1677 - 1712 činila	504 osob
---	----------

V Křinci, Bošíně, Zábrdovicích a Sovenicích bylo v roce 1713 napočítáno celkem 882 obyvatel, suma, která tehdy odpovídala 63 % z celkového počtu 1403 obyvatel zkoumaného celku panství. Jestliže v roce 1713 žilo v centru křinecké kolatury 882 osob, potom po odpočtu sumy, která odpovídá výši přirozeného populačního přírůstku za léta 1677 - 1712, dostaneme počet 378 obyvatel, kteří by podle takového propočtu byli roku 1677 přítomni v dotčeném centru. Snad i v této době počet obyvatel centra činil 63 % celkového počtu obyvatel na panství. Z toho plyne, že roku 1677 nebylo na panství méně než 600 obyvatel.

Bohužel takové propočty nám nemusí věrně odrážet pravý stav, neboť v nich těžko můžeme postihnout osoby které na panství sídlily, aniž se tu narodily a zemřely. (Aniž byly evidovány v matrice). Pokusil jsem se proto nahore zjištěný počet obyvatel upřesnit jiným, zdá se méně riskantním způsobem. Všimněme si blíže toho, že absolutnímu počtu obyvatel v jednotlivých obcích po vyhodnocení jednoho desetiletí v matrice odpovídá přímo úměrný počet narozených a zemřelých jedinců. Tak bylo:

v r. 1713 v Křinci	435 osob, přičemž se tu narodilo v letech 1700-09 208 dětí zemřelo 137 osob
v r. 1713 v Bošíně	180 osob, přičemž v letech 1700-09 se tu narodilo 115 dětí zemřelo 64 osob
v r. 1713 v Zábrdovicích	128 osob, přičemž v letech 1700-09 se tu narodilo 73 dětí zemřelo 64 osob
v r. 1713 v Sovenicích	139 osob, přičemž v letech 1700-09 se tu narodilo 74 dětí zemřelo 40 osob

Na 435 obyvatel připadá	208 : 137
180	115 : 64
139	74 : 40
128	73 : 61

Počet obyvatel se nejméně odráží v počtu narozených dětí. Jestliže tomu tak je v letech 1700-1709, můžeme se právem tápat, zdali taková přímá úměra neplatí i pro druhou polovinu 17. století. A právě na základě takové analogie můžeme dospět k celkem věrnému odhadu počtu obyvatel na panství v sedmdesátých letech 17. století.

V roce 1713 bylo na zkoumaném teritoriu napočítáno 1403 obyvatel. Na 882 obyvatele, kteří v té době obývali nejjižnější a zároveň nejméně část panství připadalo v letech 1700-1709 celkem 470 narozených dětí. Nemůžeme si nevšimnout, že na tom samém celku se v letech 1670-1679 narodilo 222 dětí, tedy polovina. Poloviční natalita je dána pravděpodobně polovičním stavem obyvatelstva. Jestliže tedy počtu 882, zobecněno 1403, odpovídá v letech 1700-1709 na jihu panství počet 470 narozených dětí, potom 222 narozeným dětem v letech 1670-1679 odpovídá nejen na jihu panství, ale na základě oprávněného zobecnění na panství celém slabě polovina počtu obyvatel z roku 1713. To znamená, že počet obyvatel na panství podle tohoto experimentu nepřesahoval sumu 700 jedinců.

K dispozici máme také počty duší křinecké kolatury z let 1675 - 1724, jež se zachovaly v seznamech zpovědních pražské arcidiecéze. Tyto počty jsou bohužel specifikovány jen pro jednotlivé farní obvody, nikoliv pro osady. Navíc vzhledem k tomu, že přesně neznáme rozsah bošínského, později křineckého farního obvodu v tom kterém roce, těžko můžeme činit závěry z dat, které naposledy publikoval J.V. Šimák. 11)

Přesto však můžeme s dostatečnou dávkou jistoty soudit, že se počet obyvatel na panství roku 1677 pohyboval v rozmezí 600-700 osob.

Kdy počet obyvatel dosáhl předválečného stavu

V tomto případě si všimněme, že za léta 1700-1712 činil přirozený populační přírůstek centra křinecké kolatury (tedy celku odpovídajícímu 63 %) 205 jedinců, přičemž na celém panství se po procentuálním přepočtu musel stav obyvatelstva přirozeným populačním růstem zvýšit asi o 320 osob. Odečteme-li tuto sumu od celkového počtu obyvatel z r. 1713, dospějeme k závěru, že v r. 1700 bylo na panství asi 1080 obyvatel. Z tohoto zjištění dále plyne, že počet obyvatel zkoumaného celku dosáhl nejpozději v druhé polovině devadesátých let 17. století předválečné úrovně.

Nová jména

Dosud jsem věnoval pozornost výhradně kvantitativní stránce růstu počtu obyvatel na panství v letech 1650-1750. Kvantitativní počet však jen ztěží plně vystihnout ten zajímavý fakt, že zjištěný růst není dán pouze přirozeným populačním přírůstkem, jak jsme jej mohli sledovat na základě studia natality a mortality, materiálu obsaženého v matrice křinecké farní osady, a že se na tomto vzrůstu podílí nová kvalita - cizí kolonisté, kteří panství velkou měrou dosidlují především v letech 1650-1700. Přicházejí z velké části z méně postižených statků Morzinů, Češi z Lomnice, Němci z Vrchlabí. Míru této pozitivní migrace, která se okamžitě odráží v matrikách křinecké kolatury, nejprve vzrůstem natality, později vzrůstem mortality, můžeme jen velmi těžce vyčíslit, neboť nám k této práci chybí bezprostřední prameny, které by se touto migrací zabývaly a jí bezprostředně sledovaly. Soudit můžeme jen na základě porovnání starých, vesměs českých jmen, které jsou obsaženy v pozemkových knihách, v soupisu obyvatel podle víry z r. 1651, a jimiž jsou konečně označeny v berní rule v r. 1654 opuštěné a spálené grunty, se jmény novými, jejichž obsahový i jazykový charakter svědčí o tom, že nositelé těchto jmen jsou cizí kolonisté. Od roku 1650 přicházejí z podnětu nové vrchnosti na panství obyvatelé, jejichž jména svědčí o nečeském původu. Jsou to následující: Alt, Arloth, Bokway, Czyrman, Eberth, Eicher, Erben, Beutler, Frübhel, Gottstein, Groff, Hasa, Hauth, Holant, Immer, Justštáb, Khunsel, Keller, Kuürle, Kerner, Kröhn, Knitl, Klinger, Khendr, Lader, Lortz, Lux, Mein, Mczer, Motejl, Miller, Mutterschling, Möhl, Pajer, Pertschitzer, Puntsoch, Reichel, Reifstein, Rehschalter, Reilandr, Reinstern, Reitschmied, Rodian, Rosa, Sattler, Smečius, Silling, Spindler, Tomiss, Tauchen, Wontka, Wantz, Wiesner.

Jen u některých kolonistů jsem v pramenech zjistil výslovně uvedený záznam o tom, že pocházejí z vrchlabského panství (de Hohen-Elbe). Vezmeme-li však v úvahu ten fakt, že naše panství bylo součástí svěřenectví, potom mohlo být nejspíše kolonizováno z ostatních, méně postižených svěřeneckých statků, totiž z Lomnice

a Vrchlabí. Sama vrchnost nám o tom zanechala svědectví ve fideikomisním nařízení z roku 1665, kde je doslova uvedeno: "Ich gleicher Gestalt ordne, constituire, und haben will, dass der jederzeit wirkliche Possessor der Primogenitur und Fidei Commis, schuldig und verbunden sein soll, dass zue Kunstberg über die jenige Wirttschaft Notturft erbaute, Getraude, alles zwar kauflichen anzuenehmen und Winters Zeit durch die Hohen elbische undt Lomnitzer Unterhanen (: gleich wie bei meiner eigenen Wirttschaft geschihet:) dahin abholen zuelassen..."¹²⁾ Je zřejmé, že sama vrchnost měla zájem na rychlé konsolidaci poměrů na panství, a za tím účelem povolává na panství cizí kolonisty, kteří na panství přicházejí z Vrchlabí od roku 1650, z Lomnice od roku 1654.

Eliminovat české kolonisty, kteří povětšinou přicházeli na panství z Lomnice, je daleko nesnadnější. Kolonizace panství byla totiž živelně zahájena již po roce 1644, tedy v době nastupujícího rozvratu vrchnostenské správy, a tak někteří čeští kolonisté přicházeli na panství zcela živelně z okolního majetku. Tak se na panství dostala jména: Fik, Košvanec, Kumpošt aj. Mimo to zůstal alespon v severní části panství, která byla méně postižena válkou velký počet Čechů, které můžeme od nových příchozích lomnických Čechů odlišit jen s malou dávkou jistoty. Jistě však víme, že z Lomnice přišli na panství tyto kolonisté: Jan Turnovský, Václav Kolenes, Tomáš Cerha, Martin Vojtíšek (všichni roku 1658), Mikuláš Duchek (roku 1664).

Převážná část kolonistů přichází na panství v letech 1650-1700, v první polovině 18. století tento příliv kolonistů slabne a zároveň je vyrovnáván migrací v negativním slova smyslu, myslím tím, odchodem některých poddaných na jiná panství s povolením vrchnosti.

Němci nebyli na panství nikdy ve většině. Vyšší vrchnostenské úřady byly sice pravidelně obsazovány Němci, ale zároveň česky psané matriky, pozemkové knihy a v nich různým způsobem komolená německá jména (Vanko, Bantke, Wantke, Wontka, Vonka), svědčí o tom, že alespon nižší úřady a úřady písařů byly pravidelně v českých rukou. Příliv Němců do jižní části panství vyrovnával ten fakt, že válkou méně postižena severní část byla této kolonizace poměrně ušetřena, a odtud proniká do jižní části panství český živel, který tu s pomocí starousedlých Čechů a Čechů z Lomnice postupně rozměňoval německou sílu.

Němcům, kteří se nacházeli na panství v této době, nepomohla ani germanisace, kterou byla ostatně v 18. století poznamenána celá země, neboť tento jeden ze záměrů centrálních úřadů, byl brzy doprovázen dalšími reformami, jež nakonec zrušením nevolnictví způsobily rozbití hranic feudálního dominia a tím i vystavení zbylých Němců českému vlivu z okolí. Ještě v první polovině 19. století chodili někteří obyvatelé v Křinci do kostele a německými modlitebními knížkami a zpěvníky. Dnes mnozí jejich potomci žijí na tomto teritoriu, aniž něco vědí o německém původu jména svých předků.

Poznámky

- 1) Srovnej: J. Hellich, tamtéž.
- 2) Srovnej: O. Placht, ad 5.cit.studie, str. 100-102.
- 3) Srovnej: J. Petráň, Poddaný lid v Čechách na prahu třicetileté války, str. 164-180.
- 4) Srovnej: A. Filáček, Soupis obyvatelstva na litomyšlském panství z roku 1651 jako historický pramen. Časopis pro dějiny venkova, 1926, roč.XIII., str. 154.
- 5) Srovnej: J.V. Šimák, Soupisy osob podle víry na statku v Navarově v roce 1651. Sborník okresu Železnobrodského, 1927-1929, IV., str. 2, 17, 49, 76.
- 6) Srovnej: Poděbradsko, díl III., část 2, str.21.
- 7) Soupis obyvatel podle víry na panství Vrchlabí, SÚA, Praha.
- 8) R.A. Morzinů, SA, Zámorsk.
- 9) Srovnej: Národnostní poměry na litomyšlském panství v 17.-19. století, autor: A.Haas, Letopisy kraje a města Ústí nad Orlicí 1939, str.74.
- 10) Srovnej: Poděbradsko, díl III., část 2., str.227-228
- 11) Srovnej: J.V. Šimák, Zpovědní seznamy arcidiecéze Pražské, Boleslavsko a Kouřimsko, díl I., sv.51, Praha 1909.
- 12) Zřízení svěšenectví z r. 1665. Srovnej : R.A. Morzinů.

Věra Cibulková - Sekotová

Ekonomické a demografické poměry na králickém

panství v 2. polovině 18. století

Horské pohraniční oblasti severovýchodních Čech jsou územím neprávem opomíjeným v historickém studiu ať po stránce ekonomické nebo demografické. Jedná se o oblasti národnostně převážně německé a v porovnání s vnitrozemskými oblastmi méně hospodářsky vyspělé. To však neznamena, že by to byly oblasti pro studium méně zajímavé.

Panství Králíky hraničilo na severu s kladským hrabstvím, na východě pak s panstvími moravskými. Celé území někdejšího panství má horský a podhorský charakter. Ve vyšších oblastech je půda písčité a kamenitá, v nižších polohách jílovitá a bahňatá. Vzhledem k drsnému klimatu se zde nejlépe daří typicky horským produktům jako žitu, ovsu a lnu, který je znamenité kvality. V nižších oblastech panství se obyvatelstvo živilo převážně zemědělstvím, ve vyšších oblastech vedle zemědělství to byla řemeslná výroba, převážně předení lnu, tkání plátna a zhotovování kramářského zboží, zvláště svatých obrázků, růženců, voskových svíček a hraček. Toto kramářské zboží nalézalo odbyt především na Kopečku Matky Boží, oblíbeném poutním místě nedaleko Králík. ✓

Revize berní ruly z roku 1666^{3/4} zaznamenává 465 zemědělských usedlostí a je v ní zapsáno 11 vesnic. V další revizi z roku 1678^{3/4} je zapsáno 13 vesnic a 573 usedlostí. Zvýšený počet usedlostí není způsoben jen podchycením dalších dvou vesnic, ale i počtem nově postavených domů v letech 1657-1678.

rok	nově postaveno domů	rok	nově postaveno domů
1657	6	1668	1
1658	2	1669	4
1659	5	1670	5
1660	12	1671	1
1661	-	1672	3
1662	4	1673	-
1663	8	1674	3
1664	2	1675	-
1665	5	1676	3
1666	16	1677	4
1667	2	1678	2
Celkem		88	

Převážná část nově postavených domů (75 %) byla na vesnicích. Celkově se podílely na této výstavbě hlavně sociálně nižší vrstvy, kterým vrchnost poskytovala na stavbu různé výhody.

Poněvadž zemědělství nemohlo být postačujícím zdrojem obživy, byla část obyvatelstva zaměřena na výrobu řemeslnou, z nich asi třetina byli tkalci a obchodníci se lnem. Počet řemeslníků v 18. století stoupal, a to jak řemeslníků textilních, tak prudce vzrůstal i počet těch, kteří žili z častých poutí (pernikáři, malíř, zlatník, knihvazač, varhaník apod.). Všichni tito řemeslníci nebyli v Králíkách před založením a postupným rozšiřováním známosti poutního místa. V roce 1769 žilo v městě Králíkách 158 a na vesnicích 148 řemeslníků. Z celkového počtu 306 bylo 90 tkalců plátna, 6 přadláků, 1 soukeník, 3 obchodníci s přízí, 2 obchodníci s plátnem - tedy jedna třetina se živila textilem. Uplný počet všech přadláků a tkalců na panství však nelze zjistit, poněvadž se zde předlo a tkalo téměř ve všech domech na vesnicích.

Podle seznamů poddaných^{4/} byl absolutní počet obyvatelstva následující:

1769	6325 obyvatel
1799	9561 -"-

Zvýšení nebylo stejné ve všech vesnicích a chronologicky spadá spíše do druhé poloviny 18. století. Největší zvýšení bylo u města Králík (60 %), u poloviny vesnic se rovnalo asi dvěma třetinám.

Králické seznamy obyvatel jsou nejlépe dochovány pro samotné město Králíky, ve kterých byla v roce 1769 věková struktura obyvatelstva následující:

1-5 let 6-10 11-20 21-30 31-40 41-50 51-60 starší

13,7 % 11,4% 18,6% 13,6% 16,7% 11,4% 8,8% 5,8%

Podle tohoto zjištění se 25 let dožilo asi 50% obyvatel a 50 let asi 11,4%. Úmrtnost žen byla v průměru větší než úmrtnost mužů.

Z 367 manželství v Králíkách v roce 1769 bylo 23 mužů mladších než manželky v průměru o 7,75 roků, 46 mužů bylo starších než manželky o více než 15 let, z toho v 5 případech byl rozdíl 30 let, ve dvou 42 let a dokonce 48 let. Velké věkové rozdíly mezi partnery převažovaly v majetné vrstvě obyvatelstva. Ve většině manželství byli partneři z blízkého okolí.

Průměrný počet dětí v králických rodinách byl nižší než na vesnicích. Na rodinu v Králíkách připadalo 2,7 děti, převažovaly rodiny s třemi a dvěma dětmi.

Horská hraniční poloha panství a s tím související těžší možnost obživy měla velký vliv na emigraci obyvatelstva. Převážná část emigrujících pocházela z nižších vrstev a většinu z nich tvořili obyvatelé vsí ležících co nejbliže hranicím (Morava, Horní Lipka, Heřmanice). Největší část emigrujících odcházela do Pruska. Porovnáme-li počet emigrantů v roce 1769 a 1799, můžeme říci, že zvýšení bylo téměř trojnásobné.

místo	počet emigrujících		
	1769	1787	1799
Králíky	6	63	6
Mladkov	2	18	2
Petrovice	1	7	8
Lichkov	5	51	-
Bořkovice	-	13	6
Dolní Lipka	1	7	3
Prostřední Lipka	4	3	2
Horní Lipka	-	23	20
Heřmanice	2	13	15
Horní Orlice	7	-	5
Morava	30	5	11
Červený potok	18	12	6
Hedeč	-	7	-
Horní Orlice	-	15	3
C e l k e m	76	237	230

Vzhledem k malé potřebě pracovních sil v zemědělství nebylo propouštění poddaných z panství žádnou vzácností. Ocházel jinam na práci (např. do manufaktur), do učení (např. hodinář do Paříže), na vandr, do Vídně, za obchodem, ale i do škol. V roce 1799 bylo jenom k vandrů vydáno 67 povolení (Králíky 33, vesnice 34). Poměrně značné množství dětí studovalo. V roce 1769 jich bylo 5 na latinských školách (z toho 3 z Králík, 2 z vesnic). Stejný počet jich studovalo i v roce 1799, avšak z Králík byl i a z vesnic 4.

Počet lidí, kteří byli mimo panství, dosahoval takových rozměrů, že si vrchnostenská úředníci vedli zvláštní seznamy lidí, kteří emigrovali nebo byli nevěstní, sloužili jako vojáci a nebo se vystěhovali.^{5/} V roce 1787 bylo těchto lidí celkem 1099. Připočteme-li k tomuto číslu ty, kteří měli povolení k vandrů, učení nebo zaměstnání mimo panství, znamená to, že asi desetina obyvatelstva byla ročně z panství pryč.

místo	celkem mimo panství v roce 1787
Králíky	263
Mladkov	70
Petrovice	18
Lichkov	174
Dolní Lipka	24
Prostřední Lipka	51
Horní Lipka	82
Heřmanice	51
Horní Morava	29
Dolní Morava	14
Červený Potok	27
Horní Hedeč	20
Dolní Hedeč	86
Horní Orlice	15
Dolní Orlice	57
Horní Bořkovice	23
Dolní Bořkovice	95
Celkem	1099

Pro králické panství a zejména pro město Králíky bylo 18. století obdobím velkého rozmachu populačního. Přesto, že se jedná o chudý horský kraj, který skýtal jenom omezené možnosti obživy obyvatelstvu, studium širších souvislostí naznačuje několik dalších faktorů rozvoje osídlení v této oblasti. Jedním z nich je obchodní a řemeslné využití poutního místa místním obyvatelstvem.

Poznámky: 1) Kopeček Matky Boží (Muttergottesberg), poutní místo s klášterem, založené roku 1696 královehradeckým biskupem T.J. Beckerem, rodákem z Králicka. 2) StA Zámorsk, Vs Králíky č.kn. 259. 3) StA Zámorsk, Vs Králíky č.kn. 261. 4) StA Zámorsk, Vs Králíky č.kn. 194, 195. 5) StA Zámorsk, Vs Králíky, sign. K/25-50.

Eva Rozsívalová

Epidemie z roku 1713 ve statistických záznamech
a pražských úmrtních matrikách

O počtu zemřelých z doby epidemie, která vyvrcholila v Praze v podzimních měsících roku 1713, vyskytují se v literatuře údaje mnohdy zřejmě přehnané např. více než 20.000,^{1/} 35.000 i 36.000^{2/} osob, tedy skoro tolik, co měla Praha tehdy obyvatel.

Zachovaly se však také plynulé denní záznamy, a to dokonce z několika zdrojů. Jednak to byly záznamy tzv. sanitní komise, s nimiž je možno se seznámit ve Státním ústředním archivu.^{3/} Nezachovaly se však v úplnosti. Našla jsem je pro 38 dní ze října, listopadu a prosince. obvykle pro 3 až 4 zasebou jdoucí dny na jednom listě, ale ne v souvislé řadě. Uvádějí počet nakažených domů, počet infikovaných osob a počet zemřelých pro Staré Město, Nové Město, Malou Stranu, Židovské Město, staro-novoměstský lazaret, malostranský lazaret a vojáky. Zachovala se i hlášení měsíční,^{4/} Ani ta se nezachovala v plynulé řadě a pro celé období epidemie, ale jen pro dobu od 22.8. (pro Židy od 25.8) do konce září, pro listopad a prosinec roku 1713. Počty v měsíčních hlášeních, pokud se zachovaly, odpovídají tabulce nadepsané "Auszug aus der hochloblichen Consilii Sanitatis Kommission aller in der königlichen Hauptstadt Prag von 22. August des 1713 bis auf den letzten März 1714 Jahrs an der Pestilenz-seuche und anderen gewöhnlichen Krankheiten abgestorbenen". Tabulka je otištěna v 10. svazku práce "Materialien zur alten und neuen Statistik von Böhmen".^{5/} Výsledný počet osob na mor zemřelých je 12.048.

Plynulé každodenní záznamy o počtu zemřelých morem jsem našla v Archivu hl. města Prahy na zadních stránkách matriky farnosti sv. Haštala na Starém Městě pražském a v pamětech profesora pražské lékařské fakulty Joh. Fr. Löwa z Erlsfeldu, uložných ve Státní knihovně v Praze.^{6/} V prvním z těchto soupisů je uváděn počet zemřelých morem pro jednotlivé dny na Starém, Novém a Menším Městě pražském, v lazaretu, v Židovském Městě, a to od 29.8. roku 1713 do 25.3.1714. Konečný výsledek je 10.350 osob. Druhý z těchto soupisů začíná sumárním údajem od 16.7. do 30.8. 1713 a pokračuje pak denními záznamy od 30. srpna 1713 do 31. března 1714 pro Staré, Nové a Menší Město, pro staro-novoměstský lazaret, který byl v Karlíně, a pro Židovské Město. Údaje o malostranském lazaretu, který byl na rozhraní

Smíchova a Košíř, a o útulku pro pražské chudé na Smíchově, jsou připojeny na konci prosince, pak pro leden a pro malostranský lazaret také pro únor vždy sumárně. Konečné číslo je 12.932 osob zemřelých.

Počty zemřelých morem v uvedených třech seznamech je jen těžko možno srovnávat, protože jejich záznamy začínají a končí různými daty a i jinak se tyto seznamy některými složkami od sebe různí. Vidíme však, že všechny přesahují svojí celkovou sumou údaj o 10.000 zemřelých morem.

Také průběh epidemie v jednotlivých měsících si v soupisech přibližně navzájem odpovídá. K jejímu vyvrcholení došlo koncem září. To odpovídá ostatně i jiným zprávám, pokud se zachovaly v archivním materiálu a v literatuře o této epidemii pojednávající.

Dva ze soupisů (sanitní komise a sv. Haštala) zaznamenávají první úmrtí morem až koncem srpna. Třetí soupis uvádí sice počet zemřelých od 16. července do 29. srpna, ale jen souhrnným číslem, aniž by blíže určoval, v které části Prahy tyto osoby zemřely. Prohlédla jsem proto pražské úmrtí matriky, z nichž je z té doby 10 pro Staré Město, 6 pro Nové Město a 3 pro Malou Stranu. Ze soupisu zemřelých hebrejského pohřebního bratrstva Chevra Kadiša 8/ mi vyhotovil výpisy zemřelých nyní již zemřelý knihovník Státního židovského musea Dr. Muneles. Je zajímavé, že počet zemřelých morem v tomto hebrejském rukopise a ve výše zmíněných soupisech se alespoň přibližně shodují, zatím co údaje v pražských matrikách se s údaji soupisů zcela rozcházejí:

od 22.8.1713 do 31.3.1714 na mor i jiné nemoci

pražské matriky	sanit. komise
St. M. 687 zemřelých	3 187 zemřelých
N.M. 1 175 "	5 022 "
M. Str. 204 "	352 "
<hr/>	<hr/>
2 066 zemřelých	8 561 zemřelých

Tehdejší matriky jsou vedeny velmi nejednotně a zejména příčiny úmrtí v nich, pokud jsou uváděny, vyjadřují převážně jenom příznaky nemoci, které byly na zemřelých pozorovány, a ne podstatu skutečné nemoci a příčiny úmrtí. Slovo "pestis" jako označení příčiny úmrtí v matrikách se málo vyskytuje. V česky vedených matrikách bývá uváděna "morová rána", "mor", "hlíza", "pryskyř" nebo "peteše". V latinsky vedených matrikách "in bubonibus", "peste", "petechiis". Je zajímavé, že v době moru

nebo obavy před ním začínaly být v některých matrikách příčiny úmrtí zaznamenávány, a když strach přešel, zase se od toho upustilo.

V roce 1713 ukazuje zvýšený počet úmrtí od počátku července z pražských matrik např. matrika svatoštěpánská na Novém Městě. Zvýšený počet záznamů o úmrtích v letních měsících nemusil ovšem ještě znamenat šířící se morovou epidemií. Býval i v jiných letech v různých matrikách. Zde však již 20.6. u záznamu o úmrtí je byt i dodatečně poznámka "obit peste". Není tedy vyloučeno, že zvýšený počet úmrtí již počátek morové epidemie znamenal. V druhé polovině července stoupl počet záznamů o úmrtích také v Židovském Městě. V první polovině srpna stouply již záznamy o počtu úmrtí skoro ve všech matrikách novoměstských. V srpnu vzrostl počet záznamů v matrikách staroměstských. Z konce srpna zaznamenávají první úmrtí pro Staré a Nové Město zmíněné tehdejší soupisy. Na Malé Straně jsou morová úmrtí v soudobých soupisech zaznamenána až v září. Podle matriky největší malostranské farnosti kostela sv. Mikuláše došlo však k několika morovým úmrtím na Malé Straně již v srpnu a také nápadně zvýšený počet záznamů o úmrtích v druhé polovině srpna naznačuje, že se zde začal mor šířit pravděpodobně již v srpnu. Vidíme tedy, že záznamy v soupisech oproti záznamům v matrikách se poněkud opožďují. V době, kdy pro jednotlivá pražská města začala být zaznamenávána morová úmrtí, v příslušných matrikách neopak již záznamy o úmrtích morem mizí. Počet úmrtí v nich zaznamenaný je však přesto vysoký proti létům předcházejícím i následujícím. Můžeme si to vysvětlit dvěma příčinami. Jednak tím, že řada úmrtí na mor nebyla hlášena jako morová. Za druhé tím, že současně s morem probíhaly i jiné epidemické nemoci. Obě příčiny hrály jistě svou úlohu.

Je obtížné rozhodnout, které z údajů odpovídají více skutečnosti, zda záznamy matriční, či příležitostných soupisů. Pro matriční záznamy mluví to, že všechny příležitostné soupisy mohly být s velkou pravděpodobností přeháňny, i to, že neznáme zdroje záznamů matriky farnosti sv. Haštala ani záznamů Löwových. Pro soupisy to, že všechny tři se přibližně shodují a blíží se početně i dalšímu soupisu, totiž mrtvých vyvezených z pražských bran v době od 16. srpna do konce ledna roku 1713 10.107 osob.^{9/} I to, že se přibližně shodují v počtu zemřelých Židů s hebrejským rukopisem pohřebního bratrstva. Nemůžeme také vyloučit možnost, že součty záznamů zemřelých z doby epidemie v matrikách jsou proto nízké, že zemřelí morem do nich z velké části nebyli zapisováni. Neměli být totiž pochováni ve městě, ale na morových hřbitvech za hradbami, a byli snad zapisováni do matrik tamějších kostelů. Víme jen, že po odeznění počátečního stadia epidemie, zejména po ustavení zmíněné komise, záznamy o úmrtích morem v matrikách městských kostelů zcela ustávají. Konečně jsou soupisy cenné tím, že obsahují počty zemřelých v lazaretech, o nichž nemáme jinak žádných zpráv.

Prameny a literatura.

- 1) J.Fl. Hammerschmied, Prodrusus gloriae Pragense, Pragae, 1725, str. 676.
- 2) J.Chr. Kundmann, Die Heimsuchungen Gottes in Zorn und Gnade über das Herzogtum Schlesien, Leipzig 1742, str.202.
B.M. Lerch, Geschichte des Volkseuchen, Berlin 1895, str.340.
G. Sticker, Abhandlungen aus der Seuchengeschichte und Seuchenlehre, Bd.I Die Pest, Teil I, Die Geschichte der Pest, Giessen, 1908, str. 220.
E. Kayser, Bevölkerungsgeschichte Deutschlands, Leipzig 1941, str. 364, III.vyd. Leipzig 1943, str. 404.
- 3) Státní ústřední archiv SME-2-16/1 na př.fol.82, 85, 97, 103, SME 2-16-4, fol. 568-9.
- 4) Státní ústřední archiv JS III o 423 sign. Cl 19/3/4.
- 5) Materialien zur alten und neuen Statistik von Böhmen, Leipzig-Prag, 1790, seš. 10, str. 223.
- 6) Joh.Fr. Löw, Manual aller denkwürdigen Sachen so mich und Meiningen angeht, rkp. Státní knihovny v Praze, sign.16 C 10.
- 7) Pražské úmrtní matriky, Archiv hl. města Prahy.
- 8) Státní žid. museum v Praze inv. č. 46595.
- 9) Státní ústřední archiv JS IIIo 423 sign. Cl 19/3/4.

Bořivoj L ů ž e k

Epidemie v 16. století v Lounech

Morové rány patří k strašným kalamitám. Letopisci o nich píší s hrůzou a v této hrůze zveličují a nadsazují. Jedním z velkých morů, který postihl Čechy, se objevil roku 1531. Narativních zpráv je o něm několik, avšak jejich věrohodnost je pochybná. V té době není po ruce přímý pramen, který by mohl vnést více světla do této problematiky. Proto jsme se pokusili z nepřímých pramenů zjistit, do jaké míry epidemie roku 1531 postihla město. Pavel Mikšovic v "Chronica civitatis Lunensis", psané česky, o moru z tohoto roku napsal: "Byl mor veliký v Čechách, takže u nás v Lounech zemřelo lidu všeho XI set. Téhož léta hvězda s ocasem po mnohé dny."

Mikšovic nebyl svědkem této epidemie. Narodil se asi o tři desítky roků později. Údaj nerpal z tradice, stejně jako o moru v roce 1542, kdy podle jeno zpráv zemřelo v Lounech 900 lidí, roku 1568 pochovali v Lounech 1200 osob. O moru v létech 1581 a 1582 v Lounech, praví jako očitý svědek, že "Toho roku (1581) lidé domácí, děti, žáci na horkosti, bolení hlav a kašle vůbec stonali. Téhož léta (1582) veliký mor v Čechách byl, takže zde v městě Luna každého dne po padesáti osobách obojího pohlaví pochovávali." Nejistí se, kolik lidí v těch létech zemřelo, ani jak dlouho epidemie trvala. Ve srovnání s rokem 1589, s právě Mikšovicovými, velmi podrobnými záznamy, se přece zpráva kronikářova nezdá pravděpodobná. Mikšovic o moru roku 1589 a 1590 přináší hojně zpráv a velmi pečlivě zaznamenává každý den počty pochovaných. Často do podrobností popisuje, kdo a kdy zemřel s údaji o stáří, které však nejsou pravidlem. Ze zpráv vysvítá, že epidemie většinou zasáhla mladou generaci do dvaceti let, ale i starší.

Vraťme se k roku 1531. Jedenáct set mrtvých by se musilo někde projevit v pramenech, které mají Louny pro tu dobu velmi hojně. Srovnáme-li berní rejstříky a sbírky z let 1530, 1531 a 1532, v nichž by se musely nezbytně měnit jména a objevovat vdovy, nic takového není. Ani seznamy řemeslníků, vyhotovené za účelem sbírek (collecta) a královského platu (census regius), nepostrádají jména obyvatel před morovou epidemií. Další prameny, které běží současně, nemohou ani v nejmenším potvrdit kronikářovu zprávu. Rovněž nevěrohodnými jsou zprávy letopisce o morech v létech 1542, 1568, 1582. Epidemie v roce 1582 řádila, avšak, že by každého dne umíralo 50 osob, je roz-

hodně nadsazené. Vypukla koncem června a trvala do podzimu. Městská rada vydala k morové ráně zvláštní nařízení o cenách za pohřby. Proti normálním sazbám zlevnila stanovené ceny. Zvoníkovi z 18. grošů snížila tarif na 16. gr.míš. s tím, že polovici musí dát kostelníkům. Za zvonění hrany velkým zvonem se platilo 8 gr., předměstí 1 gr. Žákům všem od průvodu 10 gr. Hrobníkům od bohatšího 8 gr., od chudšího 4 gr. Jestliže v domě umřelo v jeden den více lidí, platilo se za zvonění jako by zemřel jeden. Poněvadž truhláři nestačili vyrábět truhly, nařídila rada, aby se pohřbívalo bez truhel. Kdyby se někdo proti tomu z příbuzných ohradil, purkmistr měl právo povolit výjimku. Jiná opatření města k zábraně epidemie nejsou známa. Přesný počet by se dal zjistit z matrik, které se v Lounech v té době vedly. Připomíná je sám Pavel Mikšovic. Přestože patrně zemřel značný počet obyvatel města, na hospodářství města i soukromníků se lidské ztráty téměř neprojevíly.

Mor, který vypukl v roce 1598 kosil téměř výhradně mladou generaci, nejvíce děti do deseti let. Lidé staršího věku od třiceti let jej překonávali, ač ne bez výjimek. Poněvadž toho roku se nejezdilo jen o epidemii lokálně omezenou, nýbrž o nakažlivou nemoc, která řádila v celé střední Evropě, Rudolf II. učinil některá bezpečnostní a hygienická opatření. Na den proměnění Krista (6. srpna 1598) vydal mandát na omezení nákazy. Ohnisko měla někde v Polsku a přes Moravu se šířila do Čech. Zda nařízení vyšlo včas, nebo pozdě, není podstatné. Rudolf II. v mandátě, určeném šlechtě a měšťům do Zateckého kraje, nařizoval: "A protož Vám všem i jednomu každému zvláště poroučeti ráčíme, abyste všude a na všech místech při poddaných našich, obzvláště pak ouřad jednoho každého města při branách, hospodářích a sousedních svých, jistý řád a nařízení tím neprodávajíce, učinili. Pokudž kdo z dotčeného království polského neb z jiných podezřelých, a zvláště pak již z nakažených míst, jakéhokoliv stavu, řádu nebo povolání byl, sem do tohoto království v jakýchkoli potřebách přijíti chtěl, aby žádný takovým vymyšleným způsobem buďto do měst, městeček, anebo vesnických hospod, krčem a příbytků od žádného pod skutečným trestáním přijíman nebyl." V podstatě nařízení sledovalo velmi nedokonalou karanténu. Je známa celá řada případů, že i v moru lidé cestovali z jednoho města do druhého.

Nákaza se přes všechna opatření v Čechách rychle rozšířila. V Lounech vypukla 11. září a hned ten den zemřelo pět dětí. Přírozenou úmrtností od počátku roku 1598 do 10. září zemřelo 26 lidí, převážně starců a stařen. Pak byl průběh úmrtnosti tento:

září	děti	dospělých	celkem	říjen	osob obojího pohlaví
11.	5	1	6	1.	10 (z toho 9 dětí)
12.	-	1	1	2.	10
15.	4	1	5	3.	4
20.	-	1	1	4.	4
21.	-	1	1	5.	6
22.	9	1	10	6.	13
24.	5	3	8	7.	14
25.	11	2	13	8.	11
26.	8	-	8	9.	10
27.	8	-	8	10.	17
28.	11	-	11	11.	5
29.	-	1	1	12.	17
30.	5	1	6	13.	9
				14.	18
				15.	14
				16.	12

"V sobotu po památce sv. Havla 1.p. 1598 od času sv. Bartoloměje až do této nadepsané soboty, však i ji pojma do tohoto poznamenání, vše léta nadepsaného 98 umřelo jich zde ve městě Luna, na Velkém i Malém předměstí, mladejch, prostředních i také starejch lidí obojího pohlaví tři sta sedm osob." (Mikšovic, str. 164).

říjen	osob obojího pohlaví	listopad	osob obojího pohl.
17.	11	1.	8
19.	17	2.	7
20.	20	3.	12
21.	10	4.	19
22.	9	5.	12
23.	7	6.	7
24.	6	7.	11
25.	17	8.	7
26.	14	9.	7
27.	6	10.	11
28.	27	11.	12
29.	11	12.	3
30.	14	13.	10
31.	9	14.	9

"V těch čtyřech nedělích od nadepsané soboty po sv. Havle až do této soboty po sv. Martině léta nadepsaného 1598 do kteréhožto poznamenání i tuto pojma umřelo zde v městě Luna na Velkém i Malém předměstí obojího pohlaví, mladých i prostředních i starých lidí třista tři osoby." (Mikšovic, str. 169).

listopad	osob	prosinec	osob	prosinec	osob
15.	11	1.	11	17.	3
16.	10	2.	6	18.	3
17.	6	3.	4	19.	5
18.	10	4.	6	20.	1
19.	10	5.	10	21.	2
20.	10	6.	6	22.	3
21.	4	7.	5	23.	4
22.	8	8.	5	24.	1
23.	9	9.	-	25.	-
24.	8	10.	6	26.	2
25.	7	11.	8	27.	1
26.	6	12.	4	28.	2
27.	11	13.	3	29.	3
28.	6	14.	-	30.	1
29.	4	15.	3	31.	1
30.	6	16.	3		

"Téhož léta 1598 od časů sv. Bartoloměje až do prvního dne měsíce ledna umřelo obojího pohlaví zde v městě Luna mladých, prostředních i starých v počtu 865 osob. Item - Téhož léta od časů sv. Martina až do vánoc zemřelo velikého hovězího dobytka, krav, volů a jalovic v Čechách a na Moravě znameňtej velkej počet, tak že mnohejm sedlákům i pánům ve dvořích místy žádný krávy nezůstalo, jinejm pak dosti málo. Místy pak psi i ptáci, kteří se těch mrch najedli, náhle zemřeli."

Umírání ustalo až v lednu roku následujícího. Kronikář teprve mohl poznamenat: "Téhož léta po sv. Štastným 16. dne měsíce ledna žádný neumřel." Ve srovnání s úmrtností s rokem předešlým i po tomto datu je úmrtnost mnohem větší. Celkem za rok 1598 pohřbili v Lounech 953 lidí, z toho od vypuknutí nemoci 11. září 926 osob, což byla tehdy asi čtvrtina obyvatelstva Loun.

Ludmila Čermáková -

Marta Kalvarová

Demografický vývoj Hrabůvky a Čeladné v 19. stol.

V poslední době stojí v popředí zájmu československých historiků, sociologů a etnografů otázka vzniku a vývoje průmyslových oblastí. Předmětem diskusí jsou jednak kritéria k určení jejich ekonomické skladby, jednak problém teritoriálního vymezení. Při rozpracování teorie územní tvorby průmyslových oblastí bylo konstatováno, že každou průmyslovou oblast lze rozčlenit na tři základní sféry: 1)

1. jádro průmyslové oblasti
2. užší průmyslová oblast
3. širší průmyslová oblast

Kritériem k členění průmyslové oblasti je míra zásahu industrializačního procesu. V této souvislosti bylo dále zjištěno, že "jedním z nejprůkaznějších indikátorů změn způsobených industrializací je demografický vývoj." 2) Tento závěr vede k prvotnímu výzkumu populačního vývoje průmyslových oblastí. Stejný postup byl zvolen při studiu geneze ostravské průmyslové oblasti. Dosud byla zpracována západní část jádra ostravské průmyslové oblasti. Na základě daného výzkumu byl zjištěn zásadní vliv imigrace na vzrůst počtu obyvatelstva této části ostravské aglomerace. Tento fakt vedl ke studiu zázemí. Zázemí se v souvislosti s rozvojem ostravské průmyslové oblasti postupně rozšiřovalo až do vzdálenosti 30km kolem aglomerace. 3) Dosavadní výzkum vycházející z rozboru imigrace do jádra ostravské průmyslové oblasti, stejně jako údaje prvních moderních sčítání obyvatelstva, vedly k vytvoření obecné téze o divergentnosti populačního vývoje mezi jádrem a jeho zázemím. 4)

Jádro ostravské průmyslové oblasti se vyznačovalo rychlým vzrůstem počtu obyvatelstva. Jeho lidnatost vzrostla v období 1830-1880 šestinásobně. 5) Hlavním zdrojem rychlého tempa růstu populace byla silná imigrace vycházející ze zázemí. Stimulem pro tento proud přistěhovalců byl rozsáhlý a dále vzrůstající trh pracovních sil.

Úbytek obyvatelstva v zázemí, hlavně mladších produktivních věkových skupin, v důsledku odchodu na Ostravsko, stejně jako úpa-

dek mnoha místních zdrojů obživy (zanikání manufakturní textilní a železářské výroby) se neblaze projevil na vývoji populace tohoto teritoria. V mnoha obcích i městských střediscích se růst počtu obyvatelstva buď zastavil, nebo nastala úplná depopulace. Protože však zázemí bylo ekonomicky i populačně velmi různorodé, nelze vztáhnout tuto velmi obecnou depopulační tendenci na celek. Ukázalo se, že je nezbytné nutně zachytit cestou mikroanalytických sondáží všechny typické části vnitřně diferencovaného zázemí. Teprve pak bude možno vytvořit komplexní obraz průmyslové oblasti se všemi jejími základními sférami v období jejího vzniku a počátečního vývoje.

Jaké jsou některé ze základních ekonomicko-populačních jednotek ostravského zázemí:

1. Jsou to především stará soukenická střediska, která měla zásluhu na progresivitě populačního vývoje regionu před vznikem ostravské průmyslové oblasti, tzn. do 40. let 19. století. Typickým představitelem je Brušperk.
2. Stejnou úlohu plnila stará střediska manufakturní železářské výroby. Typické jsou v tomto směru horské beskydské obce. Např. Čeladná.
3. Dalšími, svým charakterem odlišnými jednotkami byly zemědělské obce, ležící u samotného jádra ostravské průmyslové oblasti, na jejichž teritoriu sice nebyl vybudován průmyslový podnik, ale které znamenaly v souvislosti s prudkou industrializační činností v jádru zásadní změny populačních poměrů.

Prvním typu již byla na příkladě Brušperka věnována pozornost.⁶⁾ Tato studie se bude zabývat ekonomicko-populačními jednotkami druhého a třetího typu konkrétním rozбором populačního profilu Hrabůvky a Čeladné.

Hrabůvka leží v těsné blízkosti Vítkovic, které se staly během 19. století velmi důležitým průmyslovým centrem. Existence Vítkovických železáren bezesporu ovlivnila populační vývoj a tvář Hrabůvky. Hrabůvka byla ještě na počátku 19. století malou zemědělskou obcí s 200 obyvateli. Od 40. let 19. stol. se rychle rozrůstala, k roku 1910 už měla 3032 obyvatel. Dnes je součástí města Ostravy.

Čeladná byla horskou pasekářskou obcí, která vznikla v procesu tzv. pasekářsko-kopaničářské kolonizace hukvaldské části moravských Beskyd. Na počátku 19. století byla na její katastr umístěn manufakturní železářský podnik, který pracoval v obci zhruba 100 let. Čeladná je vzdálena asi 35 km od Ostravy a leží na železniční trati Ostrava-Kojetín.

Srovnání obou obcí je časově ohraničeno rokem 1791, k němuž máme dochovanou údaj o výši počtu obyvatelstva Hrabůvky i Čeladné, a rokem 1910. Tento dlouhý časový úsek zachycuje změny, které během 120 let v populačním vývoji obou obcí nastaly.

O rozdílnosti obou typů obcí nejmarkantněji vypovídá směr a rychlost vzrůstu počtu obyvatel. Hrabůvka byla na počátku sledovaného období malou, nevýznamnou zemědělskou obcí.⁷⁾ Naproti tomu pasekářská obec Čeladná, rozložená na velkém katastru, byla v té době ekonomicky dosti stabilizována díky probíhající pasekářské kolonizaci a existenci železáren v sousedním Frýdlantě.⁸⁾ Liánatost Hrabůvky vzrostla během 120 let celkově 15x, Čeladná jen 2,2x.

Intenzitu působení a charakter zásahu industrializace však můžeme sledovat až od 40. let 19. století. Od tohoto momentu do konce zkoumaného období se počet obyvatel Hrabůvky zvětšil 10x, Čeladná ve stejném období jen 1,5x. Z rozboru vyplývá, že sice obě obce populačně rostly, ale míra vzrůstu v závislosti na vývoji ekonomiky byla podstatně odlišná. Industrializační proces jádra průmyslové oblasti působil na vývoj lidnatosti nedaleké Hrabůvky velmi příznivě, a naopak pro Čeladnou znamenal výrazné zpomalení početního růstu obyvatelstva. Tento závěr vede k analýze zdrojů růstu populace obou obcí.

V další části práce vyhodnotíme dva základní činitele podílející se na změnách populačních poměrů. Jsou to:

1. přirozená měna
2. mechanický pohyb - migrace

Nejdříve budeme věnovat pozornost přirozené měně obou obcí. Jedním z ukazatelů pro stanovení její výše je natalita. Natalita byla v průběhu celého 19. století značně vysoká. Protože nebyla ovlivňována žádnými umělými zásahy, byl i její vztah k ekonomice jen nepřímý - zprostředkovaný. Např. s početním vzrůstem mladých lidí v důsledku rozvoje Vítkovických železáren se zvýšil počet snatků, a ty byly předpokladem k vzrůstu porodnosti. Ekonomika se tedy mohla projevovat na hodnotách natality nepřímo, přes udržení nebo vznik velmi progresivní věkové skladby.

Tabulka 1

Přirozená měna Hrabůvky a Čeladné

Rok	Hrabůvka			Čeladná		
	Natalita	Mortalita	Přir. přírůstek x)	Natalita	Mortalita	Přir. přírůstek x)
1791	45,0	40,0	5,0	47,6	27,2	20,4
1795	49,0	53,9	-4,9	44,8	26,7	18,1
1801	52,3	35,2	17,1	44,8	33,1	12,7
1805	52,3	36,4	15,9	47,7	27,9	19,8
1810	51,1	52,9	-1,8	48,4	23,5	24,9
1815	34,8	43,7	-8,9	43,9	36,5	7,4
1820	37,5	20,0	17,5	44,2	21,6	22,6
1825	53,8	26,4	27,4	48,5	29,5	19,0
1830	35,1	37,6	-2,5	50,5	38,2	12,3
1834	41,9	43,2	-1,3	51,1	36,6	14,5
1839	37,7	35,2	2,5	45,7	30,0	15,7
1843	43,7	48,8	-5,1	41,1	30,0	11,1
1849	44,3	52,9	-8,6	34,0	36,6	-2,6
1854	46,0	42,2	-3,8	30,9	23,4	7,5
1859	51,0	36,4	14,6	32,1	23,2	8,9
1864	57,7	35,8	21,9	44,1	29,0	15,1
1869	48,4	34,9	13,5	48,7	30,3	18,4
1874	47,0	29,4	17,6	44,3	27,7	16,6
1880	46,9	29,3	17,6	38,4	29,0	9,4
1885	55,5	34,6	20,9	37,3	31,0	6,3
1890	59,2	34,3	24,9	39,6	25,3	14,3
1895	56,0	31,8	24,2	43,3	31,0	12,3
1900	61,5	31,1	30,4	42,3	26,0	16,3
1905	56,6	28,3	28,3	37,0	28,0	9,0

x) - znamená přirozený úbytek

Na konci 18. a v první třetině 19. století vykazovaly obě obce vysoké hodnoty míry porodnosti, které se pohybovaly mnohdy nad 40 promile. Jak v Hrabůvce tak i v Čeladné poklesla výrazněji natalita pouze v důsledku napoleonských válek. Celkově byla v této době křivka porodnosti Hrabůvky labilnější. Hrabůvka nám však představuje soubor velmi o nízké četnosti (k roku 1843 311 obyvatel), proto získáváme mnohdy dosti mezní hodnoty, které mohou být dílem náhody.

Můžeme uzavřít, že v prvním období dosahovala porodnost obou obcí velmi podobných hodnot. Hodnoty i trend obou sledovaných obcí byl totožný s vývojem českých zemí.⁹⁾ Výraznější změny se začaly projevovat až v souvislosti s tzv. hladovými léty.¹⁰⁾ Hladová léta byla záležitostí ryze regionální a v oblastech, které přímo zasáhla, způsobila poslední populační otřes starého typu. Jejich "epicentrem" se stala severovýchodní Morava a těšínské Slezsko. Projevila se především několik let za sebou

se opakujícími neúrodami, hladem a epidemiemi. Velmi citelně zasáhla Čeladnou, v níž hlavně v letech 1847-48 klesla porodnost na 22,1 promile. Naopak Hrabůvka nejen že nebyla hladovými léty téměř zasažena, ale její míra porodnosti začala dokonce stoupat. Tento trend byl nepřímým odrazem zintenzivnění industrializačního procesu ve Vítkovických železárnách. Vítkovické železářny se staly v roce 1843 majetkem kapitálově silné rodiny Rothchildů, která začala ihned po převzetí závod značně rozšiřovat. Rozšíření trhu pracovních sil touto cestou se projevilo na první silné vlně imigrace. Ta zasáhla i Hrabůvku, v níž v této souvislosti vzrostl počet mladých lidí - to znamená i počet snatků a na nich závislá porodnost. Ve 40. letech 19. století nastupují obě obce rozdílnou cestu vývoje, jak ekonomického tak i populačního. Ve druhé polovině století vykazovala porodnostní křivka Hrabůvky neustále rychle vzrůstající trend, zatímco natalita Čeladné sice mírně, ale neustále klesala. K roku 1900 dosáhla porodnost Hrabůvky až 61,5 promile, v Čeladné se ve stejné době narodilo na 1000 obyvatel 42,3 novorozenat. Ve srovnání s obecným trendem, který nám reprezentují české země, byla však i v Čeladné zjištěná hodnota značně vysoká. Silný vzrůst porodnosti na konci 19. století a v poč. 20. století je v případě Hrabůvky zapříčiněn zvýšenou imigrací lidí v produktivním věku. Proud přistěhovalců zesílil v souvislosti s růstem Vítkovických železáren. Vítkovice však nemohly usídlit všechny nově příchozí. Ti se pak usadili v blízkém okolí, tedy pochopitelně i v Hrabůvce. Čeladná prožívala ve stejném období stagnaci místních železáren, což se projevilo na odchodu mnoha obyvatel, hlavně mladých lidí do jádra ostravské průmyslové oblasti.

Druhým nezbytným ukazatelem potřebným k vyhodnocení přirozeného přírůstku je mortalita. Její křivka byla hlavně v prvních fázích zkoumaného období značně rozkolísaná v důsledku častých epidemií, neúrod a válek. V obou případech silněji vzrostla v období napoleonských válek - hlavně v důsledku rozšíření epidemií. Ve 20. a 30. letech 19. století její míra v Hrabůvce i Čeladné poklesla. Bylo to období všeobecně nízké úmrtnosti, nerušené válkou ani velkými epidemiemi. Obě obce však byly zasaženy hladovými léty. Ve zbývajícím období byla úmrtnost v Hrabůvce nepatrně vyšší než v Čeladné. Zřejmě zde působila skutečnost, že obyvatelstvo Hrabůvky bylo koncentrováno na malé ploše, kde se různé infekční choroby šířily mnohem rychleji a snáze než v horské obci Čeladné, která měla zcela jiný charakter zastavby.

Přirozený přírůstek, který získáme porovnáním hodnot natality a mortality, byl u obou obcí po celou dobu dosti vysoký. Výjimku tvoří pouze hladová léta. Od 40. let 19. století přirozený přírůstek Hrabůvky neustále vzrůstal a na přelomu století dosahoval až 30 promile. Čeladná naopak nastoupila od stejného mezníku cestu snižování přirozeného přírůstku, který zde na konci 19. století dosahoval v průměru 14 promile - byl sice o polovinu nižší než v Hrabůvce, ale stále mnohem vyšší ve srovnání

s českými zeměmi. Vysvětlení je možno hledat opět v migracích. Protože se mechanický pohyb - migrace stávají základem rozdílnosti obou obcí, bude nutné seznámit se s charakterem a vnitřní strukturou tohoto činitele.

V každém místě - v našem případě v obci - nastává současně dvojitý migrační pohyb, emigrační a imigrační. Obě složky nebývají nikdy v rovnováze, vždy jedna z nich více či méně zřetelně převáží a stane se v určitém časovém úseku dominantní. Převážení emigrační nebo imigrační složky je přímo závislá na ekonomice obce. Omezený pramenný materiál Hrabůvky i Čeladné nám však nedovolil zabývat se každou složkou zvlášť, ale pouze číselně zachytit složku převažující. Pro toto zjištění jsme použili tzv. migračního salda. Protože od 40. let 19. století se začal hospodářský profil obcí zřetelně odlišovat, srovnali jsme migrační saldo až od tohoto období. Hrabůvka, na niž mohl industrializační proces díky její lokalizaci působit velmi intenzivně, měla v celém studovaném období kladné migrační saldo, které je důkazem silné imigrace. Např. v období 1880-1910 činilo migrační saldo Hrabůvky 513 případů. Čeladná měla od 50. let 19. století výrazně záporné migrační saldo a to vypovídá o silném vystěhovalectví.

Tabulka 2 Migrační saldo Hrabůvky a Čeladné

Rok	Čeladná						Hrabůvky					
	Počet obyvatel	Rozdíl	Počet narození	Počet úmrtí	Rozdíl	Migrační saldo	Počet obyvatel	Rozdíl	Počet narození	Počet úmrtí	Rozdíl	Migrační saldo
1843	1939						311					
1869	2129	190	2033	1588	445	-255	583	272	573	483	90	182
1869	2129						583					
1880	2344	215	1058	700	358	-137	796	213	353	217	136	77
1880	2344						796					
1910	2691	347	1965	1405	560	-213	3032	2236	3259	1536	1723	513

V období 1880-1910 bylo migrační saldo Čeladné tvořeno -213 jednotkami. Tento proud vystěhovalců signalizuje labilitu místních hospodářských poměrů a svědčí o silné ekonomické přitažlivosti jádra ostravské průmyslové oblasti, do níž emigranti směřovali.

Jaký byl tedy charakter celého migračního procesu v obou případech? Do Hrabůvky přicházeli lidé především za prací a odcházeli v důsledku snatků. Naopak do Čeladné přicházeli lidé proto, že zde uzavřeli manželství a odcházeli z ekonomických důvodů za prací jinam.

Rozbor přirozené měny a migrací nám umožnil zhodnotit jejich podíl na vzrůstu obyvatel obou obcí. V případě Hrabůvky nestačil krýt přirozený přírůstek rychle rostoucí lidnatost obce - hlavní podíl na populačním vzrůstu měla imigrace. Naopak Čeladná stačila po celé sledované období krýt vzrůst počtu obyvatel přirozenou měnou.

Odlíšný charakter mechanického pohybu se projevil na věkové skladbě obyvatel obou míst. Pro lepší názornost jsou věkové struktury obou obcí sestaveny do tzv. pyramid věku. Ideální věková pyramida má mít symetrickou stavbu, která se směrem k vrcholu pravidelně zužuje. Nepravidelná a nesymetrická pyramida je důkazem rozkolísaných ekonomických i populačních poměrů daného místa.¹¹⁾

Jaké byly věkové struktury Hrabůvky a Čeladné v roce 1869? Při jejich sestavování byl použit shodný pramenný materiál, jímž byly obecní sumáře sčítání obyvatel k danému roku.¹²⁾ Základna pyramidy - tvořena dětskými skupinami ve věku 0-14 let byla jak v Hrabůvce, tak i v Čeladné značně široká. Silné zastoupení dětské složky bylo způsobeno vysokou mírou natality na konci 50. a v průběhu 60. let 19. století v obou obcích. Na pyramidě se však projevil zásah hladových let, a to v podobě hlubokých zářezů. Přesto však byla Hrabůvka zasažena hladovými léty v důsledku první vlny imigrace méně. Úbytek u Čeladné je naproti tomu hlubší - odráží i emigrační tendence - zvláště v malém zastoupení mužské složky. Produktivní kategorie, zahrnující skupiny ve věku 20-35 let byly v Hrabůvce početnější než v Čeladné.

Nejmarkantnější rozdíl je patrný na stařecké kategorii (osoby starší než 60 let). Zatímco v Čeladné byla četnost této složky rovná 49,6 promile, v Hrabůvce jen 22 promile. Tato skutečnost opět souvisí s imigrací mladých ročníků do Hrabůvky a naopak emigrací těchto věkových skupin z Čeladné. Přesto si Čeladná zachovala podle Sunbergova členění progresivní věkovou skladbu.

Jaký byl trend v zastoupení jednotlivých věkových skupin v dalším období?

Tabulka 3 Věková struktura obyvatelstva Hrabůvky a Čeladné v roce 1869

Věková skupina	Hrabůvka			Čeladná		
	Muži	Ženy	Celkem	Muži	Ženy	Celkem
0-4	74,8	91,8	166,6	87,0	109,0	196,0
5-9	66,3	59,5	125,8	89,2	68,2	157,4
10-14	40,8	57,8	98,6	62,4	32,0	94,4
15-19	52,7	52,7	105,4	39,0	39,4	78,4
20-24	17,0	45,9	62,9	20,1	22,5	42,6
25-29	47,6	34,0	81,6	24,4	21,0	45,4
30-34	39,1	25,5	64,6	23,4	43,2	66,6
35-39	28,9	47,6	76,5	28,1	34,2	62,3
40-44	34,0	27,2	61,2	30,5	38,2	68,7
45-49	25,5	23,8	49,3	18,3	28,1	46,4
50-54	25,0	20,4	45,9	18,7	37,5	56,2
55-59	11,9	18,7	30,6	14,5	21,5	36,0
60 a více	13,6	8,4	22,0	34,0	14,8	48,8
Celkem	477,2	522,8	1000,0	490,4	509,6	1000,0

V Čeladné v souvislosti s ubýváním mladých lidí dětská složka populace početně ne příliš rychle klesala a vzrůstala skupina stařecká. V Hrabůvce se početní zastoupení dětské složky, způsobené zvyšováním množství příslušníků produktivních věkových kategorií, zvyšovalo, zastoupení starých osob sláblo.

Odlíšné působení jádra ostravské průmyslové oblasti se rovněž projevilo ve změnách v zastoupení podle pohlaví. V prvním období (do konce 30. let 19. stol.) v Hrabůvce silně převažovala složka ženská, v Čeladné - díky prosperujícímu železářskému průmyslu - byl poměr mezi pohlavími značně vyrovnanější. Ve druhém období vzrůstal v Hrabůvce počet mužů a mírně klesal počet žen. V Čeladné, která v té době prodělávala stagnaci místních zdrojů obživy, nastal úbytek mužů a vzrostlo početní zastoupení žen.

Odlíšné migrační proudy obou populačních středisek zanechaly nutně stopu i na průměrném věku obyvatelstva.¹³⁾ V Hrabůvce se tento ukazatel snižoval (v roce 1869 byl průměrný věk mužů 21 roků, žen 20 let; v roce 1910 mužů 19 let, žen rovněž 19 let), naopak v Čeladné obyvatelstvo stárlo (v roce 1869 muži dosahují průměrného věku 32 roky, ženy 33 roky, v roce 1890 muži 34 a ženy 36 let).

Tato studie byla založena na demografickém srovnání dvou typově odlišných obcí zázemí ostravské průmyslové oblasti, na niších se v rozdílné míře projevil zásah industrializačního procesu jádra této oblasti.

Bylo zjištěno, že základním faktorem způsobujícím zásadní změnu dalšího populačního vývoje obou obcí byl vznik jádra ostravské průmyslové oblasti, z něhož vycházely silné dostředivé stimuly. Před jeho vznikem bylo těžiště populačního růstu jak zemědělské Hrabůvky, tak i pasekářsko-železářské Čeladné v přirozené měně. Tento fakt vedl k pomalému a postupnému růstu lidnatosti obou jednotek. Od 40. let 19. století nastal zlom. Hrabůvka pak rostla převážně cestou imigrace, v Čeladné zůstal zdroj populačního přírůstku nezměněn. Tento zásadní zvrat se projevil jak na věkové skladbě, tak i na zastoupení obyvatelstva podle pohlaví a průměrného věku.

Hrabůvka, lokalizovaná v blízkosti Vítkovických železáren, se stala součástí užšího, Čeladná pak širšího pásma ostravské průmyslové oblasti.

P o z n á m k y

- 1) Viz soubor referátů na konferenci o genezi průmyslových oblastí, konané v Ostravě v květnu 1967. Geneze průmyslových oblastí - Vznik a počátky vývoje ostravské průmyslové oblasti, sv. 1 - referáty, PF Ostrava 1967.
- 2) L. Dokoupil, Demografický vývoj ostravské aglomerace za průmyslové revoluce, Ostrava 1967, str. 8.
- 3) Tamtéž, str. 61.
- 4) B. Pitronová - L. Dokoupil, Počátky industrializace ostravské průmyslové oblasti a její vliv na demografický vývoj. Geneze průmyslových oblastí - Vznik a vývoj ostravské průmyslové oblasti. Ostrava 1967, str. 197-234.
- 5) 25 obcí tvořících jádra ostravské průmyslové oblasti mělo v 30. letech 19. století 6,5 tisíce obyvatel, v 80. letech pak už téměř 40.000 obyvatel. Viz M. Myška, K vymezení ostravské průmyslové oblasti, Český lid, roč. 53, 1966, str.125.
- 6) Brušperk, město nikoliv nejmenší, vydal Měst. NV Brušperk, Ostrava 1969.
- 7) F.J. Schwoj, Topographie vom Markgraftum Mähren, Wien 1794.
- 8) Tamtéž.
- 9) L. Kárníková, Vývoj obyvatelstva v českých zemích 1754-1914, Praha 1965.
- 10) A. Grobelný, Hladová léta ve Slezsku 1846-1856, Slezský sborník, 1958, roč. 56.
- 11) W. Kula, Problemy i metody historii gospodarczej, Warszawa 1965, str. 415.424.
- 12) Obecní sumáře sčítání obyvatelstva pro Hrabůvku i Čeladnou z roku 1869 jsou uloženy v OA ve Frýdku-Místku, okresní úřad.
- 13) Průměrný věk obyvatelstva byl vypočítán pomocí mediánu.

Seznam použitých matrik:

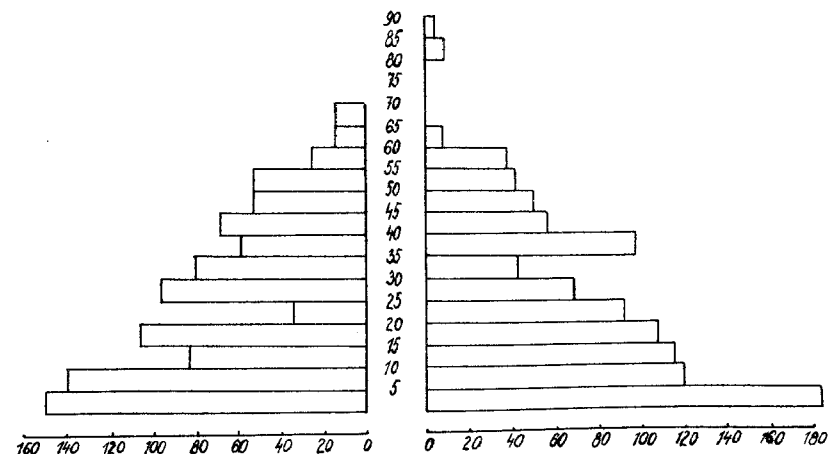
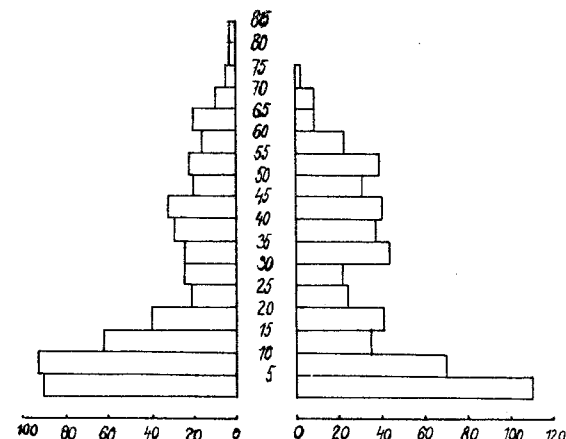
Čeladná - signatury: matrik uložených ve SA v Opavě: rodné M IV.1 (1771-1784), M IV. 2 (1784-1815), M IV. 3 (1815-1836), M IV. 4 (1836-1845), M IV. 5 (1846-1864), M IV. 6 (1865-1876), oddací M IV. 7 (1784-1842) M IV. 8 (1843-1877), úmrtí M IV. 9 (1784-1836), M IV. 10 (1836-1859), M IV. 11 (1860-1883)

Matriky uložené na MNV v Čeladné: inv.č. rodné č. 7 a 8, oddací č. 3, úmrtí č. 4.

Hrabůvka sign. matrik uložených ve SA v Opavě: rodné MO-III-1 (1784-1863), MO-III-2 (1864-1887), oddací MO-III-3 (1784-1874, úmrtí MO-III-4 (1784-1879).

Matriky uložené na Obv.NV v Ostravě-Zábřehu: rodné O-Zábřeh III. sv.3 (1888-1902), O-Zábřeh-IV-sv.4 (1902-1918), úmrtí O-Zábřeh-VI-sv.2 (1880-1904), O-Zábřeh-IV-sv.3 (1904-1919), O-Zábřeh-VI-sv.2 (1875-1907), O-Zábřeh-VI-sv.3 (1907-1921)

Příloha I: Struktura obyvatel Čeladné a Hrabůvky podle věku v r. 1869

Zprávy

Jan Havránek

Dnešní stav historické demografie ve Spojených státech

Každé odvětví společenských věd a zvláště takové, které teprve prosazuje své právo na život, se snaží upoutat na sebe pozornost širší intelektuální veřejnosti. Takovému účelu velice dobře poslouží informace ve váženém a čteném vědeckém časopise. Časopis Americké akademie umění a věd "Daedalus" věnoval své jarní číslo v roce 1968 nazvané "Historical Population Studies" právě historické demografii, která si pomalu vydobývá domovské právo na amerických univerzitách a vytvořila si již svůj hlavní stan na přední z nich, na Harvardské univerzitě. "Harvard Center of Population Studies" spolu s Americkou akademií umění a věd uspořádaly v říjnu 1966 ve Spojených státech a v červenci 1967 v Itálii dvě konference o historické demografii. Referáty přednesené na těchto zasedáních tvoří podstatnou část recenzované publikace, čítající přes tři sta stránek. (Daedalus. Journal of American Academy of Arts and Sciences. Spring 1968: Historical Population Studies. Svazek 97, č. 2, str. 353-681.)

Příspěvky na konferencích a tím i v tomto sborníku jsou trojího rázu: 1. závěry, úvahy a podněty, opřené o dříve publikované monografie, 2. přehled dosavadního stavu bádání v některé zemi nebo v některém badatelském centru, 3. analytické články zajímavé především pro metodický postup autorův. Druhá skupina je v tomto sborníku, mezi jehož autory jsou asi z poloviny Američané a z poloviny cizinci, zastoupena články B.H. Slichera van Bathe o historické demografii v Nizozemí a Susan B. Hanleyové o populačních trendech a hospodářském vývoji v Japonsku v letech 1600-1868. Každá nová oblast historického bádání, která si již dobyla práva na existenci v akademickém světě, přezkouší dosavadní učebnice podle toho, zda i ony jí poskytly náležité místo. Není třeba ani dodávat, že učebnice jsou vždy shledány lehkými. Tak se stalo i v pojednání, které věnoval tomu, jak se zachází s údaji o populaci v dějepisných učebnicích, David Lanes. Zkoumal pochopitelně jen učebnice užívané na amerických vysokých školách, kde učebnice má nesrovnatelně větší váhu než kdekoli jinde. Autor však nezavírá oči ani před tím, že představa amerického nakladatele a studenta o pěkné, příjemné stravitelné učebnici, jejíž sepsání je výborně honorováno, a šedá materie dat

o populačním vývoji jsou ve vzájemném rozporu. Lanes sice uznává, že učebnice v posledních desetiletích si již více všímají otázek populačního vývoje, polemizuje však s jejich výkladem příčin populačních změn. Argumenty jichž používá ve své polemice se standardní Palmerovou učebnicí nejsou však vždy zcela přesvědčivé. Článek Louise Henryho se zabývá samotným předmětem historické demografie, která není okrajovou složkou demografie, ale její podstatou, její dnes nejživotnější a nejmodernější složkou. Poukázal na tři závažné skutečnosti, které vyplynuly ze studia francouzských demografů věnovaného osmnáctému i předchozím stoletím. Obraz francouzské selské rodiny 18. století, jaký podal, se poněkud liší od vžitých představ. Průměrný věk nevěsty byl dvacet pět let. Při dvouletém až třicetiměsíčním intervalu mezi porody u mladších žen měla rodina průměrně 4-5 dětí, i když ukazatel pro rodiny, které uspěly naplnit konečnou produktivitu manželství byl 6-7 dětí. Ovšem jenom šedesát procent narozených se dožívalo patnácti let. Výzkum francouzských aristokratických rodin ukazuje, že plánování porodů tu pravděpodobně existovalo již na konci 17. století. J.A. Banke nazval svůj článek "Historická sociologie a studia se uměním populace" a věnuje se v něm především vztahu historických a sociologických metod. Kritizuje okouzlení ze sociologických závěrů učiněných na základě údajů o velkých celcích, např. o obyvatelstvu velkého státu, které může sociolog beze zbytku rozebrat, existují však v populačním vývoji i činitelé jejichž analýza vyžaduje všestrannou znalost historických poměrů v dané společnosti. Plodnost totiž závisí také na tom, co nazývá "výhledem do budoucnosti" dané rodiny a té vrstvy společnosti, v níž je zařazena, při jehož vytváření hrají nemalou roli též iracionální faktory. Kvalitou pramenných údajů, které má historický demograf k dispozici se zabývá T.H. Hollingworth, britský badatel známý svou prací o demografii britské aristokracie. Kritické poznámky na okraj neúplnosti matrik, kde v Británii nebyla zaznamenána šestina porodů z těch, k nimž došlo kolem roku 1600, a ještě před rokem 1860 zůstávalo nezaznamenáno 6 procent porodů, jej zavádějí k nejpesimističtějšímu závěru o tom, zda je možno na základě tak neúplného materiálu dělat vůbec nějaké vědecké závěry.

Vztah ekonomiky a demografických faktorů zaujal Josepha J. Spenglera. Srovnání Evropy před průmyslovou revolucí se současným stavem v rozvojových zemích ukazuje významnost problému spočívajícího v tom, že průměrný příjem zemědělského dělníka v dnešní Indii, Číně, většině jihovýchodní Asie a většině Afriky činí jen čtvrtinu až třetinu dělnického příjmu v Evropě 18. stol. Tento poměrně příznivý stav, jak soudí Spengler, nastal v západní Evropě díky tomu, že evropský model manželství, který se definitivně sformoval v 15. a 16. století, vytvořil situaci, za níž relativně velký podíl obyvatelstva v produktivním věku přispěl k většímu vytváření hodnot a dal tak předpoklady pro roz-

mach průmyslové revoluce. I když Spenglerův přístup k problému je pozoruhodný, nelze nevysslovit některé pochybnosti. V procesu průmyslové revoluce, opírající se zvláště v první fázi o extensivní využívání pracovních sil, měla mimořádný význam práce dětí a zejména mladistvých. Zdá se mi anachronismem operovat pro 18. století modelem populace v produktivním věku 16 - 64, jak to činí Spengler. Těžiště výrobní aktivity mužů a zejména žen bylo tehdy v nižším věku než je dnes. Ani téze o tom, že zdrženlivost evropských rodičů v 15.-18. století umožnila rychlejší akumulaci kapitálu i pracovních sil ve srovnání s dnešní Ásií a Afrikou nepřesvědčuje, vždyť nelze odhlížet od toho, že vyšší produktivita práce v Evropě a ovládnutí obchodu se světem Evropany v té době znásobovaly stále její předstih před ostatním světem. Poslední desetiletí ve vztahu vývoje ekonomiky k proměně plodnosti jsou ve středu zájmu D.M. Heera. Některé postřehy o příčinách prudkého vzestupu porodnosti v USA v prvních letech po druhé světové válce - možnost výstavby levných rodinných domků a hmotná podpora mladých manželství jejich rodiči, kteří v meziválečném období z ekonomických důvodů omezovali velikost svých rodin - nemohou vykompenzovat spornou stránku autorovy úvahy, která předpokládá, že racionální ekonomická úvaha určující rozhodnutí rodičů o počtu jejich dětí bude i v dnes málo rozvinutých zemích regulátorem, který se dostaví více méně automaticky zároveň s růstem jejich hospodářské prosperity a určitého stupně blahobytu. S jeho názory se výrazně rozchází příspěvek J.T. Noonana, který zdůrazňuje především náboženskou víru rodičů a každodenní ideologický vliv církví, především katolické, na věřící, jež datuje až do protireformace a vytvoření husté sítě, jako faktor, který nemálo ovlivnil demografický vývoj západní Evropy v posledních staletích. O tom, jakým způsobem se ve Francii a v sousedních zemích během 19. st. změnil model pozdního vstupu do manželství spolu s kontrolovanou plodností píše Et. van de Walle. Nepochybuje o tom, že obojí způsobily tytéž hospodářské a sociální příčiny a soudí přitom, že nižší věk vstupu do manželství nebyl vyvolán poklesem manželské plodnosti, avšak bez tohoto poklesu průměrného počtu dětí v rodině by nebylbyval mohl trend k poklesu snatkového věku trvat dlouho.

Na velké možnosti, které skýtá na svou dobu vynikající statistika Rakousko-Uherska pro studium populačního vývoje v poměrně primitivních poměrech, jak tomu bylo ve východní části monarchie, poukazuje P. Demeny. Soudí, že data o vývoji manželské plodnosti po roce 1880 tu umožňují zachytit samo počáteční stadium poklesu manželské plodnosti. Věnuje se především vlastním rakouským a maďarským oblastem. Uvádí sice, ale přece jen nedocenuje a také plně neobjasňuje zvláštnost situace v alpských zemích, kde např. v Korutanech v roce 1880 jen 27,6 % ze všech žen bylo vdaných a při průměrném věku prvního snatku 28 let bylo ve věku 50 let plných 48 procent svobodných mezi ženami a pomíjí zcela vysoký podíl nemanželských dětí v těchto zemích, činící

zpravidla více než 20 procent. Problémy Španělska v 18. a 19. století se zabývá M. Livi-Bacci. Nachází zde, nepochybně v oprávněném kontrastu s příspěvkem Demenyovým, proces poklesu manželské plodnosti jako více méně plynulý od závěru 18. století s prudkým zrychlením mezi léty 1900 a 1910. Při vysvětlování tohoto fenoménu soudí, že tu industrializace měla menší význam než v jiných evropských zemích, zato podstatně více zde zasáhly politické události v Napoleonické době, které narušily tradiční strukturu španělské společnosti, v níž k roku 1768 8 procent obyvatelstva náleželo ke šlechtě a 6 procent dospělého obyvatelstva tvořil klerus. Velmi podrobná data o demografických důsledcích moru v jižní Francii v letech 1720-22 podává ve svém článku J.N. Biraben, zatímco možnosti dlouhodobého rozboru demografických poměrů v jediné lokalitě, v Colytonu v hrabství Devonu v rozmezí let 1538-1837 předvádí v metodicky velmi pozoruhodném příspěvku E.A. Wrigley. D.V. Glass rozebírá mnohostranně data, která o populaci vnitřních farností londýnských k roku 1695 poskytl údaje zjištěné na základě Akty z roku 1694, které umožňují nejen obecné závěry pro celé město, ale i jejich vnitřní rozlišení srovnáním farností nejméně možných s ostatními. Glass nepochybuje o nekompletnosti zjištěných dat, ale klade si závažné otázky a nalézá na ně pomocí pracné mikroanalýzy odpovědi, aniž by si tajil, že některé z jeho závěrů nejsou ještě definitivní. Podobně odpověď na podstatnou otázku, zda je správný soud, že obyvatelstvo Francie vzrůstalo během 18. století, hledá ve studii o manželské fertilitě a dětské úmrtnosti v tomto století P. Goubert. Na základě výsledků mikroanalýz některých lokalit v Bretani, Normandii, na jihozápadě Francie a v okolí Paříže dochází k závěru, že vzrůst obyvatelstva tu sice byl, ale že populační vývoj Francie byl mnohem složitější, než jak by se zdálo při studiu souhrnných údajů pro celý stát.

Sborník, jehož obsah jsem se pokusil charakterisovat ukazuje tedy nejen stav současné americké demografie, ale i cenné podněty, které jí přináší stále ještě nejvyspělejší historická demografie francouzská a britská.

Diplomové práce z problematiky historické demografie a sociálních struktur na katedře dějepisu Pedagogické fakulty v Ostravě v letech 1964 - 1969

Práce posluchačů historického semináře Pedagogické fakulty v Ostravě jsou již několik let zaměřovány k problematice hlavního výzkumného úkolu, kterým se katedra a její členové zabývají - ke studiu vzniku a vývoje průmyslových oblastí v Československu. Jedním z okruhů, jemuž je věnována soustavně pozornost, jsou monografické studie o formování osazenstva jednotlivých závodů v ostravské průmyslové oblasti v 19. století a historicko-demografické monografie obcí a měst uvnitř nebo v zázemí průmyslové oblasti. Oba typy prací se opírají o statistické zpracování pramenů hromadné povahy, jmenovitě o církevní matriky, knihy osazenstva průmyslových závodů (Mannschafsbuch), matriky bratrských pokladen, obecní či okresní přehledy sčítání obyvatelstva, sčítací archy, knihy přihlášek a odhlášek obyvatelstva ad. Jde tedy převážně o prameny, které byly v naší historiografii využívány jen nedostatečně. Jedním z cílů práce je ověřit si co nejširší škálu možností, které prameny tohoto typu poskytují, a také vypracovat pokud možno standardní metody jejich zpracování - pochopitelně s přihlédnutím k tomu, co bylo vykonáno historiky v jiných zemích (Belgie, Francie, Polsko, SSSR).

Neméně závažným cílem je prověřit možnosti optimálních technik zpracování pramenů tohoto typu. Série studií, při jejichž vzniku bylo použito tradičních "čárkovacích" technik, ukázala jasně omezené možnosti tohoto postupu. Ona omezení se projevila především v zúženém okruhu otázek, které bylo možno řešit, a dále v nemožnosti sledovat vícenásobné resp. více-
stupnové korelace mezi jednotlivými faktory, ovlivňujícími demografický vývoj, sociální struktury, vytváření osazenstva průmyslového závodu atp. Již před několika lety jsme se pokusili odstranit tyto meze tradiční techniky využitím štítků a okrajovou perforací a kodováním informací z pramenů hromadné povahy na ně. Teprve před krátkou dobou byly zpracovány dvě diplomové práce pomocí děroštitkových a počítacích strojů podle standardního projektu, algoritmu a pomocí jednotných kódů. Zdá se, že tyto zkušenosti budou moci zkrátka obohatit dosud používané techniky zpracování informací z pramenů hromadné povahy obecně.

Diplomové práce vznikají jako dílčí součást širšího výzkumu a jejich výsledky budou perspektivně zapojeny do chystané syntézy vzniku a rozvoje ostravské průmyslové oblasti. Slouží jako velmi důležitý komparativní materiál. Aby mohly plnit tuto funkci, usiluje vedení historického semináře o jakousi standardizaci jednotlivých typů monografií: projevuje se ve shodných

typech použitých pramenů, v jednotné metodě zpracování, v respektování shodných nebo příbuzných problémů. - Tolik úvodem k anotovanému seznamu diplomových prací z historické demografie a sociálních struktur, které byly v letech 1964 až 1969 předloženy a obhájeny na katedře historie Pedagogické fakulty v Ostravě.

Jiří Stibor: Formování osazenstva kopřivnické vozovky v období 1853 - 1914, Ostrava 1964, str. 86.

První ze série prací, které se opírají o tzv. knihy osazenstva průmyslového závodu a jejich analýzou zjišťují vývoj osazenstva, jeho teritoriální původ, fluktuaci, údaje o věku vstupu a výstupu ze zaměstnání, profesní strukturu dělníků atp. Autor vytyčuje vcelku spolehlivě sběrnou oblast vznikající i na sklonku století a poč. 20. věku bouřlivě se rozvíjející továrny. Z proměn profesní struktury a měnící se frekvence jednotlivých profesí usuzuje na změny výrobního programu i technologie. Podstatný hutný výtah z diplomové práce byl uveřejněn: Formování osazenstva kopřivnické vozovky v období 1853 až 1914, in: Slezský sborník 63, 1965, str. 104-116.

Marta Jandová: Populační vývoj Frýdlantu nad Ostravicí za průmyslové revoluce, Ostrava 1966 str. 54.

Práce analyzuje populační vývoj tovární obce Frýdlantu n.O. v letech 1784 - 1869 na základě církevních matrik. Stanoví výši natality, mortality a snatečnosti a sleduje rozdíly ve vývoji Frýdlantu a Vítkovic. V poslední části na základě reprezentativní metody rozebírá změny sociální struktury obyvatelstva.

Eva Nechvátalová: Formování osazenstva Dolu Albrecht v letech 1874 - 1906, Ostrava 1966, str. 82 + kartogramy + diagramy.

Autorka analyzuje knihy osazenstva (Mannschafsbuch) Dolu Hedvika (dnes Fučík II) v Petřvaldě z hlediska vývoje početního stavu zaměstnanců, teritoriálního původu horníků, věku při vstupu a odchodu ze zaměstnání, příčin rozvázání pracovního poměru a průměrné délky práce v hornictví. Dále si všímá rodinného stavu osazenstva a kategorizace dělníků v dole a na povrchu. Analyzuje celkem 5873 záznamů, což je soubor téměř úplný. Pracuje statistickou metodou, používá tradičních technik. Práce dospívá k závěru, že na formování osazenstva se podílely zejména obce ve větší vzdálenosti od Petřvaldu a zejména cizí příchozí z Haliče (v letech 1874-1906 = 51,7 %).

Vysoká byla po celé období fluktuace horníků (přeměrná délka zaměstnání jen 3 roky 7 měsíců). Nejfrekventovanějším věkem při vstupu do zaměstnání byla léta 14 až 25. Některé kapitoly práce byly publikovány: Teritoriální původ osazenstva Dolu Albrecht v letech 1874-1906, in: Havíři a hutníci - vlastivědné informace Těšínsko 4, 1967, str. 5-11.

Jiří Mráček: Formování osazenstva Dolu Hlubina v letech 1867 až 1900, Ostrava 1967, str. 120 + kartogramy.

Důl Hlubina v Mor. Ostravě má pro dané období dobře zachované knihy osazenstva, a to nejen pro dozorce a dělníky - muže, ale také pro dělnice - ženy. Autor při použití tradiční techniky analyzuje statistickou metodou vývoj počtu osazenstva, jeho teritoriální původ podle vzdálenosti, správního a státního rozdělení, komunikačních možností, základní demografické údaje osazenstva, fluktuaci a její příčiny, strukturu osazenstva podle profesí atp. Dynamika všech těchto jevů je sledována podle základních periodizačních etap ve vývoji ostravské průmyslové oblasti, a to odděleně pro muže a ženy, dělníky a dozorce. Jiří Mráček se také pokusil - pokud vím poprvé v historické literatuře - sestavit model kariéry horníka od vstupu do zaměstnání až po přechod do provise.

Naděžda Mráčková: Formování osazenstva jámy Evžen v letech 1849 až 1914, Ostrava 1967, str. 118 + kartogramy.

Práce vychází ze stejného typu pramene, je zpracována stejnou metodou a zkoumá obdobné problémy jako diplomová práce Jiřího Mráčka. Týká se menšího důlního závodu - Dolu Evžen v Petřvaldě. Je pozoruhodná tím, že některé závěry ověřuje konfrontací s údaji církevních matrik. Autorce se podařilo zajímavý objev, stavějící do nového světla dosavadní tvrzení literatury o absenci pracovních sil ze Slovenska v ostravské průmyslové oblasti až do vytvoření Československé republiky. Pro sklonek 19. století zjišťuje jednorázovou, avšak neobyčejně silnou vlnu přílivu pracovních sil z několika slovenských obcí na Oravě.

Miroslava Štefánková: Teritoriální původ a postavení dělníků Tříneckých železáren v letech 1849 - 1906 (na základě rozboru stavových knih), Ostrava 1967, str. 71 + mapové přílohy.

Diplomantka zpracovala sérii v úplnosti dochovaných knih osazenstva Tříneckých železáren od jejich vzniku až do převzetí podniků Bánskou a hutní společnostmi. Statistickou metodou, při použití tradičních technik, analyzovala záznamy o 5135 dělnících. Studuje dynamiku početního růstu zaměstnanectva, podrobně ana-

lyzuje teritoriální původ hutníků, věk, v němž vstupovali a vystupovali ze zaměstnání, příčiny odchodu ze zaměstnání, fluktuaci, příčiny nemocnosti a úmrtnosti dělníků a vzájemnou korelaci těchto faktorů. Konstatuje některé pronikavé rozdíly např. ve srovnání s vývojem osazenstva železáren ve Vítkovicích. Ač šlo o podnik s vysokým počtem zaměstnanců, podílely se Třínecké železářny jen málo výrazně na rozšiřování trhu pracovních sil. Převážná část dělníků se rekrutuje a bezprostředně sousedních obcí (1849-1905 = 58,9%). Ve srovnání s uhelnými doly v ostravské průmyslové oblasti se na formování osazenstva jen nepatrně podíleli Haličané (1849-1905 = 3 %). Konstatuje vysokou fluktuaci a drtivou převahu odchodů ze zaměstnání ještě v produktivním věku. (1891-1905 = 36,3 % ve věkové kategorii 21-30 let, 28 % ve věkové kategorii 15-20 let.)

Alexandra Malíková: Demografický vývoj Bílovce v 19. století, Ostrava 1968, str. 56.

Autorka studuje populační vývoj jednoho z významných středisek vlnařské výroby - Bílovce především na základě církevních matrik. Ukazuje, že se město s úpadkem soukenictví od poloviny 19. stol. dostává pod stále silnější ekonomický vliv ostravského průmyslu, což vede k jeho populační stagnaci. Z rozboru migračního salda vyplývá, že poměrně vysoký přirozený přírůstek (kolem 14 promile) vytváří základnu pro emigraci do jádra ostravské průmyslové oblasti.

Milada Olšarová: Migrace do Polské Ostravy ve 2. polovině 19. století, Ostrava 1968, str. 81 + 25 tabulek, kartogramů a diagramů.

Materiálovou základnu práce představují tři knihy policejních přihlášek a odhlášek, které vedla obec Polská Ostrava. Statistickou metodou jsou před r. 1891 analyzovány všechny záznamy o imigrantech, pro zbývající léta století, kdy kvantum migrací enormně vzrůstá, je použito techniky sond (vzorek o 15 % statistického souboru). Celkem bylo z různých aspektů zpracováno 6591 záznamů. Bylo použito tradiční "čárkovací" techniky, což poněkud limitovalo dosažené výsledky. Autorka podrobila všestranné analýze migrace do Pol. Ostravy, nejvýznamnější hornické lokality ostravsko-karvinského revíru v 19. století, jejíž populace se za 100 let (1804-1900) zvětšila 16 x. Zabývá se hlavně teritoriálním původem migrantů a faktory, které jej ovlivňovaly. Konstatuje vysoký podíl migrací z Haliče (1848-1895 = 33,5 %, ale v období 1891-1895 = 47,5 % všech imigrantů). Halič tak trojnásobně převyšovala imigraci ze sousední Moravy. Dále autorka v obsáhlé kapitole sleduje so-

ciální a profesní strukturu imigrantů a její změnu v novém prostředí. Podrobně se zabývá hlavními demografickými ukazateli imigrantů a v jejich rámci jednotlivých regionálních grup. Práce je cenná zejména obrovským množstvím dobře utříděného statistického materiálu, získaného neobyčejně pracnou a náročnou heuristikou.

Marie Kalvarová: Důsledky průmyslového rozmachu ostravské aglomerace pro populační vývoj obce Hrabůvky, Ostrava 1969, str. 121.

Práce studuje vliv velkého průmyslového závodu (Vítkovických železáren) na vývoj populace sousední obce. Vychází hlavně z rozboru materiálů sčítání obyvatelstva a církevních matrik; časově je vymezena koncem 18. stol. a r. 1910. Přínosem je použití techniky strojových děrných štítků při práci s hromadnými prameny a instruktivní popis postupu práce. Při zkoumání vývoje populace obce dospěla autorka k výsledkům, které se shodují se závěry vyvozenými pro ostravskou aglomeraci. Na rychlém růstu počtu obyvatel obce (1834 - 243 obyv., 1910 - 3032 obyv.) se významně podílí imigrace, která vede k posílení produktivních ročníků ve věkové skladbě a k neobyčejně vysoké porodnosti - většinou nad 30 promile - v posledních desetiletích 19. a na počátku 20. století. Přílohy obsahují kód pro zpracování informací ze sčítacích archů a řadu statistických tabulek.

Zdena Čížková: Analýza demografického vývoje Jablunkova v letech 1790 - 1880, Ostrava 1969, str. 90.

Práce sleduje na základě církevních matrik, vceňovacích operátů stabilního katastru a publikovaných výsledků sčítání obyvatelstva podíl přirozeného přírůstku a migrací ve vývoji populace a změny sociální struktury. Přínosem je objasnění důsledků posledního katastrofického zlomu v průběhu tzv. hladových let, která představují důležitý mezník v demografickém vývoji města (jen v letech 1847-1848 umírá asi čtvrtina všeho obyvatelstva). Autorka dospívá k závěru, že se ve vývoji Jablunkova v této době ještě neprojevíly hlouběji důsledky industrializace na Ostravsku.

Ludmila Čermáková: Změny v populačním vývoji Čeladné v letech 1790-1910, Ostrava 1969, str. 111.

Autorka sleduje demografický vývoj horské pasekářské obce s tradicí manufakturní železářské výroby. Při rozboru porodnosti, snatečnosti a úmrtnosti vychází z církevních matrik, studium migrací a změn sociální struktury zakládá na kombinaci matrik s místními sumáři sčítání obyvatelstva. Dospívá k závěru, že industrializace Ostravska vedla v Čeladné k převážení emigrace nad imigrací a tím k značnému zpomalení růstu obyvatelstva, přestože zde nedošlo k podstatnějšímu zhoršení věkové skladby populace. Práce je doplněna grafickými přílohami a statistickými tabulkami.

Hana Poppová: Formování osazenstva Vítkovických železáren, provoz vysoké pece v letech 1863 - 1883 (Pokus o uplatnění počítačích strojů při zpracování historického materiálu), Ostrava 1969, str. 92.

Hana Poppová analyzovala teritoriální původ a kvalifikační strukturu dělníků vysokopecních provozů VZ v 2.pol. 19. století pomocí sond z let 1863, 1873 a 1883. Opírá se o knihy osazenstva. Sleduje vzájemné působení nejrůznějších faktorů, které ovlivňovaly teritoriální a kvalifikační skladbu dělnictva. Studie je zpracována u nás neobvyklými technikami: děrnoštítkovými a počítačými stroji. Díky tomu se podařilo autorce objevit řadu korelací, které při použití tradiční "čárkovací" techniky zůstávají historikovi utajeny. Práce je cenná nejen svými výsledky, ale především podrobným a zasvěceným popisem metodického a technického postupu od vypracování programu a kodu až po získání tabelogramů a jejich interpretaci (viz kap. Sociální historie a použití strojů na zpracování informací, 12-26). Práce je opatřena řadou diagramů, tabulek, kartogramů. V příloze najde čtenář kód, schéma výtříděných informací atd.

Milan Myška - Lumír Dokoupil

Karlheinz Blaschke, Bevölkerungsgeschichte von Sachsen bis zur Industriellen Revolution, Weimar 1967, 244 str.

Karlheinz Blaschke ve své habilitační práci sleduje vývoj počtu a struktury obyvatelstva Saska (v hranicích z r. 1945) od r. 1100 do 30. let 19. století. Populační vývoj Saska musí zaujmout českého historika nejen proto, že bezprostředně souvisel s našimi dějinami (vývoz potravin, emigrace, kolonizace Krušnohoří), ale i z důvodů metodických, neboť pramenná základna pro historicko-demografické bádání vykazují v obou zemích mnoho shodných rysů.

Ve své práci se Blaschke nejdříve pokouší odhadnout počet obyvatel dnešního Saska k létům 1100, 1300, 1550, 1750 a 1834/43. Volí postup od známého k neznámému. Vychází ze sčítání lidu r. 1834, zjišťuje vzájemnou závislost počtu domů a počtu obyvatel (v různých oblastech a u různých sociálních kategorií) a zjištěné výsledky pak po určité redukci přenesl do minulosti. Při zjišťování počtu slovanského obyvatelstva před započatím německé kolonizace vychází z počtu vsí, zjištěných na základě studia sídelních forem a místních jmen. Oblast slovanského osídlení, výhradně zemědělského, podle něho zaujímala asi 1/6 zkoumaného území (nížinu). Blaschke vychází z odhadu, že slovanská ves měla v průměru 5 domů a na 1 dům připadlo 5 osob a dochází k číslu 37.700 obyvatel.

Odhad k r. 1300 má ukázat změny způsobené německou kolonizací. Blaschke k němu dochází tak, že násobí počet selských usedlostí r. 1550 pětikrát, připočítává obyvatelstvo měst žijící r. 1550 v hradbách a obyvatelé vsí zaniklých v pozdním středověku (jejich počet násobí průměrným počtem obyvatel jedné vsi). Dospívá k číslu 400.000 obyvatel, z nichž asi 1/5 žila ve městech. Tento důmyslný výpočet je ovšem značně nejistý, neboť vychází z předpokladu, že počet selských usedlostí, počet domů ve městech a počet obyvatel na 1 dům se nezměnily. Poprvé pevnější číselné údaje přináší teprve berní rejstříky z let 1551-52, uvádějící počet osedlých. Na základě podrobnějších údajů z některých vesnic dochází Blaschke k závěru, že na jednoho sedláka připadal průměrně jeden čeledín nebo podruh, což podle něho potvrzuje správnost běžně užívaného násobitele 5. Sasko mělo tehdy 556.652 obyvatel (z toho 385.232 na vesnici), tj. o 40 % více než r. 1300. V některých oblastech byl rozdíl až trojnásobný (Annaberg). Zatímco hory se definitivně zalidnily (v souvislosti s horním podnikáním), na sz. Saska zaniklo velké množství osad. Podle Blaschky zde kolonizace vytvořila více usedlostí, než se mohlo trvale udržet. Jejich zánik, související se středověkou agrární krizí, byl doprovázen rozvojem měst v celé zemi, zvláště v horách. Přírůstek městského obyvatelstva však neodpovídá úbytku obyvatelstva venkovského, neboť populace celé země byla decimována od r. 1348 morovými epidemiemi.

Na rozdíl od Čech neexistují v Sasku celozemské popisy ze 17. století. Při studiu válečných ztrát se musí autor uchýlit k matrikám. Ztráty 30. leté války podle něho činily téměř polovinu všeho obyvatelstva, byly však poměrně brzy nahrazeny. V polovině 18. stol. odhaduje Blaschka počet obyvatel na 1,019.997 osob (59,4/km²), z toho 647.072 na venkově. K výsledku dochází tak, že na základě statistiky z r. 1834 po určité redukci odhaduje počet hlav na 1 selskou usedlost na 6 v nížině a 7,5 v horách, 4,5 u domkářů, 12 u rytířských sídel a 5 u far. U měst postupuje individuálně. Proti r. 1550 přibýlo 83,2 %. Roku 1843 mělo území již 1,857.019 obyvatel (108,2/km²), z toho 628.076 ve městech, přírůstek proti r. 1750 činil 82 %, hustota obyvatelstva 108,2/km². Růst saského obyvatelstva nedosahoval českého tempa, v lidnatosti si však Sasko stále zachovávalo prvenství, neboť v českých zemích dosahovaly hustoty nad 100 obyvatel/km² jen průmyslové oblasti a teprve r. 1890 dospěly české země k průměru 109,9. Tempo růstu saského obyvatelstva bylo v posledním období (6,5 %/ročně) mnohem vyšší než v předcházejících obdobích po r. 1300 (1,3 % a 3,1 %).

V další části své práce se snaží Blaschke sledovat faktory, jimiž byl demografický pohyb určován. Nezabíhá při tom do takových jemností jako např. francouzská historická demografie, nýbrž volí jednoduché metody poměrně, zato však průkazné. Základním ukazatelem je mu poměr porodů, úmrtí a snatků, z něhož vyplývá mj. vysoká plodnost venkovského obyvatelstva. Tyto metody je možno použít proto, že migrace nehrály v saských dějinách nikdy významnější úlohu (s výjimkou přílivu českých exulantů, jejichž počet autor odhaduje na 5 % saského obyvatelstva). Vysoká natalita byla doprovázena vysokou mortalitou. Autor se pokouší odhadnout úbytek obyvatelstva za morových epidemií, podrobně sleduje úmrtnost za sedmileté války (po všech 7 let byl počet úmrtí vyšší než počet narození, proti mírovému průměru zemřelo za války o 120.000 lidí více a o 20.000 méně se jich narodilo) a za hladomoru 1772 (ztráta 5 % obyv.). Dále zkoumá vzájemný populační vztah měst a venkova (r. 1750 dosáhl podíl městského obyvatelstva maxima - 36 %) a přesuny obyvatelstva uvnitř saského území. Na základě hornolužické statistiky z r. 1745 zdůrazňuje vysokou úmrtnost, zvl. dětskou, ve městech (u dětí do 14 let 50-60 %, na venkově 20-50 % narozených), v jejímž důsledku města pocitovala potřebu neustálého přílivu venkovského obyvatelstva (v Lipsku v letech 1600-1800 bylo pokřtěno 134.257 dětí a pohřbeno 174.235 zemřelých).

Poměrně mnoho místa věnuje Blaschke sociální diferenciaci, zvláště růstu zahradnického a domkářského obyvatelstva, souvisejícího s industrialisací venkova. Zatímco v 16. stol. byl tento proces v počátcích, kolem r. 1750 činil počet zahradníků a domkářů v jz. Sasku přes 50 % vesnického obyvatelstva a na neusedlé připadalo téměř 25 %. V kapitole věnované věkové struktuře zaujme upozornění, že podíl dětí do 14 let v průběhu 2. pol.

18. a poč. 19. stol. vzrůstal (ve Vogtlandu dosáhl r.1830 37,2 %). Blaschke vysvětluje tento jev nikoliv zlepšením hygienických podmínek, nýbrž trvalým vzestupem počtu porodů na uzavřená manželství (v 18. stol. 4, v 19. stol. 5), jenž byl průvodním jevem vzestupu ekonomické aktivity v předvečer průmyslové revoluce. V závěru své práce se Blaschke zabývá vývojem srbského osídlení a náboženskými poměry.

Srovnání saského populačního vývoje s populační dynamikou českých zemí ukazuje mnoho nápadně shodných rysů. Blaschkova práce zároveň odkrývá bílá místa v naší historiografii, jako je studium epidemií, pozdněstředověké "wüstungsperiode", nerovnoměrnosti populačního pohybu v jednotlivých oblastech, vztahu sociální diferenciace a demografického vývoje. Její předností je důkladná znalost pramenů, zkoumání populačních poměrů z hlediska jak faktorů biologických, tak i ekonomicko-sociálních (i když druhým by bylo možno věnovat více místa). Blaschke, vycházející z tradic německé historiografie (Keyser, Abel, Lütge) resignuje na minuciozní postupy demografické analýzy, zdůrazňované zejména Francouzi (L. Henry), jejichž použití je málo ekonomické a vzhledem k neúplnosti demografických údajů starší doby i značně problematické. Za pomoci jednoduchých ukazatelů se mu daří velmi názorně vystihnout dynamiku populačního vývoje saského území. To platí především o jeho rozboru poměrů v 16. a 17., zejména však v 18. a 19. století. Za nanejvýš problematické je naproti tomu možno považovat jeho odhady početnosti středověké populace. Vyjdeme-li ze stavu r. 1550 (který je sám o sobě nepřesný) a redukuje je na základě dosti zjednodušené úvahy, těžko můžeme výsledku přiznat větší váhu. Totéž platí i o odhadu lidnatosti v předkolonizačním období, který se zakládá na příliš mnoha neznámých. Vágnost odhadů středověké populace je však vzhledem k nedostatku pramenů udělem většiny demografických studií a nijak nesnižuje celkový přínos Blaschkovy práce.

Eduard Maur

Przeszłość demograficzna Polski. (Materialy i studia)
Roč. 2, Warszawa 1968, 244 str.

Druhý svazek sborníku Przeszłość demograficzna Polski pokračuje v linii zahájené r. 1967. Jsou v něm zastoupeny jak materiálové studie, tak i zajímavé články věnované problematice pramenů pro historickou demografii. Většina studií je zaměřena na 18. století. B. Kumor z lublínské university hodnotí předrozborové církevní vizitace jako historický pramen. Jeho vývody doplňuje některými poznámkami E. Vielrose. T. Ładogorski publikuje rozsáhlou studii o rozmístění obyvatelstva a měst ve Slezsku koncem 18. století, W. Obraniak se zabývá demografickou situací podruhá a selské čeladi na Wielunsku koncem 18. století, K. Mik zkoumá přirozený pohyb a vývoj lidnatosti v Krakově v druhé polovině 18. století a E. Brodnika lidnatost farnosti Wielen nad Notečí v téže době. St. Borowski věnoval rozsáhlou studii emigraci z polských území pod německou nadvládou v letech 1815-1914, J. Gawrysiakowa upozorňuje na zajímavý pramen, úmrtní matriky z některých koncentračních táborů a věznic za 2. světové války. Původní studie jsou doplněny rozsáhlými bibliografickými přehledy věnovanými nejen polské, ale i zahraniční literatuře, které dávají velmi dobrý přehled o stavu bádání v jednotlivých evropských zemích. Oba ročníky nového sborníku ukazují, že polská historická demografie udělala v posledních letech významný krok vpřed.

E.M.

A. Verhulst, Les recherches d'histoire rurale en Belgique depuis 1959. Revue historique, roč. 92, sv. CCXL, 1968, s.411-28.

Dějiny venkova ponechávali přední belgičtí historikové, orientovaní tradičně na dějiny měst, dlouho jen regionálním badatelům. To se odrazilo i v dvacetiletém přehledu agrárního dějepiscetví zemí Beneluxu z pera B. Slichera van Bath, otištěném r. 1960 v Zeitschrift für Agrargeschichte und Agrarsoziologie (roč. 3, str. 68-78). Počátkem 60. let došlo k obratu. Na universitách v Gentu a v Lovani se vytvořila badatelská střediska pro dějiny venkova, jež se spojila r. 1967 v Centre belge d'histoire rurale s rozsáhlým programem dokumentačním, edičním i badatelským. Produkci belgických agrárních historiků za posledních 7 let eviduje prof. A. Verhulst z Gentu v Revue historique. Mezi pracemi, o nichž pojednává, zaujímají významné místo díla věnovaná agrárním strukturám a historické demografii. Velký pokrok udělalo v posledních letech v Belgii také studium změn venkovské krajiny. V dějinách zemědělské techniky nepřibyla k dvousvazkové Lindemansově práci z r. 1952 žádná významnější novinka, poměrně slabě je též zastoupena (s výjimkou studia

dějiny cen a mezd) zemědělská ekonomika, zvláště studium produktivity zemědělské výroby. O populační otázky jeví belgická historiografie od dob Pirennových velký zájem, dosud však orientovaný především na města. Demografie venkova se prosadila s jistým zpožděním, teprve po druhé světové válce. Ze studií regionálních uvádí A. Verhulst jako nejvýznamnější monumentální dílo M.A. Arnoulda o počtu "ohníšť" ve vévodství Hainaut v XIV-XVI. stol. Velký počet lokálních monografií byl věnován demografii venkovských sídlišť vých. Flander v 16.-18. stol. (Deprez, de Ramme-laere, Vanlaere, de Vos.) Početné jsou i studie zaměřené na jednotlivé demografické fenomény (zvláště morové epidemie).

E.M.

Bernhard Brilling, Zur Geschichte der Juden in Österreichisch-Schlesien 1640-1737. Judaica Bohemiae IV, 1968, str. 101-118.

B. Brilling (Münster, NSR) uveřejňuje z archivních fondů vatislavských centrálních úřadů soupisy Židů z těch oblastí Slezska, jež zůstaly po r. 1742 součástí habsburské monarchie. Seznamy z let 1694, 1721-23 a 1737 jsou publikovány dílem in extenso, dílem ve zkrácené formě. Edice je doplněna informativním úvodem o vývoji židovského obyvatelstva v rakouském Slezsku v 17. a 18. stol., zaměřeným zejména na hospodářskou činnost Židů a jejich právní postavení.

E.M.

Pražské obyvatelstvo v 18. a na začátku 19. století

Po velice dlouhé odmlce obnovená ročenka pro dějiny hlavního města skýtá prostor pro hlubší studium dějin Prahy, které byly nejdříve, zvláště v přehledných pracích, ztotožňovány s dějinami země a státu, a to ke škodě obojího. V Pražském sborníku historickém 1967-1968 nacházíme i důkladná pojednání z oblasti historické demografie, článek Zdeny Pelikánové-Nové, Lidnatost Prahy v 18. a první čtvrti 19. století (str. 5-43), jehož část byla otištěna v našem sborníku. Článek zaujme především velice širokým rámcem, do něhož je vývoj pražské populace právem zasazen. Mnohostranný a zčásti na nových pramenech založený rozbor hospodářské struktury Prahy v 18. století je srovnán s údaji o jiných městech v Čechách, o jejich obyvatelstvu a struktuře jejich výroby (str. 15-16). V tab. 2 jsou vedle sebe udány počty zpovídajících se v jednotlivých městských farnostech z let 1671-1725 a počty obyvatel příslušných měst v l. 1787-1843, aniž by byl čtenář upozorněn na to, že v prvním případě nejsou započteny děti a údaj se týká i okolních vesnic, přičemž farní obvody navíc mění svůj rozsah. Čtenář je pak zmaten, zjistí-li např. že r. 1720 je uváděno v Plzni 1541 osob, tj. o polovinu méně než r. 1710, čímž Plzeň poklesá na 22. místo v Čechách co do lidnatosti. Následuje podrobný rozbor proměn ekonomické struktury ve sledovaném období, při čemž největší důraz je kladen na rozsah manufakturní výroby. Podrobné a z různých zdrojů ve značné úplnosti shrnuté údaje o těchto výrobních celcích ponechávají poněkud ve stínu pozvolna opět rostoucí význam Prahy jako centra obchodního. Podrobným srovnáním mnoha porůznu zveřejněných údajů dospívá autorka pak k třem tabulkám, které sledují populační základnu Prahy v letech 1703-1830 (str. 33), přirozený pohyb obyvatelstva v letech 1767-1830 (str. 40) a sociální strukturu pražských měst v téměř časovém rozměří (str. 34). V těchto šedesáti letech při celkovém růstu počtu obyvatel o více než polovinu, poklesl počet duchovních na méně než třetinu stavu v roce 1768, šlechticů žil v městech pražských zhruba stejný počet a nezměnil se ani počet těch, kdož byli zahrnuti do kategorie "měšťané, řemeslníci a umělci". Výrazný růst naproti tomu můžeme pozorovat v kategorii "úředníci". Údaj pro rok 1827 (2116) převýšil údaj pro rok 1784 (705) trojnásobně. Údaje o porodech a úmrtích oprávnějí autorku k závěru, že "přirozený přírůstek měl ve skutečnosti negativní hodnotu", i když obraz posledního sledovaného desetiletí, let 1821-30 je poněkud příznivější a toto desetiletí vykazuje pro Prahu nepatrný přirozený přírůstek.

Rozbor, který podala Zdena Pelikánová-Nová ukazuje, kolik poznatků o demografickém vývoji našich měst je možno načerpat při pracném shrnutí dat rozptýlených v dosavadní literatuře a pramenných publikacích a kde je třeba hledat hlavní ekonomický stimuly k růstu jejich obyvatelstva v druhé polovině 18. a počátkem 19. století. Zdá se, že další prohloubení těchto poznatků může přinést pouze analýza matrik, katastrů a jiných nepublikovaných pramenů.

Jan Havránek

Annales de démographie historique 1967.

Société de démographie historique, Paris 1967, 558 str.

Čtvrtý svazek sborníku francouzské společnosti pro historickou demografii Annales de démographie historique 1967 vyšel r. 1968 a je posledním z těch, které nám byly až dosud zaslány. Přináší řadu článků, studií, diskusí, materiálů a recenzí spolu s rozsáhlou retrospektivní bibliografií historicko-demografických prací francouzských i zahraničních. Ze studií zasluhuje pozornosti především rozbor demografických údajů o Bretani a Anjou 1740-1829, jehož autory jsou J. Blayo a L. Henry. Pro srovnání s některými našimi pracemi je důležitý článek A. Croix o demografických poměrech kraje v okolí Nantes v 16. století. O problémech studia sezónních migrací v 19. století ve Francii píše A. Chatelain. Zajímavá je i obšírná zpráva o diskusí pořádané francouzskou společností, v níž vedle referentů J.C. Perrota, J. Suttera a M. Couturiera diskutovalo o problému využití elektronické mechanografie pro historickou demografii i řada předních francouzských demografů.

Článek P. Horské seznamuje francouzské čtenáře se stavem bádání o vývoji obyvatelstva českých zemí v 18. a 19. století.

Vedle uvedených studií a bibliografie, která zabírá přibližně 200 stránek, najdeme v Annales 1967 i velmi bohatou kroniku, která informuje o stavu právě probíhajících anket a kolektivních výzkumů o vývoji francouzského obyvatelstva, o nových objevech a edicích pramenů a o vyšlých významných pracech z oboru historické demografie ve Francii i v jiných zemích. Jako obvykle sborník je uzavřen publikací několika nově zpracovaných dokumentů týkajících se otázek historické demografie ve Francii.

P.H.

BIBLIOGRAFIE ČESKÉ HISTORICKÉ DEMOGRAFIE ZA ROK 1968

Sestavil E. Maur ve spolupráci s L. Dokoupilem, P. Jančárkem a J. Tywoniakem.

A d a m ě í k Stanislav, O příčinách nerovností mezi ekonomickými oblastmi (Příspěvek ke studiu vzniku a vývoje průmyslových oblastí jako typu ekonomických oblastí), Slezský sborník, 66 - 1968, s. 222-235.

B a j g e r Lubomír, K odsunu Němců z Ostravska, Slezský sborník, 66-1968, s. 145-163.

B a r b o r o v á Eva, Vystěhovalectví obyvatelstva na Vltavotýnsku 1850-1914, Jihočeský sborník historický XXXVII, 1968, s. 98-108.

B i b l i o g r a f i e české historické demografie za léta 1966 a 1967. Sestavil E. Maur za spolupráce s M. Bělohávkem, P. Horskou, P. Jančárkem a J. Mezníkem. HD 2, 1968, s. 92-95.

B í l e k Jaroslav, Podíl starého hornického osídlení na vývoji populace a urbanizace v OKR do první třetiny 20. století, Sborník prací Pedagogické fakulty v Ostravě 9 (Studie k vývoji ostravské průmyslové oblasti II), řada C-3, 1968, s. 103-135.

D a v í d e k Václav, Vědecké společnosti v Čechách o populaci a demografii, Demografie 10, 1968, s. 233-237.

D o k o u p i l Lumír, K problematice studia kapitalistické společnosti, Slezský sborník, 66-1968, s. 219-222.

D o k o u p i l Lumír, Populační vývoj Brušperka v 19. století (K poznání souvislosti populačního vývoje jádra a zázemí ostravské průmyslové oblasti), Sborník prací k sedmdesátinám univerzitního profesora PhDr. Ladislava Hosáka, Olomouc 1968, s. 99-104.

D o k o u p i l Lumír, Studium populačního vývoje ostravské průmyslové oblasti, HD 2, 1968, s. 86-89.

H a n z a l Josef, Demografické poměry v šumavské oblasti 2. pol. 17. a poč. 18. stol., HD 2, 1968, s. 9-16.

H a v r á n e k Jan, Demografický vývoj Prahy v druhé polovině 19. století. HD 2, 1968, s. 63-66.

H e r n o v á Šárka, Demografická charakteristika Slováků, Poláků a Němců podle výsledků sčítání lidu z let 1950 a 1961, Slezský sborník, 66 - 1968, s. 289-309.

J a n ě á r e k Petr, K problematice demografického vývoje Jáchymova v době předbělohorské, HD 2, 1968, s. 17-27.

J a n ě á r e k Petr, K problematice demografického vývoje Jáchymova v době předbělohorské. Sborník Pedagogické fakulty v Ústí n.L., řada dějepisná. Praha 1968.

J a n ě á r e k Petr, Některé rysy úpadkového vývoje Hory sv. Kateřiny v době předbělohorské. Kulturní kalendář Mostec-ka, 1968, č. 12 (prosinec).

J a n o u š e k Emanuel, Několik demografických dat z české vesnice na počátku 19. století, HD 2, 1968, s. 67-71.

K a l o ť Josef, Geografický vývoj Karviné, Karviná, Sborník příspěvků k dějinám a výstavbě města, Karviná 1968, s. 257-278.

K ř i v á n e k František - T o m a s Jindřich, Národnostní a politická situace v severozápadních Čechách 1920-1921 (Exkurs), Vznik samostatného Československa a severní Čechy, Materiálové studie, Historický sborník Ústecka 1968, s. 229-245.

K ř i v k a Josef, Čeleď v poddanském hospodářství po třicetileté válce a její podíl na celkovém počtu vesnického obyvatelstva, HD 2, 1968, s. 2-8.

K ō n i g Jan, Pohyb obyvatelstva a růst počtu domů v jednotlivých obcích okresu Beroun v letech 1843 až 1961, Zprávy okresního muzea v Berouně 1968, č. 2, s. 1-17.

K o n e č n ý E. - M a i n u š F., Pracovní nasazení Čechů v Německu počátkem druhé světové války (1939-1942), SPFFBU XVII, 1968, C 15, s. 27-52.

M a u r Eduard, Rognonas de 1582 à 1789, Contribution à l'histoire agraire de la Basse-Provence, Cahiers du Centre d'Etudes des Sociétés Méditerranéennes, No 2, Aix-en-Provence 1968, s. 193-233.

M a u r Eduard, Na okraj francouzských metod historickodemografického bádání, HD 2, 1968, s. 72-83.

M y š k a Milan, Karvinsko na přelomu epoch (Nástin sociálně ekonomického vývoje města a oblasti v letech 1830-1880), Karviná. Sborník příspěvků k dějinám a výstavbě města, Karviná 1968, s. 83-99.

M y š k a Milan, Mikroanalýza při studiu struktury dělnické třídy za průmyslové revoluce, Slezský sborník, 66-1968, s. 1-15.

P a l a c k ý František, Města severozápadních Čech a studium na univerzitách v 16. století. Sborník Pedagogické fakulty v Ústí n.L., řada dějepisná. Praha 1968.

P e l i k á n o v á - N o v á Zdena, Lidnatost Prahy v 18. a první čtvrti 19. století, Pražský sborník historický 1967-1968, s. 5-43.

P e l i k á n o v á - N o v á Zdena, Demografický vývoj Prahy v 18. a v první třetině 19. století, HD 2, 1968, s. 28-44.

P o d z i m e k Jaroslav, Bibliografie československé historie jako zdroj informací pro demografii, Demografie 10, 1968, s. 243-244.

P r o c h á z k a Jiří, K problematice vystěhování německých antifašistů z Liberecka. Sborník Pedagogické fakulty v Ústí n.L., řada dějepisná. Praha 1968.

P i t r o n o v á Blanka, K otázce vývoje lidnatosti v Karviné v průběhu 19. století, Karviná. Sborník příspěvků k dějinám a výstavbě města, Karviná 1968, s. 100-111.

R o s í v a l o v á Eva, Zdravotníci v soupisu pražského židovského města v roce 1729, HD 2, 1968, s. 58-62.

Souhrn některých hlavních poznatků o rozvoji města Ostravy do roku 1980, vyd. Městský národní výbor v Ostravě, plánovací odbor, Ostrava 1968, 50 s.

S r b Vladimír, Československá demografie 1918-1968 (angl., rus., franc., špan.), Demosta 1968, č. 1.

S r b Vladimír, Obyvatelstvo Československa v letech 1918-1968, Demografie 10, 1968, s. 289-306.

S t e i n e r Jan, Otazníky nad životními náklady dělnické rodiny na Ostravsku v období první republiky, Slezský sborník, 66 - 1968, s. 528-530.

Š e r á k Miloslav, Zalidnění města Mladé Boleslavi v 16. stol., Boleslavica 1968.

Š t ě ř í k o v á Edita, Česká emigrace do Pruského Slezska v 18. století, Slezský sborník, 66 - 1968, s. 60-71.

Š t ě ř í k o v á Edita, Jak žili čeští emigranti v Pruském Slezsku, Časopis Slezského muzea, série B - vědy historické, XVII, 1968, s. 107-117.

Š u b r t o v á Alena, Kojenecká úmrtnost v Praze v letech 1785-1815, HD 2, 1968, s. 25-57.

V o i f Miloslav, Hospodářský a sociální obraz Litoměřického kraje podle Berní ruly, SAP XVIII/1, 1968, s. 142-236.

Doplňky za léta 1966 - 1967:

- Bauer Metod, Obyvatelstvo ČSSR v letech 1920-1965 (Statistická studie). VSE - Kabinet hospodářských dějin ČSSR při katedře národního hospodářství, Praha 1967, 35 str.
- Dokoupil L., Diskuse k problematice historické demografie na stránkách časopisu Kwartalnik historii kultury materialnej. Slezský sborník 64, 1966, str. 273-274.
- Filip Zdeněk - Spurný František, Počátky osídlování severní Moravy v roce 1945. Severní Morava roč. 10, sv. 12, 1966, s. 21-34.
- Langer Jiří, Slovenská imigrace v USA koncem 19. století. Slovanský přehled 52, 1966, s. 14-19.
- Káňa O. - Mazur A. - Pallas L. - Plaček V., Stav vědeckého zpracování národnostní problematiky Slezska a Ostravska. Zprávy Slezského ústavu ČSAV v Opavě, 1966, č. 139.
- Moravcová M., Populační vývoj v evropských soc. zemích. Slovanský přehled 52, 1966, str. 129-137.
- Myška Milan, Fosfores ex Galicia. Udział emigrantów z Galicji w formowaniu się klasy robotniczej w górnictwie węglowym Morawskiej Ostrawy w drugiej połowie XIX wieku. Małopolskie studia historyczne, R. IX, 1966, s. 56-78.
- Nechvátalová E., Teritoriální původ osazenstva Dolu Albrecht v letech 1874-1906. Havíři a hutníci, Vlastivědné inoformace Těšínska č. 4, 1967, s. 5-11.
- Pavlík Zdeněk, Demograficzne, geograficzne, ekonomiczne i społeczne problemy spisow ludności w rozwoju historycznym. Roczniki dz. spol. i gosp. XXVIII, 1967, s. 11-30.
- Přehled demografického vývoje a populační politiky evropských kapitalistických států. Zprávy Státní populační komise, 1966, č. 4, 40 str.
- Přehled demografického vývoje a populační politiky evropských socialistických států. Zprávy Státní populační komise, 1966, č. 6, 40 str.
- Techanik Svatopluk, Města severních Čech (252 str., 55 fotogr., 146 plánek, 1 barev. příl.). Liberec 1967.
- Trávníček Dušan, Příspěvek k historicko-geografickému vývoji moravských enkláv ve Slezsku. Acta Universitatis Palackianae Olomucensis, Facultas Rerum Naturalium, Tom 20, Geographica - Geologica VII (1966), s. 341-355.

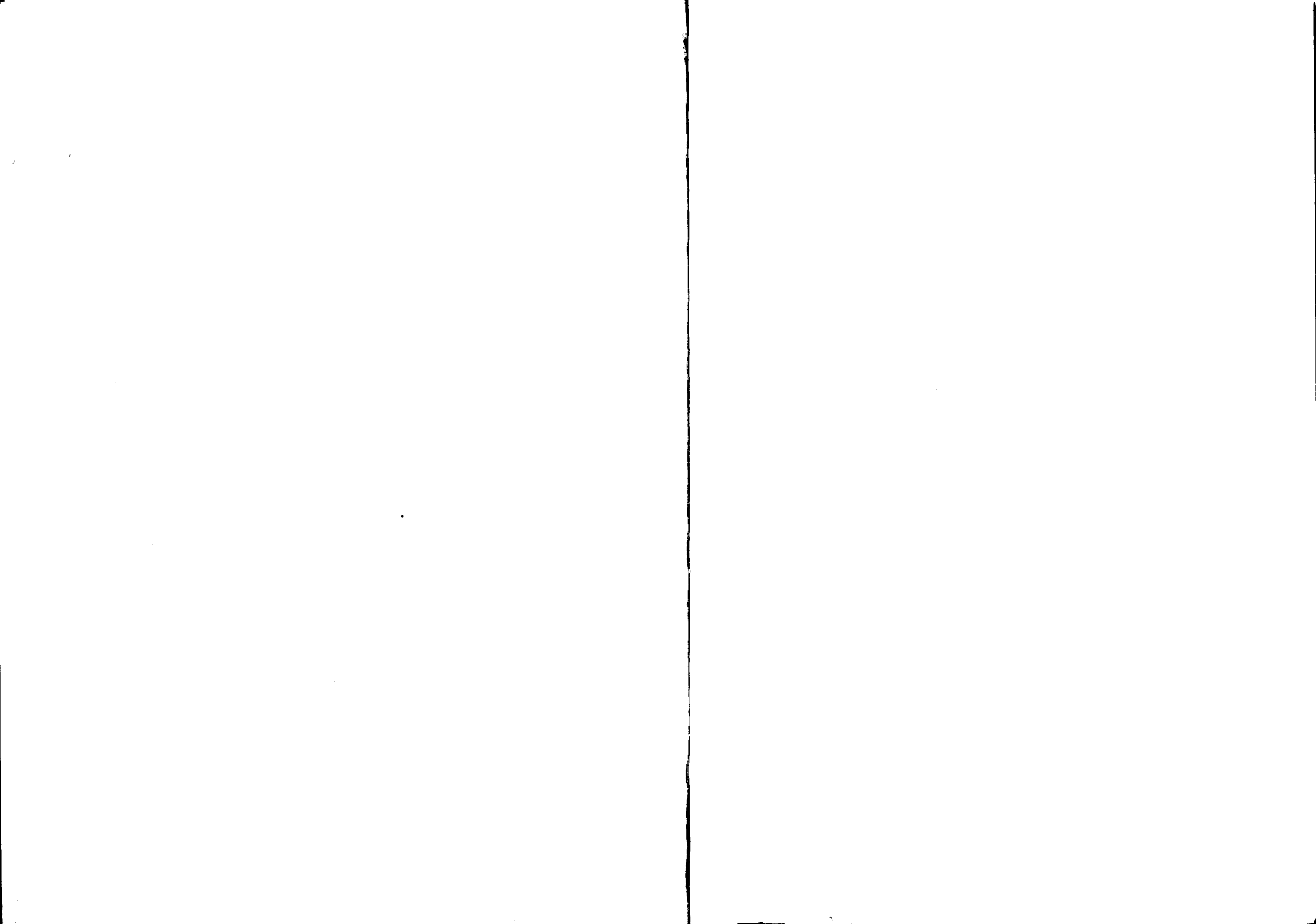
O b s a h - Table des matières

Články - Études :

- Eduard Maur
O počátcích a vývoji církevních matrik se zvláštním zřetelem k českým poměrům.
L'origine et le développement des registres paroissiaux en général et particulièrement dans les conditions des Pays tchèques. 4
- Jaroslav Honc
Populační vývoj šesti generací 125 českých panských rodů v letech 1502 - 1794.
Le développement démographique de six générations de 125 familles de la noblesse tchèques dans les années 1502 - 1794. 20
- Zdeněk Háza
Počty obyvatelstva na panství Nový Kunstberk v 17. a 18. století.
La population du domaine seigneurial de Nový Kunstberk au 17ème et au 18ème siècle. 52
- Věra Cibulková-Sekotová
Ekonomické a demografické poměry na králickém panství v 2. polovině 18. století.
Conditions économiques et démographiques du domaine seigneurial de Králíky dans la deuxième moitié du 18ème siècle. 73
- Eva Rozsíválová
Epidemie z roku 1713 ve statistických záznamech a pražských úmrtních matrikách.
L'épidémie de la peste de l'année 1713 dans les statistiques et dans les registres paroissiaux de la ville de Prague. 77
- Bořivoj Lůžek
Epidemie v 16. století v Lounech.
Les épidémies de la peste au 16ème siècle dans la ville de Louny. 81

ÚD 031979

Ludmila Čermáková - Marta Kalvarová Demografický vývoj Hrabůvky a Čeladné v 19.st. Le développement démographique des communes de Hrabůvka et Čeladná au 19ème siècle.	85
<u>Zprávy - Chronique</u>	
Jan Havránek Dnešní stav historické demografie ve Spojených státech.	96
Milan Myška - Lumír Dokoupil Diplomové práce z problematiky historické demografie a sociálních struktur na katedře dějepisu Pedagogické fakulty v Ostravě v letech 1964 - 1969.	100
Karlheinz Blaschke : Bevölkerungsgeschichte von Sachsen bis zur Industriellen Revolution. (Eduard Maur)	106
Przesłość demograficzna Polski 2. (E.M.)	109
A. Verhulst: Les recherches d'histoire rurale en Belgique depuis 1959. (E.M.)	109
Bernhard Brilling: Zur Geschichte der Juden in Österreich - Schlesien 1640 - 1737. (E.M.)	110
Pražské obyvatelstvo v 18. a na začátku 19. století. (Jan Havránek)	111
Annales de démographie historique 1967. (P.H.)	112
<u>Bibliografie - Bibliographie :</u>	
Bibliografie české historické demografie za rok 1968 a doplňky za léta 1966 - 1967.	113

No.	Date	Description	1900			1901			Total	Balance	Debit	Credit	Total
			P	A	C	P	A	C					
1	2	8	3	1	36	1	36	83	16	1	1	2	12
1	2	7	-	2	-	2	-	32	12	1	-	2	16
1	1	-	-	1	-	1	-	83	16	1	1	-	8
1	-	5	-	3	-	3	-	83	16	1	1	-	12
-	2	-	1	12	-	1	12	12	24	1	1	-	9
1	1	1	1	12	-	1	12	83	16	1	1	-	10